SAYI 9 FİYATI: 750 TL (K.D.V dahil)

Görüş

EKONOMİ VE POLİTİKADA

AYLIK DERGİ AĞUSTOS 1987

Osmanlı padişahları kaftanlı kollarını uzatıp, "Paşa, şoraya bir kal'a yapıla", diye buyurmuşlardı. O zamandan bu yana eli baltalı askerlerin yerini dozerler, lalaların yerini danışmanlar, kapıkullarının yerini ise şişkin ihale dosyalarını bekleyen müteahhitler aldı.

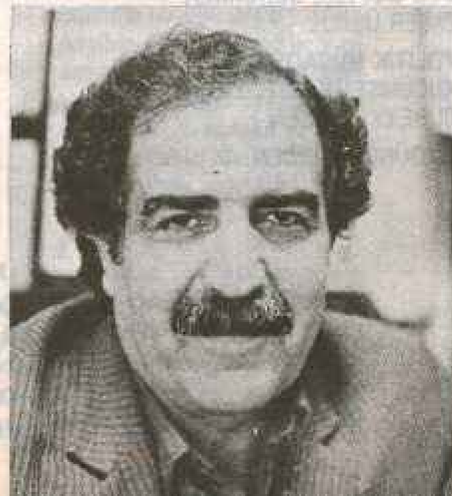
ASKERİ DARBEDEN SİVİL DARBEYE

AVRUPALILAR, TÜRKİYELİLER VE AFRİKALILAR

"Alman kızı Helga, Amasyalı Salih'e gönül verdi!" türünden haberlerin büyük gazetelerin ilk sayfalarında yer alabildiği ve-şüphesiz "beynelmilel bir komplo" sonunda-uğranılan Eurovision yenilgilerinin ardından ulusal bir yas havasına girilen başka bir ülke var mıdır? Bu tavırlar biraz daha dönüşerek bir diğer uç noktasında, bütün dünyanın "bize" düşman olduğu ve son Türk devletini yok etmek için "dış mihraklar"ın birleştikleri doğrultusunda paranoyak temalardan geçerek faşizan ideolojilere malzeme sağlıyor.

Muzaffer Erdost ile Söyleşi
PARTİLEŞME GEREKLİ

İÇİNDEKİLER

QUESTION NATIONALE

Temmuz ayı Doğu Anadolu'da yaşanan olaylar Basın ve TV'nin baş haberlerini oluşturdu. "Şaki" edebiyatı yeniden canlılık kazandı. Büyük basının birinci sayfalarında peşmerge kılığında, klaşnikovlarla görev yapacak güvenlik kuvvetlerinin resimleri basıldı. Üstelik bu özel "timlerde" yer alanlar resmen var olmayan bir halkın, kullanılması yasak dilini çok iyi konuşuyorlarmış. Anlaşılan bu dil SHP programının yazılması söz konusu oldumuydu başka türlü, "güvenliği" sağlamak söz konusu oldumuydu başka türlü değerlendiriliyor. Bunda da bir çelişki yok elbet. 12 Eylül rejiminin gündeme alıp, gerçekleştiremediği "bölge valileri" meselesi yeniden canlandırıldı ve sekiz ilden oluşan bir "bölge"nin valiliğine eski emniyetçi, halihazırda Diyarbakır Valisi Hayrettin Kozakçıoğlu getirildi. Basında kimi yazarlar olayı bir "Süper Valilik" olarak nitelendirirken, kimi yazarlar da Hindistan'ın son Genel Vali'sine dikkati çekerek "Sömürge Valisi" şeklinde anlaşılabileceğine değindiler. Yeni Gündem dergisindeki tartışma bölümünde Emekli General Osman Ancın'ın tüyler ürpertici önerisi ise aynen şöyleydi:

"Caydırıcı bir önlem olarak, haklarında yargı organlarının vermiş olduğu kesinleşmiş idam kararları bulunan ayrılıkçı teröristler, bekletilmeksizin Meclis'in onayı alınarak duraksamaksızın idam edilmeli ve devlet, bu konudaki duyarlılık ve kararlılığını göstermelidir."

Anlaşılan o ki 19 Temmuz'da sıkıyönetimin kalkışı aldatıcı bir görüntü olacaktır. Doğu'daki sivil sıkıyönetim, sivil bir sıkıyönetim komutanının yönetimi altında sürecektir. Bu yeni "komutan" dilerse mezraları boşaltabilecek, köyleri birleştirebilecek, belli bölgelerde yerleşimi yasaklayabilecek, bölgede yayınlanan organların yayınını durdurabilecek, bölge dışında yayınlanan yayınların bölgeye girmesini yasaklayabilecek, hakim ve savcılarla, jandarma dışındaki askeri personel hariç her kamu görevlisini görevden alabilecek, görev yerini değiştirebilecek.

Bu yetkiler ve Osman Ancın'ın düşünceleri önümüzdeki günlerde ülkemizde olduğu kadar özellikle Doğu Anadolu'da insan haklarını, temel özgürlükleri savunmanın daha yakıcı bir sorun haline geleceğini anımsatıyor bizlere.

Son bir nokta Başbakan Özal'ın ANAP Başkanlar Kurulu'nda yaptığı konuşmaya değgin. Televizyonda özetlenerek yayınlanan bu konuşmada Sayın Özal "Bu bir milli meseledir" dedi. Haklıdır. Eski dili, Osmanlıcayı iyi bilmeyen genç kuşaklar için günümüz diliyle tekrarlayalım. Bu bir ulusal sorundur. Ya da Frenklerin dediği gibi "Question Nationale"dır. Nasıl çözüleceği konusunda görüşlerimiz farklı olsa da tesbit doğrudur.

□□□

Çok canlı olayların ortasında kamuoyuna yeterince yansımayan bir anti-demokratik gelişmeden bahsetmeye geldi sıra. Ülkemizin iki büyük gazete mecmua dağıtım kuruluşu HÜR DAĞITIM ve GAMEDA 22 Haziran tarihinde tüm gazete bayilerine dağıttıkları bir bildiri ile genel dağıtımını üstlenmedikleri yapılmayan dergilerin bu bayiler tarafından satılmasını yasakladılar. Bizce bu, son derece anti-demokratik ve basın özgürlüğüne ağır darbe indiren bir karar olmuştur. Pratik sonucu, genel dağıtımı bu şirketlerce dergilerin okura daha zor ulaşması, hatta ulaşmamasıdır. Bizce bu karar Milli Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar kadar anti-demokratiktir ve aşılması için çalışmak, demokrasi için çalışmaktır.

□□□

Sol Parti tartışmalarına katılmayı sürdürüyoruz. Bu sayımızda Sayın Muzaffer Erdost ile yaptığımız görüşmenin yanı sıra, Gün Dergisi Sahibi Sayın Sami Alptekin'in yazısına yer veriyoruz. İşbitirici iktidarın belediyeler eliyle kentlerin işini nasıl bitirdiğini ele alan dosyamız, Sayın İlhan Tekeli, Cengiz Bektaş ve Erhan Acar'ın yazılarıyla zenginleşti. Korkut Boratav'ın "Avrupalılar, Türkiyeliler ve Afrikalılar" yazısının okurlarımıza büyük bir lezzet tattıracağından eminiz. Arslan Başer Kafaoğlu da Basra Körfezi'nin çırpıntılı sularını yazdı.

Yeni bir öğrenim yılına başlayacağımız Eylül ayında temel konumuzu eğitim oluşturacak. Sol Parti tartışmalarına katılmayı da sürdüreceğiz. ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ ■ AĞUSTOS 1987 ■

► **Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:** *Cevat Keskin* ► **Yazışma Adresi:** *GÖRÜŞ Dergisi Nuruosmaniye Cad. 5 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul* ► **Fiyatı:** *Yurt içi 750.-TL Yurt dışı 4 DM.* ► **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 6750.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ► **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ► **Ofset Hazırlık:** *SOS Ofset* ► **Baskı:** *Çift Ay Matbaacılık* ► **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

ASKERİ DARBEDEN SİVİL DARBEYE

Silahlı Kuvvetler'de her şey hiyerarşik düzen içinde. Şu orgeneralin yerine bir başka orgeneralin Genel Kurmay Başkanlığı'na gelmesi Silahlı Kuvvetler'in monolitikliğini bozmaz.

Geçen ayın en tazla tartışılan siyasal konusu yeni Genel Kurmay Başkanı'nın belirlenmesiydi. Başlangıçta Evren'in de tasvibiyle Ürüğ ve Öztorun'un oluşturdukları ve "Silahlı Kuvvetlerin öngörüsü" diye tanıtılan formülün yerine "son anda" Evren-Özal-Yavuztürk'ün üçlü kararnamesiyle bir başka atamanın yapılması basın tarafından "demokrasinin zaferi", "sivil darbe", "sivil yönetimin galip gelmesi" vb. şeklinde yorumlandı ve alkışlandı. Tam bu tartışmalar sürerken Cumhuriyet'in daha önce vermiş olduğu ve Richard Perle'nin Torumtay'ı öven sözleri yeniden gazetelerde yayımlandı; askeri yardım ve çeşitli konularda iyi gözükmeyen Türk-Amerikan ilişkilerinin çözümünün kolaylaşmasında Torumtay'ın rol oynayabileceği ve bu tercihin aynı zamanda ABD tercihi de olduğu bazı fıkra yazarlarınca dile getirildi; daha önemlisi, Emin Çölaşan'ın münfesih MDP'nin genel başkanı emekli general Turgut Sunalp'la yaptığı söyleşide, Sunalp Paşa olaydan tam sekiz gün önce bir Amerikalı senatörün bu sonucu Sunalp'ın bir arkadaşına söylemiş bulunduğunu açıkladı (Hürriyet, 5 Temmuz 1987).

Kuşkusuz ki, bu açıklamalar, ne Öztorun'un anti-Amerikan olduğu anlamına geliyordu ne de dünyanın pek çok ülkesinde askeri darbeler düzenlemekle ünlü ABD'nin bu kez Türkiye'de bir sivil "demokrasi darbesi"ne önayak olduğuna işaretti.

ABD'nin kurmuş olduğu demokrasileri dünya ve Türkiye kamuoyu çok iyi bilir. Eskiden "Filipin tipi demokrasi" denilen, ilk örneklerinden biri Filipinler'de verilen, bugün en canlı örneği Güney Kore'de, Türkiye'de vb. yaşanılan ABD öncülü gündeki demokrasiler ne kadar demokratsa, Özal'ın "demokrasi zaferi" de elbette o kadar demokrattır.

Fakat Özal beklemiş beklemiş, yurt içi ve yurt dışı kulislerini, Silahlı Kuvvetler içinde ve dışındaki temaslarını önceden yapmış ve tasarladığı planı iyi bir zamanlama ile son ana bırakarak referandum öncesinde basının hemen her kesiminden alkış toplamış, demokratlık ve sivillik övgüleri almıştır.

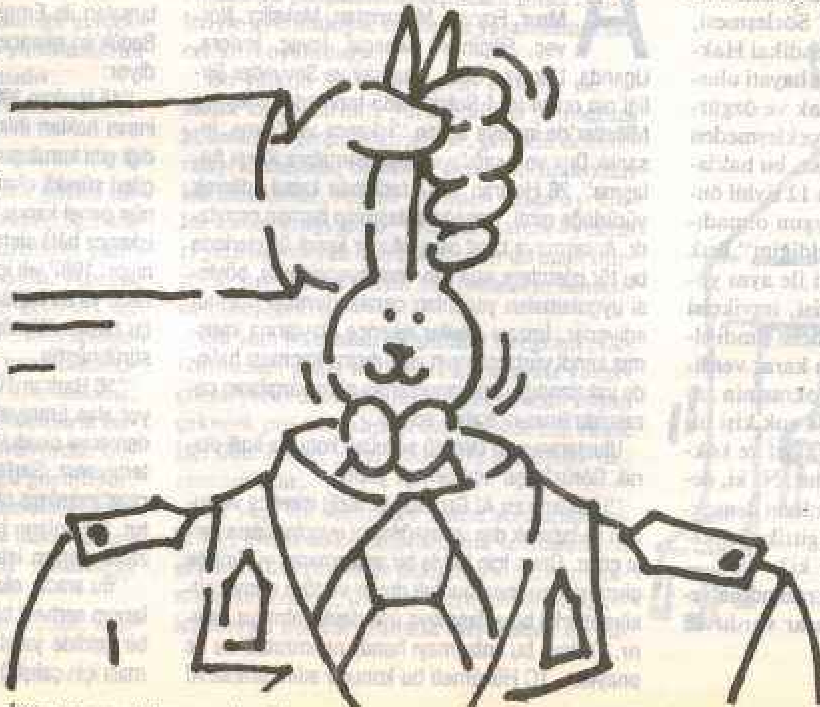
Öte yandan, basında yaratılan ve Hükümetle Silahlı Kuvvetler'in bu olayda karşı karşıya gelmiş oldukları, Hükümet'in Silahlı Kuvvetler'e karşı zafer kazandığı yolundaki imaj da bir yakıştırmadır. Bilindiği gibi Silahlı Kuvvetler'de her şey hiyerarşik düzen içinde, komutanlar ve genelinde yüksek rütbeli generaller arasında kararlaştırılır. Bu kademeler ideolojik ve politik açıdan bir bütündür, homojendir. Şu orgeneralin yerine bir başka orgeneralin Genel Kurmay Başkanlığı'na gelmiş olması Silahlı Kuvvetler'in monolitikliğini bozmaz. Ülkeye, devlete ve uluslararası ilişkilere, politik konulara bakışındaki görüş birliğini değiştirmez. Eğer bir takım ayrılıklar söz konusu olursa, bunlar da kişisel düzeyde kalır. Örneğin 1972 yazında Faruk Gürler'in Memduh Tağmaç'ı emekliye sevkedip, ileride cumhurbaşkanlığını düşleyerek kendisini Genel Kurmay Başkanlığı'na getirtmesinin ideolojik ve politik hiçbir boyutu yoktu. Nitekim kendisi Genel Kurmay Başkanı olduğu halde rejimde hiçbir şey değişmemişti. Cumhurbaşkanlığı seçimi için emekli olduktan sonra hem ordudaki mevkiini hem de cumhurbaşkanlığını elinden kaçırdı. Bütün bunlar olurken kimilerinin solcu bildiği zamanın hava kuvvetleri komutanı ancak Faruk Gürler'den boşalan yere kendisi Genel Kurmay Başkanı olarak atanmayınca "rejime tepkisini" göstermemiş miydi?

Basının da katkısıyla Özal kendisini demokrasi ve sivilleşme havarisi olarak gösterebilmiştir. Kimi demokratlardan bile alkış almasını becermiştir.

Yukarıda andığımız sadece bir örnek. Bugünkü durum aynı örneğin bir tekrarı olmasa bile, sözünü ettiğimiz monolitik yapıyı ve hiyerarşiyi esas görmemiz gerektiğini unutmamak gerekir. Kaldı ki Özal'ın Evren'le birlikte yaptığı yeni düzenleme tuğgeneral rütbesine varıncaya kadar birçok generalin önünü açtığı için, generaller kademesinin ve dolayısıyla Silahlı Kuvvetler'in birliği ve konsolidasyonu lehine çok daha elverişlidir. Nitekim bazı komutanların 2000 yılına kadar yaptığı bir planla kimin ne zaman hangi mevkiye geleceği ve 2000 yılında kimin genel kurmay başkanı, kimin kara kuvvetleri komutanı, kimin ordu komutanı olacağının şimdiden belirlenmesi sayıları çok mahdut olan bu makamları 102 general gözünde 15 yıllık bir parselleme haline getirmeyecek, onları gocundurmayacak mıydı?

Şu halde ben, basının iddia ettiğinin tersine, şimdi yapılan tercihin Silahlı Kuvvetler'e ve onun eğilimlerine ya da âdet ve geleneklerine aykırı değil tersine uygun olduğu ve özellikle belirleyici olan generaller kademesinde çok daha geniş bir tasvip gördüğü kanısındayım.

Basının, bir kısmının boş bulunarak, bir kısmının da bilerek bu olaydan dolayı Özal'ı kahramanlaştırması ve hükümet kararını demokratikleşme ve sivilleşme yolunda önemli

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

bir adım diye tanıtması sayesinde Özal bir taşla birçok kuş vurmayı başarmıştır ve belki de umduğundan bile daha etkili bir sonuç elde etmiştir. Böylece hem Evren'i bir kez daha yanına almıştır, hem Silahlı Kuvvetler'e çok daha uygun gelen bir operasyon yapmıştır, hem ABD'nin tercihine uygun davranmıştır, ama en önemlisi, hem de kendisini kudretli başbakan, güçlü hükümet, her türlü kuvvetin üstünde kişi, dediğini herkese yaptırabilecek bir politikacı... ve nihayet demokrasi ve sivilleşme havarisi olarak gösterebilmiştir. Kimi demokratlardan bile alkış almasını başarmıştır.

Ve bütün bu politik gürültünün doruğunda nerdeyse iğneden ipliğe kadar sayısız mal ve hizmetlere astronomik zamları bir çırpıda getirivermiştir.

Bu olayı demokrasinin zaferi olarak yorumlayanlara sormak gerekir, ne olmuştur da demokrasi zafer kazanmıştır?

Örneğin -bırakınız emekçi kitlelerin temel demokratik hak ve özgürlükleri konusundaki herhangi bir adımı- bazı siyasi parti liderlerinin tüzel siyaset yapma yasaklarının kaldırılması konusunda mı Özal demokrat bir adım atmıştır? Eğer böyle isteseydi, Meclis'teki çoğunluğuna muhalefet partilerininkini de ekleyerek nerdeyse oy birliğiyle bu yasakları kaldırırdı ve referandum oyununa hiç gerek kalmazdı. (Kaldı ki, ANAP referandumda "Hayır" oyunun propagandasını yapmaktadır ve yukarıda andığımız atamayla ilgili "demokratik operasyonu" Hayır oyuna tahvil etmek için kullanacaktır. Bu nasıl demokratlıktır, bu nasıl demokrasi zaferidir ki, Demirel'i bile yasaklı tutmağa hizmet etmektedir?)

Demokrasi olmayan şeyin ve girişimlerin demokratik gösterilmesi böyle sürüp gittikçe ülkede demokrasi nasıl yerleşebilir ki?

Gene şayet Özal o kadar kudretli idiyse -ve ordu ile Evren yasakların devamında ısrar ediyorduysalar- kudretli Özal'ın o kudretini ve demokratlığını asıl burada göstermesi gerekmez miydi?

Kaldı ki, söz konusu politikacılara konulan yasağın kaldırılması ile de demokrasinin gelmeyeceği aşikardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Helsinki Nihai Senedi ve ILO Sendikal Haklar Sözleşmesi gibi çok temel, çok hayati uluslararası belgelerde yazılı olan hak ve özgürlükler savunulmadan, onlar gerçekleşmeden demokrasi kurulmuş olmaz. Oysa, bu hakların bir kısmının eksik bulunduğu 12 Eylül öncesindeki rejimin Türkiye'ye uygun olmadığını ve "elbisenin bedene bol geldiğini" açık açık söyleyen 12 Eylül'ün lideri ile aynı yönetimin 12 Eylül öncesi davetçisi, teşvikçisi ve o yönetimin başbakan yardımcısı şimdi elbiseyi yeniden bollaştırmaya mı karar verdiler ki, bu son olay basında demokrasinin zaferi olarak gösteriliyor? Basında çok kişi ülkemizde demokrasi geleneğinin zayıf ve köksüz olduğundan yakınır. Doğrudur. Ne ki, demokrasi olmayan şeyin ve girişimlerin demokratik gösterilmesi böyle sürüp gittikçe ülkede demokrasi nasıl yerleşebilir ki?

Bu soruların yanıtının demokrasi adına verilmesinde, düşünülmesinde yarar vardır. ■

SHP: Bir Kongre de böyle geçti

Haziran ayının son haftasında yapılan SHP Kongresi, Türk sosyal demokrasisinin içinde bulunduğu çıkmazın yeni bir kanıtı oldu. Bir yanda Ecevit'lerin partisi DSP kendi seçeneğinin kaçınılmaz olduğu bunalımı yaşarken, ana sosyal demokrat parti durumundaki SHP, Ankara Atatürk Spor Salonu'nu bile dolduramayacak kadar moralsiz ve umutsuzdu. Bu bakımdan denilebilir ki, Türkiye toplumuna sinmiş karamsarlık, bezginlik ve umutsuzluktan SHP'liler de kendilerini kurtaramamışlardı.

Kongrede hesaplar döndü, kulisler döndü, çekişmeler döndü, ama ne ülkemizin herhangi bir sorunu tartışılabildi, ne de Kongre mevcut politik ortamın gerektirdiği önem ve ciddiyet düzeyine yaklaşabildi.

Kongre sonucunda pek çok kimse birbirine soruyordu: "Bu kongre niçin yapıldı ve neye yaradı?"

SHP'nin özellikle 28 Eylül seçimleri sonrasında girmiş olduğu travmanın daha da derinleşerek sürdüğü kongrede açıkça görüldü. O kadar görüldü ki, şu anda hiçbir SHP'li ya da SHP taraftarı, partilerinin önümüzdeki genel seçimlerde iktidara aday olduğuna, olabileceğine inanmamaktadır. Lafla böyle bir inancı dile getirenler bile söylediklerini inanarak söylememektedirler.

Böyle olunca da, kongre iktidara yürüyen bir partinin kongresi değil, herkesin kendi hesabını güttüğü, her hizbin kendi parti içi politikasını tümüyle ön plana çıkardığı bir platforma dönüştü.

Kongrede ilkeler tartışılmadı, demokrasi sorunları tartışılmadı, SHP'nin politikaları tartışılmadı, bir muhalefet partisi olarak muhalefet yapmaktan ne denli uzak, aciz ve beceriksiz kaldığı tartışılmadı. Kongre SHP'nin içinde bulunduğu bunalımı da konuşmadı, bu durumun nedenlerini irdelemedi, birtakım genel geçer ya da yuvarlak sözler, bir iki parlak "hitabet konuşması" ya da alkış toplayan bazı çıkışlar... hepsi o kadar.

Perşembenin geleceği çarşambadan da bellidir, salıdan da. Sosyal demokrasi, bırakınız önümüzdeki genel seçimlerde iktidara alternatif olmayı, talip çıkmayı, o genel seçimlerden sonra sosyal demokrat ölçütler dahilinde muhalefet yapabilmeye bile namzet değildir. Ülkenin yakın politik geleceğinde meydan Özal'a, Demirel'e ve askerlere bırakılmıştır.

Bütün olaylar bir kez daha, bir kez daha kanıtlamaktadır ki, Türkiye'de bir muhalefet boşluğu vardır ve bu boşluğu sosyal demokrasinin doldurmadığı apaçıktır.

Bir başka deyişle, bu boşluk ancak ve ancak sol tarafından doldurulabilir. Ülkedeki güçler dengesinin demokrasi güçleri lehine değişebilmesinin biricik koşulu solun etkili bir muhalefet odağı olarak birleşik bir yapıda ortaya çıkması ve geniş kitlelerin istem ve özlemlerinin siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanda öncülüğünü yapabilmesidir.

Türkiye solu, sosyal demokrasinin halinin niçin bu denli perişan olduğunu düşünmek, sosyal demokrasinin derlenip toparlanmasını beklemek durumunda değildir. Tam tersine, toplumsal muhalefetin asıl öncüsünün kendisi olduğunun, olması gerektiğinin bilinciyle sol önümüzdeki dönemde atağa kalkmak zorundadır. Bu ise her şeyden önce solun birleşik eylemini ve toplu hareketini uygun formüller ve geçerli yöntemler ile hayata geçirmekle gerçekleşebilir. ■

"İşkenceye Karşı Anlaşma" yürürlüğe girdi

Afganistan, Arjantin, Belize, Bulgaristan, Byelorusya SSC, Kamerun, Danimarka, Mısır, Fransa, Macaristan, Meksika, Norveç, Filipinler, Senegal, İsveç, İsviçre, Uganda, Ukrayna SSC, Uruguay ve Sovyetler Birliği'nin onayı ile 4 Şubat 1985 tarihinde Birleşmiş Milletler'de imzaya açılan "İşkence ve Zulme, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Uygulamalara Karşı Anlaşma" 26 Haziran 1987 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girdi. Kanada anlaşmayı hemen onayladı. Anlaşmaya taraf olan ülkeler kendi ülkelerinde bu tür işlemlere asla izin vermeyeceklerini, böylesi uygulamaları yapanları cezalandırmayı taahhüt ediyorlar. İmzacı ülkeler işkence olaylarına karışmış kendi yurttaşlarının yurt dışına kaçması halinde yakalandığı ülke kanunlarına göre yargılanıp cezalandırılmasını kabul ediyor.

Uluslararası Af Örgütü sözcüsü konuyla ilgili olarak Görüş'e şu açıklamayı yaptı:

"Uluslararası Af Örgütü her türlü işkence ve zulüm ile insanlık dışı ve aşağılayıcı uygulamalara karşı çıkar. Onun için böyle bir anlaşmanın yürürlüğe girmesinden memnunluk duyar ve tüm dünya hükümetlerini bu anlaşmaya üye devlet olmaya çağırır. Türkiye bu anlaşmayı henüz ne imzaladı ne de onayladı. TC Hükümeti bu konuda adım atarsa Af Örgütü olarak seviniriz".

Af Örgütü sözcüsü, Türkiye'deki işkence uygulamaları ile Emniyet Genel Müdürü Saffet Arıkan Bedük'ün işkenceyle ilgili demeci hakkında da şöyle diyor:

"15 Haziran 1987 tarihli, 'Türkiye'de devam eden insan hakları ihlalleri' isimli raporumuzda belirtildiği gibi kuruluşumuz işkence iddialarını içeren bilgileri sürekli olarak alıyor. Bu yüzden Af Örgütü'nün genel kanısı 1987 yılı için de değişmedi, yani işkence hâlâ sistemli ve geniş çaplı olarak uygulanıyor. 1987 yılı içinde de Türkiye'de gözaltında, tutuklu ya da hükümlü bulunan kişiler ölmüştür, çoğu zaman ölümün işkence ile meydana geldiği öne sürülmüştür.

"16 Haziran 1987 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan Emniyet Genel Müdürü Arıkan Bedük'ün demecini okuduk. Bu düzeyde polemiğe girmek istemiyoruz. Sarfettiği cümleler, örneğin 'aramızda cezalandırılmış olan arkadaşlarımız maalesef olmuştur. Biz onların iyi niyetle çalıştıklarına inanıyoruz' zaten yorum istemiyor.

"Bu arada, okuyucularınıza bizim düşünce suçlularının serbest bırakılması, tüm yargılamaların adil bir şekilde yapılması ve idam cezalarının kaldırılması için çalıştığımızı belirtirseniz memnun oluruz." ■

DEMOKRASİ CEPHESİ VE SOL PARTİ

Demokrasi cephesinin aygıtı olacak yapının içinde yer alan politik akımlar tartışmasız bağımsızlıklarını koruyacaklar ve özgün çalışmalarını sürdüreceklerdir.

Devrimci, her tarihsel dönemeçte ülkesindeki devrimci adımı saptayabilen ve bu adımı kararlılıkla atabilen insandır. Bu adımı belirlerken de şu sorunları önüne koymak zorundadır:

Kitleler için yaşamsal, en önde duran sorun nedir? Üzerine ilk yürünecek hedef hangisidir; diğer sorunlar bu hedefin kazanılmasıyla çözülebilir mi? Bunlar bilimin ışığında yanıtlanmazsa, neler üretilirse üretilsin sonuç alınmaktan uzak kalınır.

Ülkemizde bu soruların yanıtlarını verdikten sonra, yani demokrasinin kazanılması ve kalıcılaştırılması, gelişkin demokrasinin kurulması ve devrimci demokratik iktidara ulaşılması denildikten sonra, şu sorular sıraya girecektir:

Bu adımın atılması, hedefin kazanılması için devrimci demokrat, sol, sosyalist güçler bir demokrasi cephesi çevresinde toplanabilirler mi? Ya da bu zorunluluk böylesi bir cephenin örülmesini getirir mi?

Bu cephe, bir parti biçiminde ete kemiğe bürünebilir mi?

Bu sorulardan ilkini, "zorunluluğu gerçekleştirmek gerekir" biçiminde yanıtladıktan sonra, ikincisini tartışmak olasıdır.

Konuyu bir yazı sınırı içinde ikinci soru etrafında ele almak istiyoruz.

□□□

Türkiye'de 1980'le birlikte içine girilen dönem tüm örgütlenmelerin yasaklandığı, kapatıldığı ve böylece politik kadroların yalıtlanmaya çalışıldığı bir dönem oldu. Ancak, ülkenin 1980'e kadar elde ettiği gelişme, bir emirle, birkaç imzalı "kanunla" bu yapılanmaların dağıtılmasının, dahası yok edilmesinin olası olmadığı düzeydeydi. Daralmalar, geçici dağılmalar vb. gibi olumsuzluklarla birlikte, politik arena 1980'le de sürüyordu. Bugün de daha net biçimde sürdüğü görülüyor.

Bu yapılanmaların sol, sosyalist olanları dışındakilere aşama aşama çalışma hakkı tanındı. Sol, sosyalist güçlere karşı yasaklarsa "kıskançlıkla" korundu.

O halde, bu devrimci demokrat, sol, sosyalist akımların, yapıların temelinde anlaştıkları demokrasi için bir şeyler başarmaları için, birlikte ortak bir şeyler üretebilmeleri için gereken mekanizma, demokrasi cephesi, günümüz koşullarında soyut istekten çıkıp nasıl somutlanabilirdi? Diğer kimi ülkelerde olduğu gibi yapılanmalar, örgütler açık/yarı açık çalışmalarını sürdürüyor olsalar sorun daha kolaydı. Bu yapılar, örgütler belirlenen ortak bir program etrafında biraraya geldiklerini duyurup hedeflerini kazanmaya, bu doğrultuda çalışmaya başlayabilirlerdi. Ama ülkemizde soyutu somutlamak için yeni bazı organizasyonlara gerek vardı. İşte **Sol Parti** adıyla tartışılmaya başlanan öneri bu sorunların aşılması için gündemimize girdi.

□□□

Bu yapının, sol partinin bileşenleri kimlerdir? Sol, devrimci demokrat, sosyalist çevreler, ülkenin seçkin, saygın sanatçıları, bilimadamları, sendikacılar, ilerici gençler ve elbette işçi, emekçi kitleler.

Bu yapı nasıl bir program yapabilir, temel ilkeleri nelerdir? Antitekel, antifaşist, antiemperyalist, antişovenist bir temel, ülkenin devrimci demokrat, sol, sosyalist güçlerinin üzerinde anlaşacakları programın temellerini hazırlar.

Bu yapıda yer alan çevreler, ne biçimde bulunacaklardır? Demokrasi cephesinin aygıtı olacak yapının içinde yer alan politik akımlar tartışmasız bağımsızlıklarını koruyacaklar ve özgün çalışmalarını sürdüreceklerdir. Ancak bu çalışmaların cephenin genel hedefleriyle uyumluluğu, cephenin yaşamasının öncelikli koşuludur.

Bu yapıda bir araya gelen çevreler ne zamana kadar birlikte yürüyebilirler? Program hedeflerini gerçekleştirinceye, gelişkin demokrasiyi kazanana, devrimci demokratik iktidarı kurana kadar. Ancak yürünen yolda ayrılıklar olmayacağı gibi, "iyimser" ama, ayakları yere basmayan düşüncelerden de uzak durmak, hedeflerin yerini tartışmaların almasını önleyecektir.

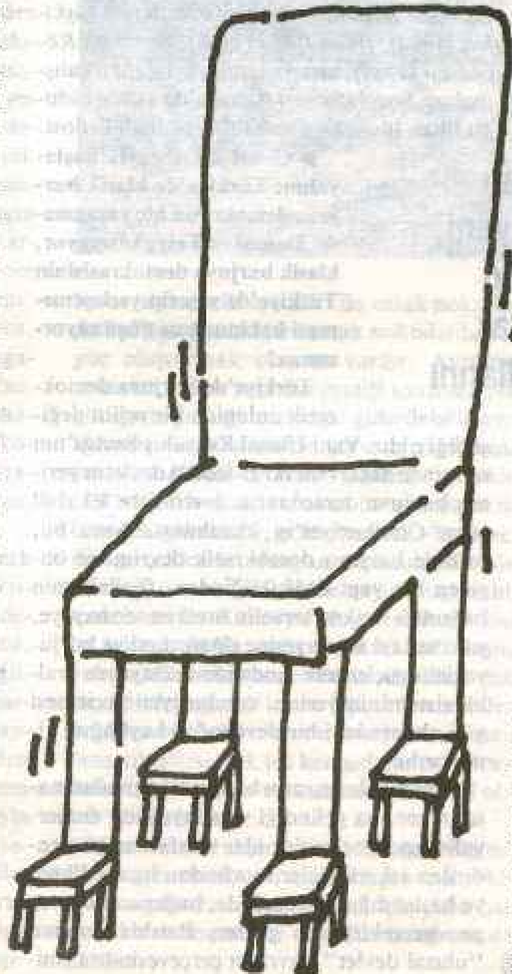
Bu yapı ne zaman oluşabilir? Program platformunun geniş kesimleri kapsaması vazgeçilemeyecek zorunluluktur. Çalışmanın başını çekecek politik çalışma döneminde öncelikle işçi liderlerine, yerel önderlere ulaşılmak durumundadır.

Bu yapı ilk seçimlere kadar somutlanabilir mi? Gereken kitlesel tartışma ve uzanılması gereken tüm çevrelere ulaşma sorununun aşılmasıyla birlikte, ilk seçimlere katılamasa bile, tavrını politik arenada duyuracak bir olgunluk sağlanabilir.

Bu yapı olası bir sosyal demokrat hükümetin kurulmasına giden yolda "bölen" bir unsur olmaz mı? Demokrasi cephesi, program hedeflerini gerçekleştirmek için birlikte yürüyebileceği, geçici kalıcı ittifak kuracağı her çevreyi gözetmek zorundadır. Bu kapsam içinde sosyal demokratlar da bulunurlar. Ve demokrasi cephesi yaşamın tümünde mücadeleyi hedefler, seçimleri de bunun bir parçası olarak görür.

Bu sorular ve yanıtlar sanırız sol partinin temel ve ilk yaklaşımlarına açıklık kazandırmaktadır. Şimdi sorunumuz, bunları en geniş biçimde tartışabilmek ve kazanmayı hedeflemektir.

Devrimciler, tarihsel dönemeçleri ve atacakları adımları doğru belirleyebildikten sonra, kazanmak için bitmez tükenmez bir enerjiyle çalışırlar. Kazanmayı amaçlarlar ve kazanmayı düşünürler. Biz de bu noktadayız. ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Muzaffer İlhan Erdost, "yargılarımızı değiştirelim" diyor

PARTİLEŞME GEREKLİ

Benim düşündüğüm parti, sosyalistlerin partisidir; bu partinin de başlangıç hedefi, demokratikleşmenin temelini yaratmaya yöhelik iktisadi devrimdir.

Muzaffer İlhan Erdost, çok kişi bilmese de 60'lı yıllarda yetişen sosyalist kadroların oluşumunda, kurucusu olduğu *Sol Yayınları* ile büyük rolü olmuş bir insan. Yayıncılık yaşamı mahkemeler, tutuklamalar, kitap toplatmalarla dolu. 12 Mart'ta üçbuçuk yıl hapis yattı. 12 Eylül'de Mamak'ta birlikte gözaltına alındığı kardeşi yayıncı İlhan Erdost'u yitirdi. Erdost, sosyalist hareketin tartıştığı çeşitli konularda *Türk Solu* ve *Yeni Ülke* (1977-80) dergilerinde makaleler yayınladı. *"Türkiye Sosyalizmi" ve Sosyalizm* (1969), *Türkiye Üzerine Notlar* (1970), *Kapitalizm ve Tarım* (1984), *Bilim ile Yazın Arasında*, (1984), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mülkiyet İlişkileri* (1984), *İlhan İlhan* (1983), *Şemdinli Röportajı* (1987), kitap olarak yayınlanan çalışmaları. Sorularımızı, Ankara'da sahibi olduğu İlhan İlhan Kitabevi'nde yanıtladı Erdost.

İdeolojik farklılıkları tartışmak yerine, yeni çözümler oluşturup bunları temel alarak birleşmenin koşullarını aramak gerekir.

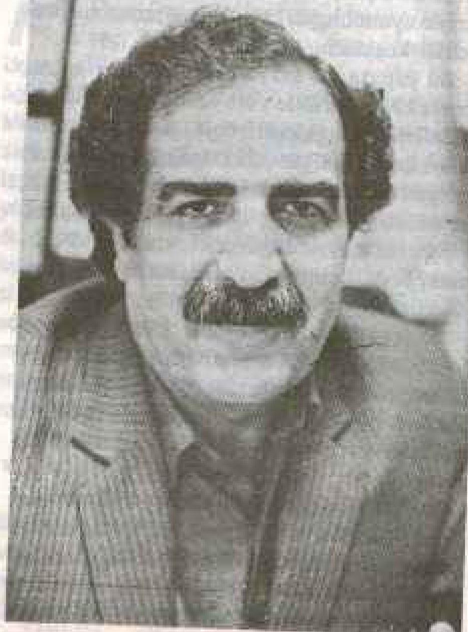
▶ Genel bir soruyla başlayalım: Türkiye'de klasik burjuva demokrasisi hiç yaşanmadı. Demokrasi niye tutmuyor, klasik burjuva demokrasisinin Türkiye'de yeşerip yerleşememesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Türkiye'de burjuva demokratik anlamda bir rejim değişikliği oldu: Yani Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ertesinde askeri-merkezi-feodal devletin yerine, burjuva demokratik devrimlere tekabül eden Cumhuriyet'in kurulması. Ama bu, özünde burjuva demokratik devrimlere öngelen bir yapı değişikliğinden, feodalitenin bağrında biriken servetin üretken sermayeye, yani sanayi sermayesine dönüşmesi ve burjuvazinin güçlenerek feodalitenin üstyapısı krallık sisteminin yerine, cumhuriyeti geçirmesi gibi altyapıdaki bir devrimden kaynağını almıyordu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının sonuna gelindiği ve anayurdun emperyalist güçlerce ya da onlar tarafından yönlendirilen askeri güçler tarafından işgal edilmeye başlandığı bir dönemde, bağımsızlık savaşını gerçekleştiren güçler, Batı'dan alınan "ulusal devlet" kavramı çerçevesinde Cumhuriyet'i oluşturmuşlardır. Bu nedenle Cumhuriyet'i, ekonomik yapıda, feodaliteden kapitalizme geçiş, kapitalizmin egemenliği ve buna bağlı bir üstyapı değişikliği olarak nitelendiremeyiz.

Kurtuluş Savaşımız'a öngelen dönemde, 1913 sanayi sayımlarına baktığımızda, ulusal kurtuluş savaşı bilincini yığınsal güce dönüştürecek bir burjuvazi, özellikle de -o zaman için söylüyorum- bir "ulusal" burjuvazi yoktur. Türkiye burjuvalaşmamıştı. Esas olarak, bir küçük burjuva ülkesiydi. Küçük burjuvazinin ulusalcı ve bağımsızlıkçı özlemlerini temsil etmesi anlamında, bu dönemi, bir küçük burjuva demokratik devrimi olarak nitelemek olanaklı. Sınıf olarak kır ve kent küçük burjuvazisinin, siyasal iktidar üzerinde denetim sağlayacak örgütlü bir gücü olmaması, siyasal iktidarın "özerkleşmesi"ne ve bürokratlaşmasına yol açar ve giderek bir küçük burjuva bürokrasisi egemenliği (hatta diktatörlüğü) oluşur.

Cumhuriyet'in ilk döneminde, kapitalizm, sistem olarak benimsenir. Kapitalizmin doğal oluşumu, devletin özel desteğiyle beslenir. Emperyalist sistem ise bir dünya sistemine dönüşmektedir. Hem kapitalist bir ülke olacaksınız hem kapitalizmin emperyalizme evrimleştiği ve bir dünya sistemine dönüştüğü emperyalist sistem içersinde yerinizi alacaksınız hem de bu sistemden ayrı ve bağımsız bir "ada" olarak kalacaksınız, bu, olanaklı değil. Olanaklı değildi ve sistemin sonucu, 1950'lerden başlayarak, Türkiye, emperyalizme alt basamaklarından bağlandı ve yarı-bağımlı ülke durumuna geldi. Dolayısıyl[a] Cumhuriyet, tek parti döneminde, ne sına[i] alanda ne kırsal alanda burjuva demokra[tik] devrimini temelde gerçekleştirebildi; v[e] sola kapalı çok partili yaşama geçişle birlik[te], kapitalistleşme ve burjuvalaşma yarı-ba[ğ]ımlı bir nitelik kazandı. Bunun için de burjuva demokrasisi hiçbir zaman köklü olarak yeşeremedi.

▶ Bugünkü sosyal-demokrat partilerin bir değerlendirmesini yapmanızı isteyeceğim sizden. Demokratik hak ve özgürlükler mücadelesinde bu partiler üzerlerine düşeni yapıyorlar mı?

Diyoruz ki, Türkiye, bir küçük burjuva ülkesidir. Bunu, küçük burjuvazinin "egemen" olduğu anlamında söylemiyoruz. Küçük mülkiyete dayalı köylülüğün kitlesi açısından, esnaf ve zanaatçı kitlesi açısından, küçük burjuva yaşam biçimine yargılı meslek (öğretmen, memur gibi) gruplarının kitlesi açısından söylüyoruz.

Bu arada, işçi sınıfının tablosuna baktığımızda, işçi sınıfının saflarına, köylülük içerisinde yoksullaşan yığınların her yıl artarak katıldığını görüyoruz. Bunlar, çoğunlukla, kırsal alanda küçük de olsa biraz toprağı olan, ama kendine yeterli toprağı olmadığı için kente çalışmaya gelen unsurlardır. Ne yapmak istiyorlar? Biraz çalışıp biriktirmek, köye dönerek köydeki 10 dönümlük toprağını 20 dönüme çıkarmak, ya da biriktirdiğiyle kentte kalıp, köydeki toprağını da satarak bir bakkal dükkânı açmak. Yani nesnel olarak proleterleşmiş olsa da, öznel olarak küçük burjuva özlemi içinde olan unsurlar. Sürekli proleterleşen ve işçi sınıfının arasına katılan unsurlar, işçi sınıfının içerisine büyük ölçüde küçük burjuva özelliklerini, küçük burjuva özlemlerini taşıyorlar.

Türkiye'de küçük burjuva sosyalizmi diyebileceğimiz sosyal demokrasi, küçük burjuvazinin zenginleşen unsurlarının değil, yoksullaşmakta olan ve yoksullaşmış, işçi sınıfı saflarına katılan ama küçük burjuva özlemlerinden sıyrılmamış unsurların, denebilirse, bir ideolojisi olarak oluştu ve gelişti. 1973 seçimlerinde bu durum belirginleşti ve kendi soluna karşı bir tutum içersinde olmadığı sürece de bir yükseliş gösterdi.

Şöyle özetleyeyim: Sosyal demokrasinin tabanını oluşturan sınıf ve katmanlar, sınıfsal açıdan değişken bir zemin üzerinde bulunduğu gibi, bunların özellikleri de değişiyor. Bu, sosyal demokrat ideolojinin de özelliklerini değiştiriyor, ama, sosyal demokratlar, temsil ettiği sınıfın üyelerinin öznel çıkarı ile ülke çıkarı (ulusal çıkar, ulusal gelecek) arasın-

daki çelişkiyi, hatta karşıtlığı belirleyen, uygulanan ekonomik politikalara bir seçenek olarak kendi çözümlerini içeren bir siyasa, demokratik içerikli bir ekonomik politika üretemiyor.

Bugün Türkiye'de sosyal demokrasi, dayandığı zeminin kayganlığını, değişkenliğini, çelişkili konumunu sürekli olarak yansıtan, ama bu değişmelerin bilincine tam varamayan bir sosyal demokrasidir. Sosyal demokrasi, dayandığı sınıfın nesnel konumundan ayrıldığı, yoksullaşan unsurların küçük burjuvalaşma ve burjuvalaşma özlemlerinin arkasına takıldığı zaman, sağa kaymaktan ve sağın açmazlarına çekilmekten kendini kurtaramaz.

▶ 12 Eylül darbesiyle sosyalist harekete karşı büyük bir saldırı yöneltildi, yasal alanda faaliyet gösteren sosyalist partiler kapatıldı ve yeni kuşaklar, adeta sosyalizm sözcüğünü duymadan yetişen kuşak oldular. Dolayısıyla demokrasi mücadelesi açısından olduğu kadar sosyalizmin emekçi kitlelere maledilmesi sürecinin kesintiye uğratılmaması bakımından da bir partileşmeye ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu konuda ne dersiniz?

Türkiye'de bir işçi sınıfı var. Güçlenmiş, gelişmiş, sayıca çoğalmış, yoğunlaşmış bir işçi sınıfı var ve işçi sınıfının bünyesi içinde düşünebileceğimiz yoksul köylülük var, ayrıca yoksullaşmakta olan unsurlar var; bunların çağdaş dünyada bir ideolojileri var, ama bu ideolojilerini temsil edecek siyasal partileri Türkiye'de yok.

Benim gözlemlediğim kadarıyla, Türkiye'de, üç devrimci kümelenme var: Bir, işçilerin devrimci sendikalardaki hareketi; iki, devrimci gençliğin, özellikle öğrenci gençliğin hareketi; üç, devrimci aydın kadroların oluşturduğu hareket. 1980 öncesi tabloya baktığımda bunu görüyorum. Bunlar, ayrıksı durumlar dışında, esas olarak birbirinden ayrı, özerk hareketler olarak gelişme göstermiştir denebilir. Şimdi, bu üç unsuru birleştirecek, bütünleştirecek bir partileşmeye gidilmesi mutlak gereklidir.

Bizim, *Ülke*'de özellikle vurguladığımız bir nokta şuydu: Devrimci hareketin tek ve otoriter bir partisi. Devrimci hareket içerisinde söz sahibi olması anlamında otoriter.

Türkiye'de, devrimci ideolojiyi özümsemiş, belirli bir olgunluk kazanmış, toplumsal anlamda temsilci niteliği olan ve ideolojiyi, Türkiye için sürekli olarak üretebilecek bir kadro oluşturacak kişiler var. Böyle bir kadrodan kendini yalıtmış bir işçi sınıfı ve devrimci bir gençlik değil, tümünün bütünleştiği bir parti ve partileşme gerekli. Ancak böyle tek ve otoriter bir örgütün oluşturulması, devrimci hareketi bütün olarak kucaklayabilir.

Solda, böyle bir partileşme süreci içerisinde, geçmişte ayrılıklar olmuştur, ya da ayrılıklar, ayrı ayrı partilerin oluşumu biçiminde günümüze de yansıyor. Bu ayrılıklar, esas olarak, ideolojik ayrılıklardır. Bu görüş ayrılıklarını, bugün hâlâ sürdürmenin temel nedenleri ise bence büyük ölçüde yoktur. Çünkü Türkiye'nin iç koşulları değişmiştir, dünya içindeki konumunda önemli değişmeler vardır. Bu arada, faşizme karşı devrimci hareketin sorunları ve sorumluluğu değişmiştir. Kendi aramızdaki ayrılıklar mı, bizimle faşizm arasındaki ayrılıklar mı diye sorduğumda bile, geçmişteki ideolojik görüş ayrılıklarının üstesinden gelinebilmesinin bir platformu olduğunu düşünüyorum. Bu ayrılıkları, bir partileşme süreci içerisinde yenebilmenin de olanakları vardır. Partileşme içerisinde, doğal ki, görüş ayrılıkları olacaktır. Ama bunlar, ideolojinin daha sağlıklı bir biçimde geliştirilebilmesi yönünde tezlerin ve antitezlerin oluşturulması niteliğinde görüş ayrılıkları olacaktır. Önemli ve büyük görüş ayrılıkları, dolayısıyla bölünmeler de olabilir, ama bütün bunlar olabilir diye bundan kaçınılmamalıdır. Türkiye devrimci hareketi bu sorumluluğu üstlenmek, bunu bir görev olarak yerine getirmek zorundadır.

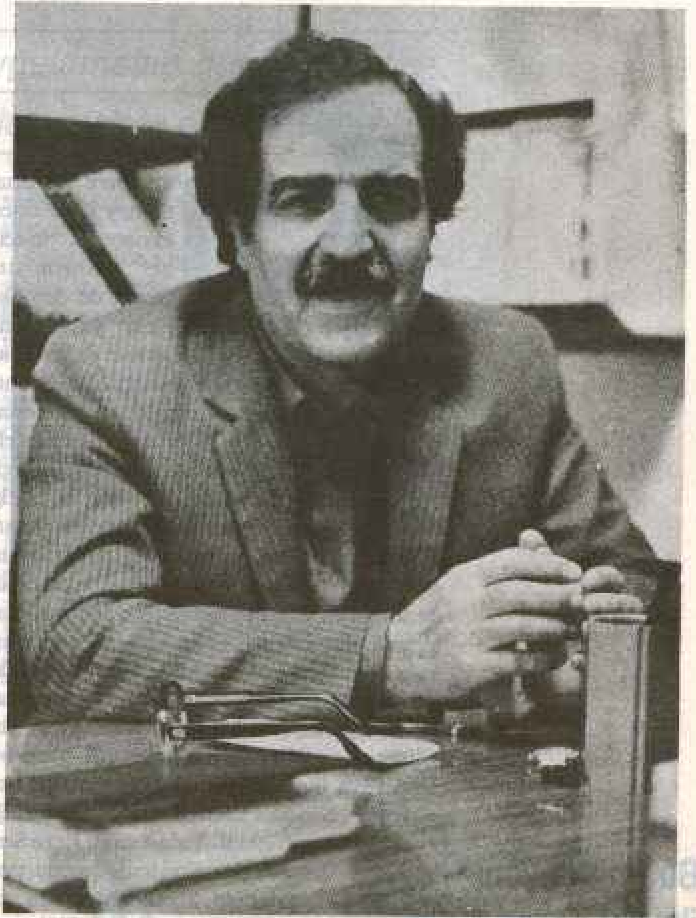
▶ Nasıl bir işlev veriyorsunuz bu partiye?

Benim söylemek istediğim, Türkiye'de, demokratikleşmeyi ülküleştiren bir parti değildir, yani tüm amacı burjuva demokratik anlamda demokratikleşme olan bir parti değildir. Demokratikleşme, benim anladığım kadarıyla, bugün, iktisadi yapıda köklü bir yön ve yöntem değişikliğini zorunlu kılıyor. Bir sistem değişikliğinden önce, ilkin, ekonomide bir yön ve yöntem değişikliğini sağlayacak bir parti olması gerektiği düşüncesindeyim. Bu nedenle de, ilk hedefin, sosyalist devrime tekabül eden bir sistem değişikliği olmayacağını düşünüyorum. Anti-emperyalist derken, savaşımı, geçmişteki yöntemlerden farklı olarak, ekonominin özerkleşmesinden başlatmak gerektiğini belirtmek istiyorum. Ekonomizme düşmeden.

Ekonomi politiğin bilinen kuralıdır: Toplumsal üretimin ilk seksiyonu üretim araçları üretimine temel ağırlık verilmeden, ekonomi özerkleşemez; tüketim nesneleri üretimi için gereken üretim araçları aynı toplumsal birim içerisinde gerçekleştirilmeden, dışa bağımlılıktan ve dışarıya değer kaybından kurtulamaz. Ücretler ve ürün fiyatları sürekli aşağı çekilerek emekçi halkın yarattığı değerden her gün biraz daha çok emilen "fazla", ulusal ölçekte üretime yatırılmaz, üretim genişletilmezse, üretim, artan nüfusa ve artan gereksinmelere göre daralmış olur ve işsizlik daha da artar. Ama bugün, yığınların yoksullaşması pahasına emilen bu "fazla", ya asalaklaşan bir sınıfın faiz ve rantlarına zengin bir fon oluşturuyor; ya dış borç faizini karşılıyor; ya da, olsa olsa, tüketim nesnelerinin üretimi için gereken dış alımlara harcanıyor. Borç alınan paralar, faizlerini üretemiyor. Kırsal alanda geniş bir yoksul kitle, en asgari geçim koşulları altında, ürettiğinden fazlasını tüketiyor. Ülke, daha fazla borçlanarak, daha derin bir çıkmaza çekiliyor. Ekonomideki bu olumsuz gelişmeler, demokrasiyi daraltıyor, demokrasi yerine baskı ve zor sistemleştiriliyor.

Türkiye'yi iktisadi yapıda, temelde, özerk bir konuma kavuşturmak, önümüzdeki iktisadi engelleri önemli ölçüde çözeceği gibi, demokratikleşmenin de temelini oluşturacaktır. Bu, öyle görünüyor ki burjuvazinin işi değildir. Burjuvazinin çıkarlarını temsil eden partilerin işi hiç değildir, olmamıştır da. Bu, aynı zamanda, sosyal demokrasinin üstesinden gelebileceği bir iş değildir. Bu, işçi sınıfının ideolojisini benimseyen, onun çıkarlarıyla ulusun çıkarlarını birbiriyle bağdaştırma yeteneğine sahip bir siyasal partinin işidir. Benim düşündüğüm parti, sosyalistlerin partisidir; sosyalistlerin partisinin de başlangıç hedefi, dediğim gibi, demokratikleşmenin temelini yaratmaya yönelik iktisadi devrimdir.

Yukarda, bir başka biçimde belirttiğim gibi, önümüzde, daha önce kurulmuş partilerden kaynağını alan bir bölünmüşlük, böyle bir partileşme için, önemli bir engel oluşturuyor. Bunların, nasıl bir araya geleceği, nasıl birleşeceğimiz sorusu hemen gündeme geliyor. Bugün, bu ayrılıklara neden olan geçmişteki ideolojik farklılıkları tartışmak yerine, yeni çözümler oluşturarak, bunları temel alarak birleşmenin koşullarını aramak gerekir ve bunun platformu da vardır. Çünkü, Türkiye'nin iç ve dış koşulları değişmiş, bu da, devrimci hareketin koşullarını ve konumunu değiştirmiştir. Ortak noktalarımız, öyle inanıyorum ki, temel noktalardır ve daha ağır basar, daha belirleyicidir. Bu ortak noktalarda birliği sağlamak, bu ortak noktalardan bir güç oluşturmak olanağı vardır. Ayrılınan noktalar, bence yaşamın pratiği içerisinde, örgütlenme pratiği içerisinde giderilebilir ayrılıklardır. Giderilmese de, görüş ayrılıkları olarak sürmelerini fazla büyütmemek gerekir.

▲ *Erdost. Çevremize karşı yargılarımızı değiştirmek gerek, diyor.*

Türkiye devrimci hareketi bu sorunların üstesinden gelmelidir, gelebilmelidir. Türkiye'nin gerçeklerine, dünyanın konumuna göre ideoloji üretebilen bir kadroyu oluşturabilmektir sorun. Kadroyu oluşturabilecek kişiler tek tek vardır, ama örgütsel kadrolaşma yoktur, kadrolaşmanın örgütsel birliği yoktur. İdeolojinin tek tek ve kişisel üretiminden, örgütlenmiş kadroların üretimine evrimi, benzetilebilirse, tek tek kemanların orkestraya evrimi, bizim esas sorunlarımızdan biri olarak görünüyor.

Kendimizde alışkanlık haline getirdiğimiz davranışlarımızı, çevremize karşı kendi pekişmiş yargılarımızı değiştirmek için çaba harcamak durumundayız. Koşullar bize bunu dayatıyor. ■

Güney Kore'de demokrasi mücadelesi

MUCİZE KİMİN?

Ülkedeki ekonomik ve siyasi mucizelerin ardında emekçilerin inanılmaz ölçüde sömürülmesi ve 25 yıllık mücadeleleri yatıyor.

Gazetelere bakılırsa Güney Kore önce ekonomik ''mucize'' yaratmıştı. Şimdi de demokrasiye doğru bir ''yumuşak iniş'' yaparak siyasi ''mucize'' yaratıyor. Yabancı ve yerli basının bütün başlıkları bu ''mucize'' ile dolu. Oysa İlhan Selçuk'un Cumhuriyet gazetesindeki yazısında belirttiği gibi mucizeler hep efsanelerde olur. Kişilerin gözüne ''mucize'' gibi görünen olayların ardında işçilerin, emekçilerin alınteri, kitlelerin mücadelesi yatar.

Güney Kore ekonomik mucizesinin ardında da Güney Koreli işçilerin inanılmaz ölçüde sömürülmeleri ve son derece ağır baskılar altında olmaları var. Güney Kore Devlet Başkanı Çun Doo Van, 1980'de bir darbeyle iktidara geldiğinde ilk iş olarak işyeri sendikalarını kaldırdı, grev hakkını kısıtladı ve bir şirkete bir sendika kavramını getirdi. Yani bir sendikaya birkaç işyerindeki işçiler üye olamıyorlar. Sendika konfederasyonları da lağvedildi. Yalnız ılımlı Kore Sendikalar Konfederesyonu üzerindeki kısıtlamalar son zamanlarda kaldırıldı. Hükümet sendikalaşmayla uğraşanlara ''tehlikeli sol grup'' olarak bakıyor ve baskı uyguluyor.

Bütün dünyanın ilgisini çeken Güney Koreli öğrenciler aslında geniş tabanlı hareketin marjinal bir parçası.

Bu durumun en iyi örneğini Herald Tribune gazetesinin muhabiri Susan Chira veriyor. Chira'nın Seul'de konuştuğu bir kadın işçi 30 yaşında. Günde 10 saatten haftada 6 gün elbise düğmesi dikiyor. Aylığı 185 dolar. Ancak bir pazar vardiyasında 12 saat çalışmayı reddettiği için işinden atılmış. Gittiği mahalle kilisesinde işçilerin de örgütlenebileceğini öğrenmiş ve işverenin fazla mesai taleplerinin haksız olduğunu anlamış. ''Beni işçileri kışkırttığım suçlamasıyla attılar'' diyor.

Güney Kore'de çalışma koşulları ve ücretler uluslararası standartların çok gerisinde. Kore İşverenler Federasyonu rakamlarına göre bu ülke dünyada en fazla çalışma haftasına sahip: ortalama 54.4 saat. İş kazaları çok yüksek: 1986'da iş kazalarında 1728 işçi ölmüş, 140.091 işçi yaralanmış. Asgari ücret kanunu yok. İyi ücret alanlar da işverenin günde 12 saate varan fazla mesai talepleri altında bunalıyor.

Ülkenin ekonomisi büyük ölçüde ABD ve Japonya'ya yapılan ihracata bağımlı durumda. Dış borçlar açısından da dünyada dördüncü. Gerçi üretim ve ihracatını yılda yüzde 10-20 arasında artırabiliyor ve borçlarının faizlerini ödeyebiliyor, ancak ihracat pazarlarında rekabet edebilmesi ve yabancılar açısından Güney Kore'nin cazip bir yatırım alanı olabilmesi için ücretler mümkün olduğu kadar düşük tutuluyor ve grevlere izin verilmiyor. Gelir dağılımındaki uçurumlar da bunlara eklenince, ülkenin ezilen sınıfları, özellikle 15 milyon sanayi işçisi, siyasi muhalefetin başını çekiyor.

İşte bunlar da, Güney Kore'de geçen ay ortaya çıkan o sözde siyasi ''mucize''nin ardındaki gerçekler.

Basında çıkan haberleri okuyanların gözünde şöyle bir imaj oluşuyor: Güney Kore'de öğrenciler baş kaldırdı, bazı muhalefet liderleri de onları destekledi ve bu olaylar Çun Doo Van'ın rejimini dize getirdi.

Oysa Güney Koreliler'in askeri rejime karşı muhalefeti 25 yıldır sürüyor. Halk 1960 ve 1970'lerde Park Çung Hee rejimine geniş çapta karşı çıkıyordu ama örgütsüzdü. Bastırılan huzursuzluk sonunda şiddet gösterilerine yol açtı ve askerler arasındaki iktidar çekişmeleri Park Cung Hee'nin öldürülmesi sonucunu doğurdu. Bu kez iktidarı ele geçiren Çun Doo Van, Kwangyu bölgesindeki ayaklanmaları kanlı biçimde bastırdı. Ancak artık halk muhalefeti daha berraklaşmış ve belli bir örgütlülük kazanmıştı.

Bütün dünyanın ilgisini çeken radikal öğrenciler aslında geniş tabanlı bir hareketin oldukça marjinal bir parçası. Hatta muhalefet liderleri olarak gözüken Kim Dae Yung ile Kim Yung Sam da Güney Kore'nin halk hareketinde asıl önemli yeri teşkil etmiyorlar. Muhalefetin temelinde 23 etkin kitle örgütü var. Özgür seçim ve ordunun siyasetten çekilmesi konularında güçlerini birleştiren bu örgütler 3 yıl önce Demokrasi ve Birleşme için Halk Hareketi adı altında toplandılar. Bu örgütlerde sanayi işçileri, topraksız köylüler, aydınlar, ayrıca Budist ,Protestan ve Katolik din adamları var. Amerikalı gazeteci ve araştırmacı Selig S. Harrison'a göre (South, Nisan 1987) Halk Hareketi kısmen yeraltında çalışıyor. Liderleri gizli tutuluyor ve böylece herhangi bir lider tutuklandığında derhal yerine yeni biri geçebiliyor.

Halk Hareketi'nin ana amacı askeri yönetimin sona erdirilmesi. Ayrıca ABD ve Japonya'ya daha az bağımlı olmak, Kuzey Kore ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bütçede askeri harcamaların azaltılıp sosyal harcamaların artmasını istiyorlar.

Halk Hareketi'nin belli isteklerini yeni yeni palazlanan Güney Kore burjuvazisi de destekliyor. Palazlanan burjuvazi işçileri bastırıp ekonomik ''mucizeyi'' gerçekleştiren askeri rejimin görevini yerine getirdiğini ve işinin bittiğini söylüyor; artık yeni bir yapılanmanın ortaya çıkmasını istiyor. Uzun süre Çun tarafından evinde hapis tutulan Kim Dae Yung ve Kim Yung Sam burjuvazinin işte bu isteklerine cevap veriyor. Kim Dae Yung Amerikan standartlarına göre bir liberal demokrat, diğeri ise biraz daha tutucu.

ABD ise bu iki tanınmış muhalifte tam aradığını bulmuş oluyor. Güney Kore ABD için, Filipinler gibi vazgeçilmez bir bölge. Ve Filipinler'deki gibi demokrasiye ''yumuşak geçiş'' ABD için çok önemli. İpleri tamamen Halk Hareketi'ne kaptırmaktansa Çun ve halefi Roh'u sessiz diplomasiyle zorlayarak Güney Kore'nin gerçek sahiplerinin eline geçmesini bir süre için geciktirmek istiyor. ■

▲ ***25 yıllık çatışma.*** *Uzay savaşçısı kılıklı polisler, Güney Kore'deki mücadeleyi bastıramadılar.*

Serol Teber

Sovyetler Birliği'nde ölüm cezasını kaldırma çalışmaları başladı

Dünya daha bir anlamlı...

Açıklık "Glasnost" ve yeniden yapılanma "Perestrojko" uygulamaları hem Sovyetler Birliği'nin hem de tüm dünyanın en ince kılcal damarlarına kadar yayılma eğilimi gösteriyor.

"Güneşin altında yeni bir şey yok" diyenlerin çoğalmaya başladıkları tarihsel bir dönemde toplanan 27. Kongre'den sonra, Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler birbirini izliyor. Hemen her geçen gün dünya kamuoyu yeni ve önemli haberlerle çalkalanmakta ve pek çok konu birbiri ardından günlük yaşamın, pratiğin eleştirici tartışmasına sunulmaktadır...

Özcesi, dünya daha bir anlamlı ve daha bir yaşanası hale gelmeye başladı...

Açıklık "Glasnost" ve yeniden yapılanma "Perestrojko" uygulamaları hem Sovyetler Birliği'nin hem de tüm dünyanın en ince kılcal damarlarına kadar yayılma eğilimi gösteriyor... Niteliği, tarihsel misyonu gereği yayılacak da...

Ayrıca, böylesi yeniden yapılanma hareketlerinin salt idari nitelikli olmadığı kanısı ve hatta güveni yaygın. Olgular ve pratik uygulamalar bu genel kanıyı doğrular nitelikte...

Gelişmeler gerçekten ilginç ve çok yönlü. Ortaya atılan konuların tarihsel çok yönlülüğü ve pratik güncelliği, bunların kısa zamanda, Sovyetler Birliği sınırlarının dışına taşıp, tüm düşünen dünyanın tartışma gündemine girmesine neden oluyor...

Son verilen bilgilere göre, "glasnost" ve "perestrojko" hareketleri ekonomiden sonra "adli reformlarda" uygulanmaya başlamış. Bu alanda yapılacak yeniden yapılanmaların tüm topluluğun denetimini, mahkemelerin kuruluş ve işleyiş yöntemlerini, cezaevlerinin konumlarını, ceza infaz yasalarını ve tüm bunlardan çok daha önemli olarak, ölüm cezasının kaldırılmasını da kapsıyacağı bildirilmektedir.

Kuşkusuz, ilk büyük atılım niteliğindeki gelişmeler, devletin sıkı denetimindeki üretim ünitelerine görece özerk yönetimler sağlanması üzerinde yoğunlaşmış; Merkez Komitesi, 8 Şubat 1987 tarihli kararıyla yaptığı önemli bir açıklamada, işyerlerine görece özgün yönetimlerin gelmesini kesin karara bağlamıştır. Örneğin, bu konuyu kapsayan yasanın 9. maddesinin 1. bölümünde bakanlıkların üretim ünitelerine "kumanda" edemeyecekleri ve buralara idari önlemler getiremeyecekleri açıklanmıştır...

Ayrıca, başta Pravda olmak üzere, hemen hemen tüm belli başlı yayın organlarında *"kim kimi denetliyor?"* belgisi altında başlatılan tartışmalarda, yöneticilerin seçimlerle işbaşına gelmeleri; özellikle çeşitli yolsuzluklara adı karışan ya da yetersizlikleri nedeniyle görevlerinden alınan yöneticilerin artık eskiden alışılagelindiği gibi "sağlık nedenleriyle ayrıldıkları" şeklindeki bir tür "aklama" ya da "onurlandırma" yollarının bırakılmasını ve olayların gerçek adlarının konmasını, böylesi kişiliklerin teşhir edilmesini belirtmeye başlamışlardır. Ancak tüm bunların belli kişilere yönelik bir aksiyon ve hatta saldırı niteliği taşımadığı, tersine bunun, topluluğun geleceğe yönelik yazgısını ilgilendiren önemli bir sorun olduğunun altı önemle çizilmektedir...

Yakın zamanlara değin, Sovyetler Birliği'nde çevrebilimcilerle teknokratlar arasındaki tartışmalarda, sürekli olarak, teknokratların yanında yer almanın getirdiği büyük ekolojik sorunların artık çok ciddi boyutlar aldığı vurgulanmakta ve özellikle ülkenin kuzey bölgelerinde, Sibirya ve Orta Asya'daki akarsuların kirliliğinin tehlikeli boyutlar aldığı, bu konuda bugüne değin önemli "hatalar" yapıldığı belirtilmektedir...

Tüm bunların ötesinde haftalık Ogonjok dergisinin öncülüğünü yaptığı tartışmalarda, yargı organlarının, mahkemelerin çalışma yöntemlerinden yakınılmakta, bunların işleyişlerinin hiç de güven verici nitelikte olmadığı vurgulanmakta ve hatta bu koşullarda "sosyalist yasallığın zedelenmesi" tehlikesinin söz konusu olabileceği vurgulanmaktadır...

Fakat, böylesi son kerte ciddi gelişmelerin ötesinde, tüm dünya kamuoyunu, demokratları, barışseverleri yakından ilgilendiren diğer önemli bir gelişme, Sovyetler Birliği'nde ölüm cezasının kaldırılması yolunda başlatılan tartışmalarda yoğunlaşmıştır.

Moskowskije Nowosti yayın organı yazarlarından W. Kardin ile hukukbilimleri uzmanı S. Kelin arasında sürdürülen bir söyleşide, toplumu daha ileri bir düzeye götürmeye hiçbir katkısı olmadığı görülen, bu insanı "yasal yok etme" yönteminin artık kaldırılma zamanının geldiğinin altı çizilmekte ve gereksizliği çeşitli örneklerle sergilenmektedir.

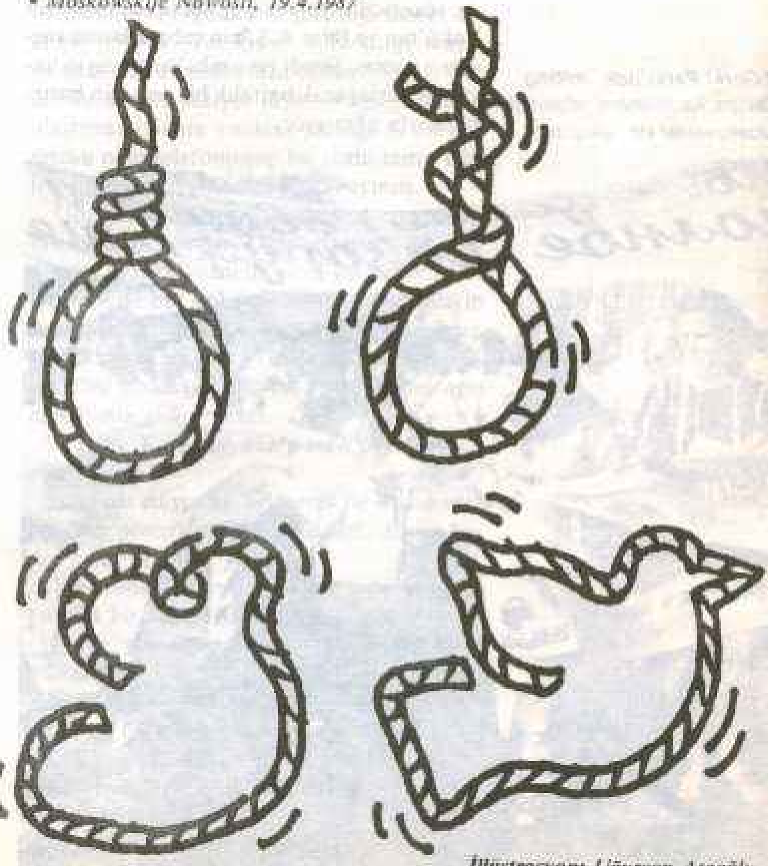
İnsanlık tarihinin bu kritik geçiş döneminde, ölüm cezalarının kaldırılma tartışmalarının Sovyetler Birliği'nde de başlatılması, bu alanda, yıllardan beri ve çok zor koşullar altında etkinlik göstermeye çalışan insan hakları savunucularına, demokratlara, barışseverlere büyük güç katacaktır. Ayrıca insanlararası diyaloğun güçlenmesine, yarının "dünya topluluğunun" kurulmasına, "Planetler bilincin" oluşmasına olan güveni de pekiştirecektir...

Sovyetler Birliği'nde, ölüm cezalarının kaldırılmasından sonra sistematik zorbalığa karşı sürdürülen evrensel mücadelede önemli ilerlemeler olacaktır.

Böylesi bir tarihsel dönemde, tüm dünya barışseverlerinin, Sovyetler Birliği yöneticilerinden, ölüm cezasını olağanüstü bir ivedilikle kaldırmalarını bekleme ve hatta bunu *isteme* hakkına sahip oldukları kanısındayım... ■

Kaynaklar:

- *Pjotr Fedessow, "Glasnost, perestrojka" -Neues aus der Sowjetunion.* Blaetter für Deutsche und Internationale Politik, *Juni 1987 Pahl. Rugenstein Verlag-Köln, s. 790-801*
- *Prawda, 8.2.1987 ve 4.2.1987*
- *Iswestija, 4.4.1987, 15.4.1987*
- *Ogonjok, 16, 1987*
- *Literaturnaja Gaseta, 15.4.1987*
- *Moskowskije Nowosti, 19.4.1987*

İllüstrasyon: *Uğurcan Ataoğlu*

Ayşen Anadol

MOSKOVA'DA NE VAR NE YOK...

Bu kadar büyük şeyler yapmış, bu kadar çile çekmiş, dünyayı sırtında taşıyan bir halkın pek çok şeye hakkı var.

Moskova'da 22-27 Haziran tarihleri arasında toplanan Dünya Kadınlar Kongresi'ne katılan Nurten Tuç ile beraberiz. Tuç, İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Gemi İnşa Mühendisi olarak mezun olmuş. Bir süre Camialtı Tersanesi'nde çalışmış. Öğrenciliği zamanında tiyatroya ilgi duymuş ve üniversite tiyatro çalışmalarında oyuncu ve yönetmen olarak yer almış. Öğrencilik yıllarından sonra da tiyatro ile ilgisini sürdürmüş "Oyun" isimli aylık bir tiyatro dergisinin yayınlanmasını ve tiyatro ağırlıklı kitaplar basan "İzlem Yayınları"nın kurulmasını gerçekleştirenler arasında bulunmuş. Kuruluşundan itibaren Dostlar Tiyatrosu'nda çalışmış. Bilim Yayınları'nda yöneticilik yapan Tuç daha sonra Nesin Vakfı'nın ve Bilar A.Ş.'nin çalışmalarına yardımcı olmuş. Şimdi ise sonbaharda yayın hayatına başlayacak haftalık bir derginin hazırlıklarıyla uğraşıyor.

▼**Gorki Parkı'nda miting.** Dünya kadınlarının gösterisini Moskovalılar da alkışladı.

▶Nurten bu söyleşimizin amacı Kadınlar Kongresi hakkında bilgi almak olmayacak. Daha çok senin Moskova izlenimlerini öğrenmek istiyoruz. İşe, bu gezinin sende uyandırdığı duyguları anlatmanı isteyerek başlayabilir miyiz?

Duygumu ölçmeye çalıştığımda gerçekten çok büyük bir sevinç duyuyorum. Birçok sorununu böylesine çözmüş bir toplumun var olması... bunu biliyordum. Böyle bir toplumun varlığını.. ama gördüm, yaşadım. Gerçekten büyük sorunlar çözülmüş. Gerçi küçük şeylerden mahrumlar. Kağıt mendil mesela. Hayatı kolaylaştıran bir şey. Kitaplarda okuduğum, romanlarda okuduğum, teorik olarak bildiğim bir şeyi yine de çok iyi anlamadığını gördüm orada. İnsanın temel konularda güvencesi olması. O kadar çarpıcı bir şey ki. Beni en çok heyecanlandıran bu oldu. İşsiz kalmayacağını biliyorsun, öğrenim görebileceğini, evin olacağını, sağlığın için güvencen olduğunu biliyorsun, yaşlanınca ne yapacağını biliyorsun. Bu çok heyecanlandırdı beni.

▶Bahsettiğin şeylerin yokluğunu yaşamamış kuşaklar Sovyetler Birliği nüfusunda artık ağır basıyor. İnsanlar doğdukları andan itibaren bu dediğin şeyler veri olarak var. Dolayısıyla bu o insanlar için çok doğal olabilir. Batı'nın yaşam standartlarıyla kendi durumlarını karşılaştırdıklarında ellerinde olanı değil de olmayanı daha çok görüyor olabilirler.

Evet, görüyorlar ve istiyorlar. Ve hakları bu. Bu kadar büyük şeyler yapmış, bu kadar çile çekmiş, dünyayı sırtında taşıyan bir halkın pek çok şeye hakkı var ve gerçekten tüketim maddeleri olarak, çeşitleme olarak kalite olarak gerçekten çok eksiklikleri var henüz. Hem bunu istiyorlar, hem her şeyi tartışmak istiyorlar.

▶Bir Moskovalı için Glasnost, açıklık ne demek? Bu konuda bir izlenim edindin mi?

Açıklık denilince toplumun tüm sorunlarının resmi beyanlarda dile getirilmesi anlaşılıyor. Konuşabilmeyi ifade ettiğini sanmıyorum. Bunları bir yıldır konuşmaya başlamış olamazlar. Son derece politize bir toplum. Her şeyi tartışıyorlar, dünyada, kendi ülkelerinde olup bitenlerle yakından ilgililer. Konstantin Simonov'un bir makalesi yayınlanmış biz oradayken. Herkes ondan bahsediyor, birbirlerine "okudun mu" diye soruyorlardı. Geçmiş dönemin bir belgesine ışık tutuyormuş bu makale.

▶Gorbaçov için ne düşünüyorlar?

Çok büyük bir saygıyla, çok büyük bir sevgiyle söz ediliyor. Açılışta Gorbaçov'un gelmesi hepimizi çok heyecanlandırdı. Işıl'ın da yazdığı gibi hepimiz çok ağladık. Gorbaçov'a altı yedi yaşında bir çocuk cam bir dünya verdi barış içinde koruması için ve boynuna sarıldı. Gorbaçov da çok heyecanlandı, gözleri yaşardı.

Gerçekten çok seviliyor. Oy vermeğe geldiği sırada halkla sohbet etti. Televizyondan izledik, mihmandarlarımız bize konuşmaları çevirdi. Gorbaçov'la konuşan herkes lafını "kendine iyi bak, sağlığına dikkat et" diye bitiriyordu. On-on beş dakika sürdü, ekonomik meseleler üzerinde konuşuyorlardı.

▶Sağlığı yerinde değil mi?

Çok yerinde. Çok doğal bir adam, pembe resim çizmiyor, çok açık konuşuyor. Olumlulukları sıralıyor "ama yeterli değil, ama yeterli değil" diyor.

▶Sokakta gençlerle temas imkânı buldunuz mu?

Evet, sokakta geniş kaldırımlara beş yüz metre aralıklarla açık hava kahveleri gibi kahveler yapmışlar. Dondurma filan alıyor. Orada onlar da bizi merak ediyor. Hemen konuşmaya başlıyorlar. İki üniversiteli ile konuştuk. "Nasıl buldunuz Moskova'yı, ne düşünüyorsunuz ülkemiz için?" gibi sorular sordular bize. "Moskova'yı beğendik" demeye kalmadan, ne kadar güzel olduğunu, ne kadar yeşil olduğunu, ne kadar temiz olduğunu söylediler. Yani şehirlerini o kadar candan severek o kadar güzel methediyorlar ki... Her üniversite öğrencisi kırk ruble alıyormuş ayda. Ve bütün yurt masrafı yıllık yirmi beş rubleymiş. Üniversiteden mezun olunca da hemen iş buluyorlar ve yüz elli ruble kazanmaya başlıyorlarmış. Başka bir vesileyle öğrendik üniversite mezunu olmak çok büyük bir saygınlık getiriyormuş toplumda. Tüm toplumun üstüne titrediği bir grup, üniversite mezunları. Ve en önemli meslek öğretim üyeliği. Çok büyük bir saygınlığı var. İyi de gelirleri var. Sekiz yüz ruble filan alıyorlar.

▶Türkiye'den turistik turlar yapılıyor Sovyetler Birliği'ne. Bu turlara katılanlardan çok duyulan şeyler var Sovyetler Birliği hakkında. Birisi kuyruk mevzuu. Mal yokluğundan söz ederler.

Kızıl Meydan'daki Gum adı verilen dükkânları gördük. Yanyana konulmuş dört tane kapalıçarşı mesela. Orada da herkes sıra bekliyor, makbuz kesilsin diye. Biz de süper markete girdiğimizde kuyruğa giriyoruz.

▶Sümerbank mağazasına girdiğimiz gibi

mi, markete girdiğimiz gibi mi?

Evet Sümerbank'a girdiğimiz gibi. Mihmandarımıza sorduın kuyruk konusunu. Dedi ki, "Moskova özel bir şehir. Sekiz milyon nüfusu var ve her gün iki milyon kişi girip çıkıyor bu şehre. Örneğin Sibirya'da çalışma parasal olarak teşvik edildiği için, orada çalışanlar oldukça önemli miktarlarda para biriktirebiliyorlar, oradayken para harcamıyorlar. Bana kalırsa Moskovalılar da para harcayamıyorlar. Kira topu topu 25 ruble, kitaplar ucuz, plaklar ucuz, paralar kalıyor. Neyse Moskova dışından gelenler Kalinin Caddesi'ndeki ve Kızıl Meydan'daki mağazaları biliyorlar veya oradaki kahveleri, dondurmacıları biliyorlar. Yani bu mağazalardaki kuyruklar, Moskova'nın başka mahalleleri için bir örnek teşkil etmemeli. Mihmandarımız her ihtiyacını kendi mahallesindeki mağazalardan alıyormuş ve hiç kuyruk yokmuş, ama merkezi yerler başka tabii. Mal kıtlığı diye bir şey yok.

▶İtiş kakış var mı?

Yok. Yalnız metroda var. İstanbullular gibi metroya hop diye biniyorlar. Kırk saniyede bir araba kalkıyor çünkü. Mihmandarımız bize tembih etti "çok çabuk binilir, çok çabuk inilir" diye. Bizim Füsun da yirmi bir buçuk yaşında, en gencimiz, "İstersen iki kere inip binelim, biz İstanbulluyuz" dedi. Yeri gelmişken, metroda dikkatimizi çekti. İnsanlar sürekli kitap okuyorlar. Hatta metroya inen yürüyen merdivenlerde bile kitap okuyorlar.

▶Sonra düşüyorlar mı?

Hayır çok tecrübe kazanmışlar anlaşılan.

▶Peki, şu asık suratlılık meselesi, oradan gelenler hep bunu söylerler "insanlar asık suratlı" filan.

İnsanlar, bir kere gerçekten Doğu toplumu. Hani Dostoyevski'den, Tolstoy'dan, Lermontov'dan tanıdığımız insanlar. Çok sıcak, çok dikkatli, insana karşı çok dikkatli. Güleryüzlü.

Ama bir de düşün. Moskova'da yolda yürüyen insanlar kahkahalarla gülüyorlar. Metroya binerken neşe içindeler. Otobüste herkes gülüyor, şarkılar söylüyor. Kuyrukta çok güler yüzlü insanlar var, alışveriş ederlerken çok neşeliler. Bu ne kadar komik bir toplum olurdu. Nerede böyle bir toplum görülmüştür?

▶Asık suratlılığı aktaranlar bunun hürriyetsizlikten ileri geldiğini iddia ederler. Moskovalı kendisini özgür hissetmiyor mu? Söylendiği gibi herkesin arkasında polis mi var?

Bir kere hemen hemen hiç polis görmedik. Kremlin'de Gorbaçov'un açılış konuşması sırasında gördüğümüz polisler de silahsızdı. Herkes rahatlıkla bizimle konuştu. Gülmek mecburidir diye levhalara rastlamadık. Gorki Parkı'nda miting yapıldı. Sabah yağmur yağıyordu, bulutları çektiler hava açıldı.

▶Nasıl çektiler?

Bilmiyorum, rehberlerimiz öyle açıkladı, miting bitince yine yağmur yağmaya başladı. Olimpiyatlar sırasında da yapmışlar, yağdırmamışlar. Çok hoş bır miting oldu. Biz üç bin kadın miting yerine geldiğimizde herhalde yirmi bin Moskovalı vardı. Neşe içinde, güle oynaya mitingi izlediler. Müzik dinlediler, folklor gösterilerini izlediler.

▶Yani sebep varken gülüyorlar, sebep yokken gülmüyorlar. Bütün kusurları bu mu?

Evet, galiba. Yolda kendi başlarına yürürken gülmüyorlar. Batı'dan, kapitalist ülkelerden gelenlerin bu ülkeyi niye farklı gördüklerini düşünüyorum da alıştıkları görüntüleri, ışıklı reklamları filan arıyorlar herhalde. Böyle bir şey yok. Çok düzenli, geniş yaya kaldırımları. Ben yaya kaldırımlarına taktım. İstanbul'da hiç yürünemediği için herhalde.

▲*Moskovalı manav. Meyve sebze ucuz. Kültür de öyle.*

▶Arabalar parketmemiş mi kaldırımlara?

Yo hayır. Sahi hiç park etmiş araba görmedik. Nereye parkediyorlar acaba?

▶Türkiye'den gidenler lokantalardaki servislerden şikayet ederler bir de.

Çeşitli yerlerde yemek yedik. Ne "ah paşam, hoş geldiniz" davranışı var, ne de tabağı küt diye masaya vurma. Normal bir servis mümkün olduğu hızla gidiyor gerçekten. Ama hiç kimse de oraya geldiğiniz için şükran duyma pozları takınmıyor.

▶Bahşiş verme adeti var mı?

Hayır yok. Bir taksiden inince şoföre kalsın deyince çok şaşırdı ve kuruşuna kadar geriye verdi. Ama buna karşılık şuraya gideceğiz deyince pazarlık eden şoför de var. Taksimetrenin yazacağı miktardan ayrıca para isteyen şoföre de rastladık.

▶"Serbest" kurdan döviz bozmak isteyene rastladınız mı?

Evet.

▶Dilenci görmediniz mi?

Çingene gördük.

Ayıları var mıydı?

Yoktu. Sosyalizm çingeneleri ayılarından yoksun bırakmış. Bu büyük bir eksiklik bence!

▶Nerelere gittiniz?

Lenin'in son günlerini geçirdiği Gorki'deki evi gördük. Telefonun bulunduğu masada camlanarak muhafaza edilen bir yazı vardı. Burada ne yazıyor diye sorduk. Lenin'in ulaştırma bakanı yoldaşa yazdığı ve sürekli arızalı olan telefonunun bir türlü tamir edilemediğinden yakınan mektubuymuş.

Göz ameliyatlarının yapıldığı dünyaca ünlü hastaneyi gördük. Doktorların % 70'i kadınmış. Bant sistemi ile ameliyat yapıyorlar. Dört ya da beş doktor vardı. Hasta onların önünden geçiyor ve her doktor müdahalenin bir parçasını yapıyor. Yarım dakika sürüyormuş bir ameliyat. Miyop ve hipermetropu ameliyatla gideriyorlar.

▶Peki, Kızıl Meydan'a inen uçaktan söz ediliyor mu?

Evet söz ediyorlar, eğlenerek de söz ediyorlar. Bize gösteriyorlar şuraya indi, şuraya kadar geldi diye.

▶Savunma sistemlerinin güvenilmez olduğu gibi bir duygu yaratmamış mı?

Hayır, gerçekten hiç öyle bir duyguya kapılmamışlar. Bir şaka yapılmış gibi onlara. Zaten çok şakacılar. Mihmandarımıza sordum en önemli sorunlarınız nelerdir diye, "Çok büyük iki sorunumuz var" dedi, "bu güzel yiyeceklerden nasıl daha çok yeriz ve nasıl ederiz de şişmanlamayız".

▶Mihmandarınız şişman mıydı?

Hayır değildi. ■

Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu atılımda

Moskova, Haziran ayının ortalarında Dördüncü Dünya Kadınlar Kongresi için ikibin sekizyüz kadını misafir ediyordu. 157 ülkeden gelen bu kadınlar, kendi ülkelerinin sorunları ve bu sorunların içinde kadınların durumu konularında birbirlerini bilgilendirdiler, tartışıp, dünya barışına olan özlemlerini dile getirdiler.

Kongreyi düzenleyen Uluslararası Demokratik Kadınlar Federasyonu (UDKF) kongrenin hemen ardından 28 ve 29 Haziran tarihlerinde dokuzuncu özel kongresini gerçekleştirdi. 1945'te kurulan ve Birleşmiş Milletler'de danışman örgüt statüsünde bulunan UDKF, Peres De Cuellar'ın belirttiğine göre dünyada en geniş tabanlı örgüt. 124 ülkeden 142 üye örgütten oluşuyor. 1975-85 yıllarının Kadın On Yılı ve 1985 yılının Dünya Kadınlar Yılı ilan edilmesi UDKF ve BM'nin ortak çalışmaları ile gerçekleştirilen ve dünya kadınlarına büyük kazanımlar getiren çabalar.

UDKF'nin Dokuzuncu Kongresi Genel Başkan Freda Brown'ın konuşmasıyla açıldı. Freda Brown kadın örgütlerinin dünya ölçeğinde pekçok zengin mücadele koşulları içinde olduklarını, barış gösterilerinde, yeşiller ve çevreci gruplar içindeki kadın aktivist sayısının giderek arttığını ve bunun çok sevindirici olduğunu belirtti. Brown ayrıca, UDKF'nin şimdiye değin feministlere karşı katı bir tutum içinde olduğunu ama bunun artık değişmesi gerektiğini bildirdi ve feministlerle işbirliği içinde olmayı önerdi. UDKF'nin politikasının açılmak, daha çok kadına ve örgüte açılmak olması gerektiğini vurgulayan Brown, dil ve terminoloji üzerinde de durdu. Yayınlarda ve propagandada kullanılan terminolojinin politik içeriğinin yüksek olduğunu, bunun değiştirilerek daha çok kişiyi kucaklayabilecek, anlaşılır ve popüler bir dil olmasını önerdi.

Daha sonra üye örgütler adına yapılan konuşmalara geçildi. Üçüncü Dünya ülkelerinden gelen konuşmacıların, kadın sorunlarından çok ülke sorunlarına dikkat çekilen konuşmalarında askeri rejimler, baskı ve işkenceler öne çıktı. Avrupa ülkelerinden konuşmacılar ise, çoğunlukla barış ve kapitalist ülke kadınlarının sorunları üzerinde durdular. Sanki çok ayrıymış gibi görünen bu sorunları Portekizli bir konuşmacı şöyle birleştiriyordu: Bütün hepimizin yaşadığı sorunlar uzunca bir zincirin halkalarıdır. Hepsi aynı politikanın uçlarıdır. Size oradan bize başka yerden batıyor.

Sonra çeşitli raporların onaylanmasına geçildi ve Freda Brown'ın açılış konuşmasında dile getirdiği öneriler oy birliği ile yeni dönem çalışma programına geçirildi. En son genel başkanlık seçimi yapıldı ve tek aday Freda Brown genel başkan seçildi.

Başta feministler olmak üzere daha geniş kadın kesimlerine açılmayı hedefleyen UDKF'nin dokuzuncu kongresi, özellikle bu yanıyla büyük bir atılımın gerçekleştiği önemli bir kongre oldu. ■

Füsun Öztürk

AVRUPALILAR, TÜRKİYELİLER VE AFRİKALILAR

Zimbabwe halkının "ruhları kovma" törenlerini ilkel sayarken, başbakanın yolunu sığır ve koyun kanıyla sulayan bir karşılama törenini "normal" sayan tavrın tutarlılığını savunamayız.

Toplumsal gelişmenin farklı aşamalarında bulunan, farklı tarihlerden gelen, değişik kültür birikim ve bileşimlerinin mirasçısı olan toplumların insanları birbirlerine nasıl bakarlar? Sistematik bir hegemonya ilişkisinin olmadığı hallerde, farklı toplumsal kültürlerin karşılaşmasının merak veya umursamazlık, özenme veya yadırgama, etkilenme veya çatışma gibi farklı tavırlara yol açtığını Türkiye'nin insanları olarak yakından biliriz. Genellikle hoşgörülen gariplik veya özellikleriyle "gâvur", Arap, Acem, Yahudi vb. Türkiye folklorunun içinde yer alırlar ve sözünü ettiğimiz kültür karşılaşmalarının halk bilincinde nasıl algılandığını, biraz eksik ve bozuk biçimlerde de olsa, folklorumuzun anonim ürünlerinden çıkarabiliriz. Öte yandan "gâvur"un "Türk"ü algılayış biçimi de, Osmanlı diyarını anlatan gezginlerin anlarında kısmen ortaya çıkar ve keza Avrupa ülkelerinin folklorunda Türk olgusunun kendine özgü bir yer tutmasıyla da gözlenebilir. Yalnız Avrupalı'da mı? "Türk" tipine folklorik bir öge olarak İran'da ve Arap aleminde de karşılaşılacağına emin olabiliriz. Günümüzde de Batılı ve Arap turistlerle, İranlı mültecilerle halkımız arasındaki ilişkilerde, yukarıda değindiğim kültür karşılaşmalarına özgü tavır ve tepkilerin yeni biçimleri şüphesiz oluşmakta.

Dil bilen, "rafine" Türk, sokaktaki Alman'ın ırk saplantılarına muhatap olmadan yaşayabilir. Sınır çizgisinin deri rengiyle çizildiği Afrika'da buna imkân yok.

Farklı kültürlerin karşılaşmasından türeyen tavırların bir bölümünde -ve yukarıda verdiğim örneklerde- "üstünlük" ve "gerilik" değerlendirmeleri değil **farklılığı fark etme** özelliği ağır basar. Ancak bu ilişkiler, işçi göçü, sömürgecilik ve emperyalizm gibi maddi temellere ve sistemli bir çerçeveye oturduktan sonra tablo değişir. Yukarıda sözünü ettiğim tavırlar sistemli bir biçimde bozulur; hatta sosyal sınıflar arasında farklılık kazanır ve böylece **ideolojik** bir içeriğe bürünür. Zorbalığa, eşitsizliğe, sömürüye dayanan ve farklı toplum ve ulusları kapsayan sistemli ekonomik ilişkilerin iki kutbunda yer alanlar artık birbirlerine sadece farklı insanlar olarak bakamazlar. Bu yeni ideolojik tavırlar, bir kutupta ırkçılığı, diğer uç noktasında ise çeşitli "savunmacı" ve "tepkici" değerlendirmeleri içerecektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir yarı sömürgeye dönüşmesinden bu yana bizler de Türkiye'de bu tür dönüşümleri yaşadık ve yaşamaktayız. Bugün Almanya'daki Alman'ın Türk işçilerine bakışı ile 17. yüzyıldaki gezgin Avrupalı'nın Türk halkına bakışı arasında ideolojik içerik taşıyan bir nitelik farkı var. Almanya'daki gurbetçimizin "gâvur"a bakışı da, üç yüzyıl önce garip kılıklı Cenevizliler'e İstanbul halkının bakışı ile aynı nitelikte değil. Sadece zamanla değil, mekânla, ekonomik konum ile ve sosyal sınıf ve tabakalar bakımından da farklılaşan tavırlar söz konusu artık. Örneğin Türkiye'nin Batılılaşmış burjuvazisi ve kozmopolit okumuş küçük burjuvazisi, zamanla Avrupa'daki işçilerimize Avrupalılar gibi bakmaya başlıyor. "Bunlar adam olmaz. Gördükleri muameleye layıktırlar" diyebiliyor. Hatta becerebiliyorsa, Avrupa'yı dolaşırken Türkiyeli olduğunu saklıyor. Kozmopolit görünüşünün arkasında belli bir kolektif aşağılık duygusunu yansıtan bu tavırlar, daha geniş bir küçük burjuvazi kitlesine ise belli deformasyonlarla ve örneğin, "Batılılar niçin bizi sevmiyor?" yakınması içinde yansıyor. "Alman kızı Helga, Amasyalı Salih'e gönül verdi!" türünden haberlerin büyük gazetelerin ilk sayfalarında yer alabildiği ve -ve şüphesiz "beynelmilel bir komplo" sonunda- uğranılan Eurovision yenilgilerinin ardından ulusal bir yas havasına girilen başka bir ülke acaba var mıdır? Bu tavırlar biraz daha dönüşerek bir diğer uç noktasında, bütün dünyanın "bize" düşman olduğu ve son Türk devletini yok etmek için "dış mihraklar"ın birleştikleri doğrultusunda paranoyak temalardan geçerek faşizan ideolojilere malzeme sağlıyor.

▲ *Avrupa'daki işçilerimiz. Türkiyeli okumuşlar, aşağı görüyor.*

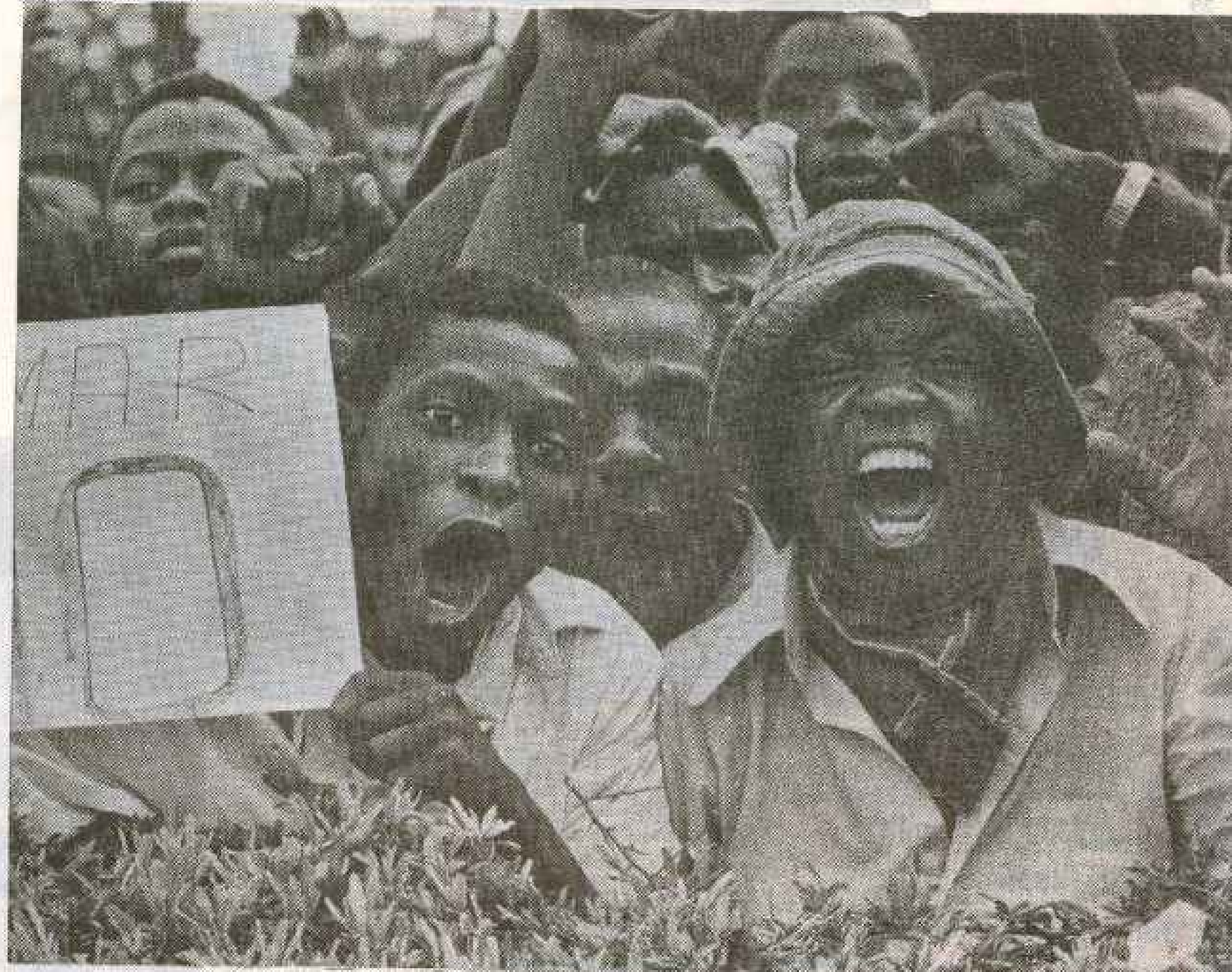
II

Yukarıda genel olarak ve Türkiye bağlamında ortaya koymaya çalıştığım "kültürlerin karşılaşması" sorunlarını tamamen değişik bir çerçeve ve ortam içinde Afrika'da gözleme ve yaşama imkânı edindim. 12 Eylül sonrasının 1402'liklerinden bir öğretim üyesi olarak Türkiye dışında "icra-ı sanat" yapma zorunda kaldım ve Afrika'nın güneyindeki bir küçük ülkede, bağımsızlığını 1980'de kanlı bir silahlı mücadele sonunda elde etmiş bulunan Zimbabwe'de iki yıldan fazla üniversite hocalığı yapma fırsatını buldum. Kalabalıkça bir **yerleşik beyaz** nüfusun yaşadığı ve bunların bağımsızlık hareketine karşı silahlı ve uzun bir direnme gösterdiği bu ülkede ırkçılık, Avrupa kökenli azınlığın ideolojisi olmaya devam ediyor. Ve benim gibi Üçüncü Dünya'dan gelen beyaz tenli birisi günlük hayatında ırk sorunuyla çeşitli biçimlerde karşı karşıya gelecek ve Afrika ve Batı kültürlerinin bu karşılaşma ve çatışma noktasında, Afrikalı ve Batılı değerler arasında seçme yapma zorunluluğuyla sık sık karşılaşacaktır.

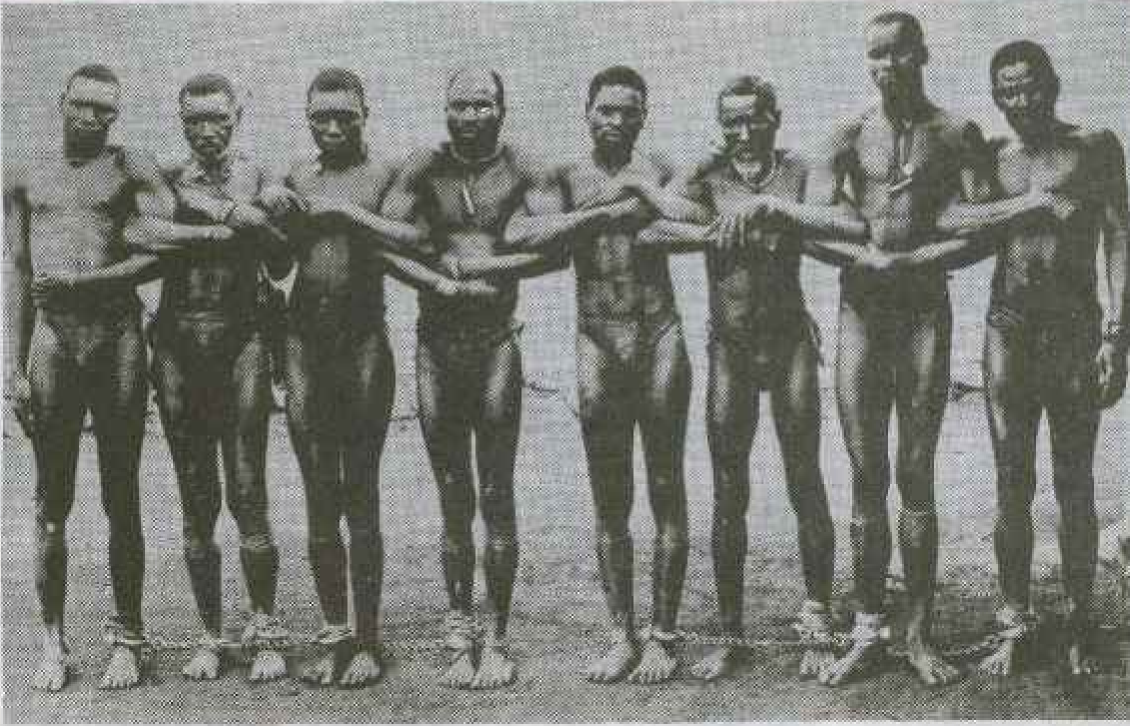
Zimbabwe'de "beyaz tenli bir Üçüncü Dünyalı"yı çelişkili bir konuma sokan bazı özel etkenler de vardır. Bunlardan biri, Afrika'daki yerleşik Avrupalılar'ın ırkçılığının, etnik ve ulusal kökene, dile, coğrafyaya değil; deri rengine, siyah/beyaz ayrımına dayanması ve böylece örneğin Almanlar'ın Almanya'daki ırkçılığından farklı olması ile ilgili. Elli yıl önce Almanlar Yahudiler'i giysilerine iliştirilen Musevi yıldızı ile teşhir etmekte idiler; bugün ise Türkler'i giysileri, davranışları ve dilleriyle ayırt edebiliyorlar. Dolayısıyla dil bilen, varlıklı, "rafine" Türk, sokaktaki Alman'ın ırk saplantılarına muhatap olmadan yaşayabilir. Yukarıda da değindiğim bu imkân, kozmopolit Türklerin, çağdaş ırkçılık konusunda rahatça diğer saflara geçivermesine fırsat veriyor. Sınır çizgisinin deri rengiyle çizildiği Afrika'da ise buna imkân yok ve üniversite hocası, yazarı, bürokratı, siyasetçisi ve sermayedarı ile Zimbabwe toplumunun tüm **yeni, fakat siyah** seçkinleri, ırk sorunu söz konusu olduğunda kendi halkları ile aynı safta yer tutmaya "mecbur ve mahkûm" olmaktalar. Bu durumu daha da pekiştiren bir diğer etken ise, Zimbabwe aydınının çok genç bir tabaka olmasıyla ilgili. Sömürge rejimi yerli halk içinden yetiştirdiği az sayıdaki "tahsilli meslek sahibi"nin, beyazlar katına çıkmasını kurumsal olarak engellemiş ve örneğin -isterse Oxford'dan diplomalı olsun- tüm kentli siyahların Afrikalılar'a ayrılmış gecekondu-tipi halk mahalleleri dışında oturmalarını yasaklamış. Bağımsızlıktan sonra kentlerin seçkin semtlerine geçebilen bu siyah elitlerin istisnasız tümünün, bu nedenlerden ötürü, ana-baba, kardeş-bacı, amca-hala gibi yakınlarından büyük bir bölümü hâlâ gecekondularda veya köylerde yaşarlar. Dolayısıyla Türkiye'de kuşaklar öncesine kadar giden aydın/halk ikiliği Zimbabwe'de henüz oluşmamış. Bu nedenle, ırk sorununda saf değiştirme mümkün olsaydı bile, Afrikalı aydınların bu geçişi Türkler kadar rahatça yapmak isteyecekleri de şüphelidir. Türk aydınının, hatta genel olarak Türkiye'nin kentli burjuvazisinin halk inanç ve törelerinden belli ölçülerde kopmuş olduğu malumdur. Zimbabwe'li aydın ise evlenmeye kalktığında iki aile arasında uzun ve karmaşık müzakerelerden sonra saptanacak **lobola**'yı (başlığı) erkek ise ödemek, kadın ise kabul etmek zorundadır ve bundan kurtuluş yoktur. Keza, oldukça yüzeysel bir Hıristiyanlık cilasının altında, geleneksel halk dinlerine ait inançların her sınıf ve meslekten Zimbabweli'de yaşamakta olduğunu görmek de beni şaşırtmıştır. Kısacası, Zimbabweli **intelligentsia'**nın kendini "Batılı ve beyaz" hissetmesinin pek güç olduğunu ve bu bakımdan Türkiyeli aydından ayrıldığını söylemek mümkündür.

Bu kutuplaşmanın diğer ucunda, "beyazlar cephesi"ndeki durum da benzeri bir katılık içindedir. Ülke nüfusunun % 2'sini bulmayan beyaz azınlığın ırk dayanışması şaşılacak boyutlara ulaşır. Seçkin kulüplerde, villalarının yüksek duvarları arkasında sadece beyazlara ait kapalı bir devre içinde günlük yaşamlarını sürdüren; iş ilişkilerinin zorunlu kıldığı haller dışında siyah nüfusla tek sürekli bağlarının uşak-hizmetçi-dadı-bekçi-bahçıvan takımıyla olduğu bu insanların camiasından biri için söylenecek en ağır sözlerden biri hâlâ "zenci-sever"dir. Bu kapalı devrenin katı kuralları aslında "Rodezya kökenli" beyazlar içindir. "Ülkeyi ve bu insanları tanımadığı için Afrika romantizmine kendini kolayca kaptırabilen yabancı beyazlar"ın siyahlara karşı farklı tutumları belli ölçülerde anlayışla karşılanabilir. Yine de benim gibi bir "yabancı beyaz", salt rengi sayesinde bu camianın doğal üyesi olacak; "sadece beyaz" partilere çağrılacak; yaya yürürken beyaz sürücülerin otomobillerine davet edilecek; beyaz esnaf, sekreter ve tezgâhtardan daima ırk-öncelikli muamele görecek ve "bu güzel ülkeyi batırmakta olan Afrikalılar" hakkındaki yakınmaları dinleme "ayrıcalığına" sahip olacaktır.

Irk ayrımı üzerine kurulu bu cepheleşmede "saf değiştirme" eğilimi içinde olan bireyler ciddi kişilik sorunları ile karşılaşırlar. Siyah seçkinlerin beyaz camiaya geçiş özlemlerinin ne gibi güçlüklerle karşılaştığına yukarıda değindim. Benzeri sorunlar, ilerici-liberal beyazlar için de söz konusu. Kendi öz camialarından "zenci-sever" olarak dışlanan bu insanlar, siyahların toplumu tarafından da kolay kabul görmezler. Irkçılık öğesinden arındırılmış biçiminde de olsa kültür farkları burada belirleyici oluyor. Günlük ilişkilerle ilgili basit bir örnek vereyim: Evlerindeki partilere sürekli olarak siyahları da çağırmaya özen gösteren bu insanlar, siyah dostları tarafından davet edilmemekten yakınırlar. Halbuki, siyah ailelerde "davet etme", "parti verme" geleneği, belli törenler dışında yoktur. Afrikalı'nın evine kural olarak davetsiz gidilir ve bazen saatlerce teklifsizce oturulup sohbet edilir. Bu sohbetlerde de çoğu zaman kadın ve erkek meclisleri ayrılır. Kadınların bir bölümünün İngilizceleri çok iyi değilse, ülkenin üç resmi dilinden ikisini, Shona ve Ndebele dillerini hiçbir zaman öğrenmek zahmetine girmemiş olan liberal-beyaz kadının bu meclislere katılıp kaynaşması pek kolay değildir. Biz Türkler'e pek de yabancı gelmeyen bu ilişkiler düzeninin, ne kadar iyi niyetli olursa olsun Zimbabwe'nin beyazlarına hitap etmesi mümkün değildir. Bunlara ek olarak, sömürge tarihinin ve 1980 sonrasında değişmeyen üretim biçiminin tüm ağırlıklarıyla insanları ırk tavırlarına zorladığını da eklersek, siyah/beyaz ayrımını bireysel olarak aşmanın ne kadar güç olduğu ortaya çıkar. Unutmayalım ki, bütün hizmetçi, uşak, bek-

▲ ***Demokrasi ile yaşıyorlar.*** *Zimbabweliler Afrika'daki ender parlamenter demokrasilerden birini yaşatmak için çalışıyorlar.*

▲ ***Zincirlendiler ama yılmadılar.*** *1896'da beyazlar tarafından yakalanan Afrikalı özgürlük savaşçıları.*

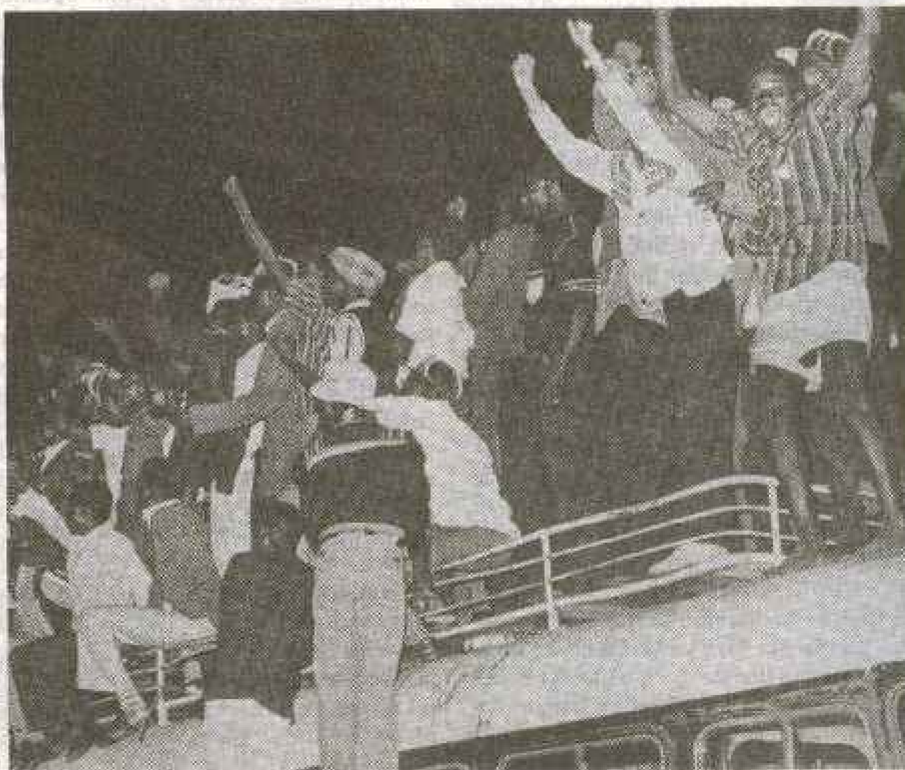
çı, garson ve dilencilerin siyah olduğu; bir siyaha hizmet eden beyaz insanın kesinlikle gözlenmediği bir düzenden söz ediyoruz.

III

Bir ideolojik tavır olarak Afrika'daki ırkçılığın kökenleri ve tezahür biçimleri üzerinde bazı gözlemler ve saptamalar yapmak istiyorum.

Bir kere ırkçılığın Afrika'ya **yerleşmiş** beyaz nüfusa ait bir **kitle ideolojisi** olduğunu belirtmek gerekiyor. Sömürge yönetiminin yüksek bürokratları, bugünün Zimbabwesi'nde faaliyet gösteren Batılı şirketlerin yöneticileri ve Avrupalı diplomatlar, "yerli halk" üzerindeki kişisel saplantıları ne olursa olsun, günlük ilişkilerinde ırkçı ideolojinin tutsağı değildirler. Bir resmi davette bu insanlar, siyah seçkinlerle kadeh tokuşturmak "alicenaplığında" bulunurlar; eşlerinin Cambridge diplomalı zenci yazarlarla dans etmesini de doğal karşılar ve ırkçılığı içtenlikle telin ederler. Buna karşılık, sömürge rejiminden sağlamış oldukları ayrıcalıkları hukuk-dışı ve kurumsallaşmış kaba kuvvete borçlu olan beyaz gruplar, yani çiftçiler, vasıflı işçiler ve küçük/orta sermayedarlar içinde ırkçılık doğal zeminini bulur; kolayca kök salar. Çiftçiler, ülkenin en verimli toprakları üzerindeki egemenliklerini siyah nüfusun bu topraklardan silah zoruyla sürülmüş olmasına borçludur. Vasıflı beyaz işçiler, Avrupa standartları üstündeki yaşam koşulları ve ücret düzeylerini, belli meslek ve işlerde çalışmaları yasaklanmış Afrikalı işçilerin aşırı sömürülmeleri sayesinde sağlamışlardır. Ve ticari lisansların ırk ayrımına göre dağıtılmış olması ve ekonominin çeşitli kaynaklarının geniş tabanlı bir beyaz orta sınıf için seferber edilmesi küçük ve orta burjuvazinin saflarına siyahların katılmasını, yine ekonomi-dışı araçlarla sınırlamıştır. Bu ayrıcalıklar düzeninin sadece sürdürülmesi değil, ideolojik olarak da haklı gösterilmesi gerekir. Böylece, siyahların modern tarıma, nitelik gerektiren işlere, ticarete ve hele hele devlet yönetimine yetenekli ve ehil olmadıkları; esasen Afrika'ya uygarlığı Avrupalı'nın getirmiş olduğu; kültürel bakımdan ilkel Afrikalı'nın sadece "haddini bildiği" sürece sevgiye layık olduğu ve beyaz insanla hiçbir surette eşit sayılamayacağı savları etrafında bir dizi **myth** inşa edilir. Uç noktalarında popüler beyaz kültür bunlara bir yığın folklorik safsata daha ekler: "Darwin kuramı salt siyahlar için geçerlidir; onlar şebekten türemiştir." "Zencilerin ağız yapıları İngilizce'deki belli sesleri çıkarmaya elverişli değildir." "Zenciler pistirler ve kokarlar." "Bunlar doğuştan köle ruhlu, yalancı ve hırsızdır." vb.

Üstelik, bu tavırları simgeleyen Zimbabwe'nin beyazları, Batı uygarlığını ve burjuvazinin yüksek kültürünü Afrika'da temsil etme iddiasında hiç mi hiç olamayacak nitelikte insanlardır. Zimbabwe'de çalışan Portekizli bir mühendis bir defasında bana, "Zimbabweli beyazın kültürü üç ögeden oluşur: Spor, incil ve alkol!" demişti. Zimbabwe'nin bağımsızlık mücadelesine değerli katkılar yapmış ve bugün de siyah halka hizmet eden (ve bazı sorunlarına yukarıda değindiğim) değerli istisnaların dışında ve belli bir abartma marjını da kabul etmek koşuluyla bu gözlemi büyük ölçüde doğru bulduğumu söyleyebilirim. Tipik Zimbabweli beyazın iş-dışı hayatı, otel ve kulüplerin barları, içkili kalabalık partiler, pazarları kilise, kriket, golf, at yarışı gibi prestij ögeleri ağır basan açık hava uğraşılarından oluşan bir çerçevenin dışına nadiren çıkar. Ve işte bu beyazlardır ki, Batı uygarlığını "temsilen" aydın Afrikalı'yı dahi kültürel olarak "ilkel" bulma hakkını kendilerinde görüyorlar.

▶ ***Bağımsızlık coşkusu.*** *Eli kanlı beyaz Ian Smith'in boyunduruğundan kurtulup özgür Zimbabwe yarattılar.*

IV

Bu yazının ilk kesiminde "Avrupa'daki işçilerimize Avrupalılar gibi bakan kozmopolit Türk küçük burjuvazisi"nden söz etmiştim. Bu takımdan birinin yolu Afrika'ya düştüğünde, doğal olarak, Afrika insanına bakışı Avrupalı azınlığın ırkçı ideolojisinin perspektifi ile biçimlenecektir. İşte bu perspektif biçimlenmesinin tipik bir örneği, *Cumhuriyet* gazetesinde 10-14 Mayıs 1987 arasında yayınlanan ve Ufuk Güldemir tarafından kaleme alınan "Zimbabwe'de Bir Hafta" başlıklı yazı dizisinde ortaya çıkıyor.

Zimbabwe'de kaldığı bir haftanın önemlice bir bölümünü Avrupalı turistin tipik uğrak yerlerinde, otel lobi ve barlarında, casinolarda, at yarışlarında geçirdiği yazdıklarından anlaşılan yazar, bu ortamlara egemen olan beyaz camianın Afrikalılar ve çağdaş Zimbabwe üzerindeki saplantılarının etkisine kendini kaptırıvermiş. Böylesine bir "kaptırma"nın meydana gelmesi için uygun fikri yapı esasen varolduğu için olacak, ortaya Zimbabwe toplumu üzerinde ırkçı ideolojinin prizmasından geçerek çarpıklaşan bir betimleme ve değerlendirme çıkıyor.

Güldemir'in yazı dizisinde yer alan -ve çoğu gülünç- bilgi hatalarını bir kenara bırakıyorum. Sadece, Türkiyeli yazarı, Afrikalı'ya

ve çağdaş Zimbabwe'ye tipik bir "beyaz azınlık" perspektifiyle tepeden bakmaya yönlendiren ideolojik deformasyonla ilgili birkaç örneği (parantez içlerinde gerekli düzeltme ve yorumları yaparak) sıralamakla yetiniyorum:

▶Zimbabwe'deki iktidar partisi "Üçüncü Dünyavari bir paranoya ve komplo merkezi"-dir ve "silahla gelen silahla gider ideolojisi"-ne angajedir. (Cumhuriyet, 11.5.1987) (Siyasi iktidarın -ırkçı beyazların partisi dahil- tüm partilerin yasaksız olarak katıldığı 1980 ve 1985 seçimleri sonuçlarına göre oluştuğu Zimbabwe, Afrika'da parlamenter demokrasinin yaşamakta olduğu ender ülkelerden biridir ve "yasaklı Türkiye"den gelmiş bir gazetecinin Zimbabwe'yi demokrasi deneyimi bakımından küçümseme hakkını kendinde bulması meraka değer bir husustur.)

▲*Geçmişten geleceğe. Zimbabweli heykeltraş, atalarının geleneğini sabuntaşında yaşatıyor.*

▶Beyazların Zimbabwe bürokrasisinden çekilmeleri sonunda devlet yönetiminde "steril bir hava egemen olmuş"tur ve örneğin, "zenci müdürün aldığı salakça kararlar" ile alay eden beyazlar "büyük bir ihtimalle de doğru söylüyorlardı." (12 Mayıs) (Yanlış bilgiye dayanması bir yana, yönetimde "salaklığı" cilt rengine dayandıran bu ırkçı ifadeyi tartışmak herhalde gereksizdir.)

▶Zimbabweliler bazı sözcükleri telaffuz edemezler ve bozarak söylerler: Istefan, Isparov gibi.. Denizden ürker, deniz ürünlerinden tiksinirler. (12 Mayıs) (İşin tuhafı, Türkler de iki sessizle başlayan Frenkçe sözcüklerin önüne (i), (ı) getirip, örneğin Stefan'a İstefan deme eğilimindedirler ve Anadolu halkının bir bölümü de denizden ürker. Ancak buradaki dil tema'sının, yukarıda değindiğim, "Afrikalılar İngilizce'nin bazı seslerini çıkarmaktan acizdirler" safsatasından kaynaklandığı açıktır. Buna karşılık İngilizce sesleri mükemmel çıkarabildiği anlaşılan yazarımıza, çok değişik sesleri olan Ndebele dilinin Ndhlela, Ncube gibi sözcüklerini telaffuz edip edemeyeceğini sormak gerekir.)

▶Siyah Zimbabwe, TV gibi, otomobil gibi çağdaş araçları kullanacak düzeyde değildir. Kavşaklarda hem sinyal verip hem de kolları ile işaret veriyorlar. TV'de "reklamlar" ve "reklamları izlediniz" jenerikleri ayrı ayrı gösterilerek ilkel Zimbabweli'ye reklamların gerçekten bittiği anlatılıyor. Çocukları ürkütecek kadar dehşetengiz spikerler ellerindeki kâğıttan haberleri okuyorlar. Spikerler Ian Smith dışında herkese "yoldaş" diye hitap ederler ve bu arada Dallas'ın JR'ı da "yoldaş JR" diye "anons edilir". (12 Mayıs) (Bu saçmalıklar dizisi üzerinde durmak da abes ama yine de kendimi tutamıyorum: Araç dönüşlerinde hem sinyal hem de kolla işaret vermek, Zimbabwe'de, sanırım, beyaz rejimden kalma bir trafik kuralı. "Reklamlar" jenerikleri ile TV haberlerinin kalitesi bakımından Zimbabwe TV'si ile TRT arasında ne fark vardır ve bu fark kimin lehinedir, diye bir soru soracak olursak, habercilikte rejimin ve iktidarın borazanlığını TRT'den daha dogmatik ve kaba biçimde yapan bir diğer radyo-TV'ye henüz şahsen rastlamamış olduğumu belirtmekle yetineyim. "Yoldaş JR anonsu" iddiası ise, olsa olsa Harare barlarının sarhoş sohbetlerinden kaynaklanmış olabilir ve elbette ciddiye alınamaz.)

▶Cumhurbaşkanı Banana "herkes güzel giyinirse imajımız düzelir" dediği için akşamları büyük otellerin barlarına blue-jean ile girmek yasaklanmıştır. (12 Mayıs) (Tipik bir "tepeden bakma" ve "gülünçleştirme" çabası daha... İşin aslı, İngiliz sosyetesindeki "akşamları formel giyinme" adabını Afrika'ya intikal ettiren beyaz azınlığın seçkin otel ve lokantalar için koydurttuğu bir kuralın bugüne uzantısından ibarettir.)

▶Zimbabwe toplumunun komşularına göre daha kalkınmış olmasından şaşıran yazar, soruna "kimbilir belki de 'beyazlar siyahlara medeniyet götürüyor' diyen Marx haklıydı" diye yanıt getiriyor. (14 Mayıs) (Irkçı saplantılar için Marx'ı yalan-yanlış tanık göstermenin yakışıksızlığı bir yana, Afrika'da Avrupa sömürgeciliğine maruz kalmamış ülke hemen hemen bulunmadığı için, siyah Zimbabwe'nin siyah komşularına göre ne ileriliği, ne de geriliği, beyazların "uygarlık getirici" misyonuyla açıklanabilir.)

Bu örneklere, "güçlü toprak adamı, dipdiri ayakta, sert, güçlü, şefkatli bir beyaz zenci" türü övgülerle (14 Mayıs) tasvir edilen Ian Smith'le yapılan röportajı eklemiyorum. Afrikalılar bilmektedir ki, Lancaster House anlaşmasının güvenceleri ve Zimbabwe insanının olağanüstü hoşgörüsü olmasaydı, ırkçı rejimin 15 yıl liderliğini yapmış olan Smith, Zimbabwe halkına karşı işlediği suçlar nedeniyle çoktan darağacını boylamış olurdu. Smith rejiminin katlettiği çocuk ve kadınların cesetleriyle dolu toplu mezarların, bağımsızlıktan 6 yıl sonra hâlâ ortaya çıkarılmakta olması, bu "şefkatli ve güçlü toprak adamı"nın ellerinin sadece toprağa değil, siyah halkın kanına da ne kadar bulanmış olduğunu gösteriyor.

Buradaki ırkçı deformasyonların kaynakları ve Türkiyeli bir yazarda nasıl bu kadar kolay kabul gördüğü herhalde açıktır. Ancak daha da ilginç olan husus, bu türden bir ideolojik tavrın *Cumhuriyet* gibi "ilerici" bir yayın organında nasıl yayımlanabildiği sorunudur. İşin bu tarafı bu yazının konusu değildir.

V

Farklı kültürlere "aşağı" olarak bakan ırkçı ideolojinin perspektif bozukluğunu kabul etmekle birlikte, üstyapı kurumlarında ve kültürde, ülkeler arası farklılıkları, "daha ileri", "daha geri" olarak nitelendirmek büsbütün yanlış mıdır? Şüphesiz, ileri-geri ayrımını yapmaya hakkı olanlar, bir değer yargısı içermeden kültür farklılıklarına hoşgörüyle yaklaşmayı bilmelidirler. Bu bağlamda, Zimbabwe halkının ata ruhlarına dayalı dini inançlarını küçük görüp de "2000 yıl önce bakire Meryem'den Tanrı'nın oğlu olarak doğan; kendisi de Tanrı olan ve ruhu gökyüzüne uçan İsa"ya dayalı bir başka dini inancı üstün görmenin; ya da "kötü ruhları kovma" törenlerini ilkel sayarken, bir başbakanın yolunu bir yığın deve, sığır ve koyun kanıyla sulayan bir karşılama törenini "normal" telakki eden tavırların tutarlılığını savunabileceğimizi sanmıyorum.

Kültürü "spor, İncil ve alkol"den oluşan Zimbabweli beyazlar Batı uygarlığını temsilen, aydın Afrikalı'yı dahi kültürel olarak "ilkel" bulma hakkını kendilerinde görüyorlar.

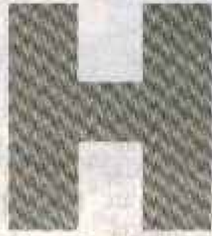
Buna karşılık, örneğin Zimbabwe ile Türkiye karşılaştırmasında ileri-geri ayrımına imkân veren üstyapı ve kültür farklılıklarını da gözlemek mümkün oluyor. Çağdaş Zimbabwe toplumu, bir kabileler düzeninin izlerini hâlâ taşıyor. Bu, bir yandan, toplum yapısına daha katılımcı ve eşitlikçi bir demokrasinin ögelerini aktarıyor; öte yandan da siyasi hayatın sınıf farklılıklarından kaynaklanan bir diğer çeşitlilikle zenginleşme imkânlarını sınırlıyor. Ulusal dillerin birer bilim dili olarak geliştirilmemiş olması, şüphesiz sömürge geçmişinden kaynaklanan bir gerilik faktörü. Yüzyıllar öncesine uzanan bir devlet tarihinden yoksunluk ve bir kez daha sömürgeciliğin kültürel mirası, toplum hayatına, Türkiye toplumuna göre geri sayılabilecek ögeler taşımış: Türk insanına göre sokaktaki Zimbabweli'nin Avrupalı'ya karşı biraz daha ezik, daha teslimiyetçi davranış normları içinde olması belki de bu farklı tarihlerden kaynaklanıyor.

Bu türden karmaşık ögelerin oluşturduğu, değişik tarihlerle biçimlenen kültür farklılıkları sorunu, ileri-geri ayrımlarının yapılmasına da imkân verecek toplumsal bilim incelemelerinin verimli bir alanını oluşturur. Bu yazı, bu türden bir bilimsel katkı yapma iddiasında değildi. Sadece, belli -ve sanıldığından çok daha yaygın- bir sınıf ideolojisi olarak ırkçılığın, böyle bir bilimsel yaklaşımı dışlayarak toplumsal gerçeği nasıl bozduğunu Afrika ve Zimbabwe gerçeğinde teşhir etmek istedim. Kendilerine "Avrupa'nın zencileri" gibi bakılan Türkiyeliler için de sorunun önemsiz olmadığı herhalde ortadadır.■

Nurettin Özşuca
Diş Hekimi

İNSANLIĞIN KORKULU DÜŞÜ: NÜKLEER SAVAŞ

İnsanlığı tarihi ile birlikte yok edebilecek nükleer enerjiyi seferber etmekle, bu gelişmelere kayıtsız kalmak aynı şeydir.

Hiroşima ve Nagazaki felaketlerinden bu yana kırk iki yıl geçti. Ne yazık ki, insanlık bu korkunç deneylerden gereken dersi almamış gözüküyor.

16 Temmuz 1945'te insanoğlu kendi türünü ve tarihini yok edecek boyutlara ulaşacak deneylerinin ilkini New Mexico çöllerinde yapmıştı. Bu ilk atom bombası denemesi, nükleer enerjinin dehşet verici sonuçlarının, teorik platformdan pratik platforma geçişinin ilk adımıydı. Yirmi gün gibi kısa bir zaman aralığından sonra, 6 Ağustos 1945 günü Enola Gay Amerikan B-29 uçağı 14 kiloton gücündeki atom bombasını saat 8.15'te Hiroşima kentine attı. Birkaç saniye içinde 2,5 km çapında bir alan tüm canlıların mezarı oldu. 9 Ağustos 1945'te 20 kiloton gücünde bir plutonyum bombası da Nagazaki kentine atıldı ve çok kısa bir sürede 4,5 km çapında bir alanda canlı kalmadı. Böylece insanlık, türünün yok olabileceği beklentisi ve korkusuyla yaşamak durumunda kaldı.

ABD'nin, Japonya'daki bu insanlık cinayetlerini aklamak için ileri sürdüğü resmi gerekçe ''Almanlar'ın teslim olmasından sonra Japonlar'ın da teslim olmasını sağlamak ve İkinci Dünya Savaşı'nı sona erdirmek'' olsa da, kısa bir zaman aralığında yüzbinlerce masum insanın ölmesi ve sakat kalmasını bağışlatmaz. Kaldı ki bu gerekçe ABD'nin daha sonraki (42 yıl) uyguladığı soğuk savaş politikası ile kendiliğinden çürüdü. Almanya'nın teslim olmasından sonra tüm dünya güçlerinin karşısında tek başına kalan Japonya zaten kısa bir süre sonra teslim olmak zorundaydı. Oysa ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Sovyetler Birliği ile başlatılan soğuk savaş ilişkilerinde üstünlük göstermeye çabalıyor. ''Bu üstünlük çabası nükleer cinayetlerin en önemli nedenlerinden biridir'', savı bizce daha güçlü bir sav.

İnsanlık tarihinin yüz karası 6 ve 9 Ağustos 1945 katliamının sonuçları yalnızca İkinci Dünya Savaşı'yla sınırlı kalmadı, komplikasyonları yıllarca sürdü. Bu nükleer cinayet uygulamalarının arifesinde komisyonlar kuruldu ve atom bombaları üzerinde bilimsel araştırmalar yapıldı. Yapılan bu araştırmalar, bugün de devam eden nükleer tehlike ve tehdit konusunda düşündürücü sonuçlar verdi.

▶ *Prof. Lown. IPPNW'nin Amerikalı başkanı kardiyalog Lown'' mesleğimiz, hayatı korumaya adanmıştır'' diyor*

ATOM MANTARININ GÖLGESİNDE

IPPNW Kongresi'ne 55 ülkeden 170 binden fazla hekimi temsilen 3000'e yakın delege hekim katıldı.

Türkiye'deki meslektaşlarının aynı doğrultudaki faaliyeti "siz kendi işinize bakın, o işlere karışmayın" diye özetlenebilecek bir gerekçeyle yasaklanırken, nükleer savaşın önlenmesi için uluslararası planda aktif çaba gösteren hekimler, "o işler"in de "kendi işleri" olduğunu tüm çarpıcılığıyla bir kez daha sergilediler. Kuruluşundan bu yana yalnızca altıbuçuk yıl geçtiği halde, dünya kamuoyunca yakından tanınan, 1985 Nobel Barış Ödülü sahibi Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Uluslararası Hekimler Birliği'nin (IPPNW), gezegenimiz bir nükleer savaş tehdidinden kurtulana dek her yıl düzenlemeyi kararlaştırdığı kongrelerden yedincisi geçtiğimiz haftalarda, bu kez Moskova'da gerçekleştirildi. 55 ülkeden 170 binden fazla hekimi temsilen 3000'e yakın delege hekimin katıldığı kongrede, bir nükleer savaşın muhtemel sonuçlarını tüm çıplaklığıyla sergileyerek, dünya kamuoyunu nükleer silahlanmanın insanoğluna yöneltiği tehdidin boyutları konusunda bilgilendirmenin hekimlik mesleğinin vazgeçilmez gereği olduğu yinelendi. Hekimler bu gerçeği yalın ama o denli özlü ifade ediyorlar: "Nükleer savaşın tedavisi yoktur, o halde onu önlemek görevimizdir".

Albert Einstein'ın, yaşadığımız nükleer çağın başlangıcında bir uyarı niteliği taşıyan "insanlığın sağ kalabilmesi için tümüyle yeni bir düşünme tarzına ihtiyacımız var" sözlerini şiar edinen hekimler, "Doğu'da ve Batı'daki insanlar gerçek düşmanın birbirleri değil de aynı atom mantarı bulut olduğunu kavradıklarında; kendi nihai çıkarlarının hayatta kalabilmek konusundaki ortak çıkara bağlı olduğunu kavradıklarında, işte yalnızca o zaman yaşamı sürdürebilmek mümkün olacaktır" diyorlar.

Dünya üzerinde mevcut nükleer silah stoklarının 58 milyar kişiyi -yani gezegenimizin her bireyini 12 kez- öldürmeye yetecek düzeye ulaştığı, bir başka deyişle kişi başına yakla-

Hiroşima ve Nagazaki'de yapılan araştırmalar, patlamadan bir süre sonra, 19-20 yaş arasında yüksek boyutlarda, 20-50 yaş arası azalan ve 50 yaştan sonra tekrar yükselen bir oranla lösemi, (kan kanseri) nin oluştuğunu gösterdi. Bunun yanı sıra 1949-1962 yılları arasında sürdürülen çalışmalarda binlerce insanda görme bozuklukları saptandı.

Ne yazık ki, bu korkunç tablolar insanlığın başına ne denli büyük belalar açılmış olduğunu kanıtlarken, nükleer silahlanma yarışı ve atom denemeleri devam etti.

Bugün dünyada toplam gücü 20.000 megatonu aşan 50.000 nükleer silah bulunuyor. Bu silahların yıkım gücü Hiroşima ve Nagazaki'de kullanılanlardan kat kat fazla. Dolayısıyla günümüzde olası bir nükleer savaşın sonrasındaki tablo, 42 yıl öncesinden çok daha büyük felaketleri sergileyecek.

Bir yanda bu tüyler ürpertici gelişmeler olurken, bilim adamları, düşünür ve aydınların önderliğinde kitleler yavaş yavaş harekete geçtiler, dünya barışı için örgütlenerek çalışmalara başladılar. Bunca acı deneyler yaşayan insanların barış yanlısı olmaları insanlık ödevidir. Hiroşima ve Nagazaki katliamlarında, bu olaya kayıtsız kalanlar da gerçekleştirenler kadar suçludur. O halde insanlığı tarihi ile birlikte yok edebilecek boyutlarda nükleer enerjiyi insanlık zararına kullanılmak üzere seferber etmekle, bu gelişmelere kayıtsız kalmak aynı şeydir.

Kaldı ki, sorumluluğu gereği bu gelişmelere kayıtsız kalmayıp, gerekli örgütlenme ve çalışmayı yapanları engellemek, ya da engellemeye çalışmak da insanlık suçudur. ■

▲ *Dünya barışı için. Örgütlenenleri engellemek insanlık suçu.*

şık 4 ton TNT'nin depo edildiği koşullarda, görevleri insan hayatını, insan sağlığını korumak olan hekimler "bu iş"le uğraşmasın da neyle uğraşsın?

Tüm insanlık için "nihai salgın" olarak nitelendikleri nükleer savaşın önlenmesi için yoğun çaba gösteren hekimler, yaşadığımız çağa konan yanlış teşhislere -nükleer enerjinin silah olarak kullanılmasına, nükleer silahlara dayalı "caydırıcılık" politikasına ve nihayet "ilk vuruş" gücüne sahip olmaya yönelik stratejilere- dikkat çekiyorlar. "Yöntemde ilke, şiddette sınır, kurbanda ayrım, tahribatta kontrol gözetmeyen topyekün savaş" tehdidine karşı "reçete"lerini tekrarlıyorlar:

Başta ABD ve SSCB arasında olmak üzere nükleer denemeler üzerinde bir moratoryumun gerçekleştirilmesi; karşılıklı olarak uygulamaya konulacak bu moratoryumun deneme yasağı anlaşması gerçekleşinceye kadar yürürlükte kalması; nükleer silahlara sahip diğer ülkelerin de bu moratoryuma katılması; yeni nükleer silah üretimine son verilmesi, eskilerin sınırlandırılması ve yok edilmesi.

Nükleer silahsızlanma yolunda atılacak adımların aynı zamanda genel silahsızlanmayı da teşvik edeceğini vurgulayan hekimler, böylece bugün günde iki milyar dolara varan silahlanma harcamalarının gerçekte insanlığa hizmet için kullanılabileceğini işaret ediyorlar. Daha on yıl önce dünyada suçiçeğinin kökünü kazımak üzere gerçekleştirilen uluslararası kampanyanın sadece silahlanmaya üç saatte harcanan miktara mal olduğunu hatırlatıyorlar.

IPPNW 7. Kongresi'nde ele alınan konular ışığında, hekimler önümüzdeki yıl yapılacak kongreye kadar şu çalışmaların öncelikle sürdürülmesini öngörüyorlar:

▶Kamuoyunu tüm nükleer denemelerin durdurulması gereği konusunda bilgilendirmeyi sürdürmek;

▶Nükleer silahlanma yarışının yeryüzünde yayılmasına ve uzaya tırmandırılması girişimlerine karşı yoğun çaba göstermeye devam etmek;

▶Yaşama koşullarındaki kötüleşmenin silahlanma yarışı ile olan organik bağını, gelişme ve silahsızlanmanın ayrılmaz bütünlüğünü vurgulayan çalışmaları yoğunlaştırmak,

▶İnsanlar arasındaki ilişkilerde sıradan, insanlık dışı, tehlikeli klişelerin yerine sağlıklı ilişkilerin geliştirilmesine çalışmak; bunu hem tıp alanında doğrudan işbirliği ile sergilemek, hem de diğer alanlardaki yakınlaşmalar için katalizatör görevi yaparak gerçekleştirmek;

▶Yeryüzünde ve uzayda tıp alanında işbirliğini geliştirecek yeni girişimlerde bulunmak.

"Mesleğimiz" diyor IPPNW'nin ABD'I Başkanı Prof. Bernard Lown, "hayatı korumaya adanmış, kitlesel ölüm tehdidi taşıyan faktörler -ister kolera, ister AIDS, ister nükleer silahlar- ne olursa olsun bunların kökünün kazınması ile yükümlü bir meslektir". Türkiye'deki meslektaşları ise kısmi bir "meslek yasak" ile karşı karşıya bulunuyor! ■

BARBIE MAHKÛM OLURKEN...

ABD'de iki milyondan fazla insanın katlinden sorumlu yüzlerce Nazi eskisi var. Latin Amerika'nın faşist diktatörleri bunlarla sıkı bir işbirliği içinde.

Nazi işgali sırasında Lyon'da Gestapo şefliği yaptığı 1942-1944 yıllarında, aralarında Fransız Rezistansı Ulusal Konseyi Başkanı Jean Moulin'in de bulunduğu yedi binden fazla insanın katlinden sorumlu "Lyon kasabı" Klaus Barbie, sekiz hafta süren bir yargılama sonucu müebbet hapse mahkûm oldu. Fransa'da daha önce 1947 ve 1954'te gıyabında iki kez ölüme mahkûm edilen Barbie, 1983'e dek "hür dünya"da elini kolunu sallayarak geziyor, ABD'ye, Avrupa ülkelerine hatta F.Almanya'ya gidip gelerek, eski ve yeni Nazi grupları ile ilişkilerini sürdürüyor, Latin Amerika'da demokrasi ve özgürlük adına her girişimi ezmek üzere akıl hocalığı yapıyor, faşist terör çeteleri örgütlüyordu. Kısaca Barbie, Mayıs 1987'de nihayet yargı önüne çıkarıldığında, dünya kamuoyunun karşısındaki sanık görünürde yalnızca Barbie idi. Ama gerçekte, onu himaye ederek, işlenen insanlık suçuna ortak olan ve böylece insanlığa karşı yeni suçların işlenmesini teşvik edenler, asıl sanıklardı.

Kocamdan yıllardır haber alamıyordum, Gestapo bana, "sen şu asılan Fichter'in karısı mısın" diye sordu.

□

F.Almanya'nın Essen kentinde, Anna (Fichter) Teschner'le birlikteyiz. Nazilerin onlarca ülkeden 132 bin kadını insanlık dışı koşullara ve ölüme mahkûm ettiği Ravensbrück toplama kampından sağ kurtulabilenlerden biri Teschner. Barbie davasının sona ermesi üzerine Nazi savaş suçluları ile ilgili sorularımızı yanıtlamaya, geride bıraktığı 77 yılının 1933 öncesi ve sonrasını anlatmakla başlıyor. Reichstag'ın yakılışını, SA'ların evine yaptığı baskından kıl payı kurtuluşunu, 1935'te Hollanda'da başlayan sürgün yaşantısını, 1939'da Belçika'da tutuklanan ilk kadın siyasi sürgün oluşunu, Nazilerin Belçika'yı işgalini ve Ağustos 1941'de Gestapo'nun eline düşüşünü anlatıyor. Kasım 1941'den Nisan 1943'e kadar Gestapo'nun elinde kalışını, on bir ay süreyle tek başına hücrede tutulmasını ve nihayet Nisan 1943'te Ravensbrück'e getirilişini... Bir an duruyor. Ravensbrück'e getirilirken, yolda, yıllardır haber alamadığı kocasının akıbetini gardiyanlardan nasıl duyduğunu anlatıyor: "Bana, sen şu asılan Oscar Fichter'in karısı mısın, diye sordular". Bunu söylerken, yanıbaşında duran kitaba, kendi hayatını anlatan kitaba uzanıyor ve kocasının kendisine yazdığı son mektubu okuyor: "Metin ol, hayatını yeniden kur". Sonra özgürlük... Anna Teschner onbinlerce kadının ağır çalışma koşulları, açlık, işkence ve katliam sonucu hayatını yitirdiği kamptan kurtuluşunun, ilk özgürlük anlarının duygularını 42 yıl sonra tüm canlılığıyla yansıtıyor.

▲ Anna Teschner. Nazi savaş suçlularının hesap vermesi için uğraşıyor.

Gazeteler Barbie'nin katıldığı duruşmalarda hiçbir pişmanlık belirtisi göstermediğini yazıyor. Zaten 1945 sonrası sürdürdüğü hayat da onun Nazi ülküsünden hiçbir zaman vazgeçmediğini, CIA'nın maaşlı adamı olarak uyuşturucu ve silah mafyası ile kolkola, faşistlerin uluslararası terör ve işbirliğinin mimarlığına soyunduğunu, İtalyan neo-faşistlerinin Bologna istasyonuna kanlı saldırısından, 1980'de Bolivya'daki darbeye, neonazilerin cinayetlerine kadar her türlü faşist komplonun tezgahçıları arasında bulunduğunu gösteriyor. Başta ABD, F.Almanya ve Fransa olmak üzere Batı demokrasileri ise pek iyi bildikleri Barbie'nin kimliğini, insanlığa karşı ikinci bir suç işleyerek görmezlikten geldiler, soruşturma dosyalarını -eğer açılmışsa- yavaşça kapattılar, "geçmişe sünger çekmek" için her gayreti gösterdiler.

□

Savaş bittikten sonra Nazi savaş suçlularının ABD ve kimi Avrupa ülkelerinde, bu arada F.Almanya'da ne denli himaye gördüklerini, üst düzeyde görevlere getirildiğini anlatıyor Anna Teschner ve kısa süre önce yaşadığı bir olayı aktarıyor: "Sağlık bakımı için bir dinlenme tesisine gitmiştim. Orada herkes bir Dr. Weber'den söz ediyordu, iyi bir doktor olduğunu söylüyorlardı, ben de uğradım. Kısa bir süre konuştuktan sonra karşımdakinin bir Nazi toplama kampı doktoru olduğunu anladım. Savaş sonrası kendisi beş yıl meslekten men edilmiş, o kadar... Böyle niceleri var. Toplama kamplarında yaptığı insanlıkdışı deneylerle bilinen bir başkasının savaş sonrası "şefkatli" bir çocuk doktoru olarak çalıştığını belirledik, çabalarımız sonucu görevinden alındı. Gerçekte Alman antifaşistlerinin birliği VVN'i de bunun için kurduk diyebilirim, bunların hesap vermesi için."

□

Klaus Barbie yetkililerin tüm isteksizliğine rağmen kamuoyunun baskısıyla yargı önüne çıkarıldı. Mahkeme öncesi ve sırasında adaletin "elini kolunu bağlayan" boşlukları hiç kaçırmadı. 1983'te Fransa'ya iadesinden sonra, Rezistansçılar Barbie'nin kendilerine karşı işlediği suçların dava dosyasına dahil edilmesi için yoğun bir mücadele vermek zorunda kaldılar. Barbie'nin daha önce iki kez idama mahkûm edildiği söylenerek, o davalarda belirtilen suçlardan yargılanmadı ama bu kez dava dosyasındaki suçlamalar onun mahkûmiyeti için fazlasıyla yeterliydi.

Kuşkusuz Barbie'nin mahkûmiyeti Nazi savaş suçlularının yargı önüne çıkarılması konusunda güçlüklerin sona erdiğini göstermiyor. Sadece ABD'de iki milyondan fazla insanın katlinden sorumlu yüzlerce Nazi eskisinin bulunduğunu, Latin Amerika'nın faşist diktatörlerinin bu Nazilerle nasıl sıkı bir mesai içinde olduğunu, Avrupa ülkelerinde -örneğin F.Almanya ve Fransa'da- kimi yönetimlerin siyasi hesaplarla Nazileri kollayarak, perde arkasında sürdürdüğü işbirliğini düşünmek yeterli.

□

Anna Teschner yıllardır ilkokuldan üniversiteye, gençlik gruplarına, toplantılara giderek yaşadığı acı deneyi anlatıyor. Nazi toplama kamplarından kurtulanlar, Gestapo'nun elinde en insanlık dışı muamelelerden sağ kalabilenler yaşadıklarını sonraki kuşaklara aktarmayı, insanlığa karşı vazgeçilmez bir görev biliyorlar. Anna Teschner "geçmişe sünger çekmek" isteyenlere "peki neonazilere ne demeli?" diye soruyor ve ekliyor "Nazi savaş suçlularının hepsinin hesap vermesi için sonuna kadar uğraşacağız, bunu yalnızca dün için değil, bugün ve yarın için yapıyoruz." ■

6 Eylül referandumunun gerçek boyutları

6 Eylül'deki referandumun anlamı, yalnızca, Anayasa'nın geçici 4. maddesinin "halkın oyuna" sunulması mı? Daha da daraltılarak, yalnızca, Ecevit ve Demirel'in politik haklarının geri verilip, verilmemesi mi?

Egemen çevrelerle, onların denetimindeki basına bakılırsa, yaratılmak istenen hava tam da budur. Onlar bu olayın bir yanına olağanüstü vurgu koyarak öbür yönlerini, referandumun sağladığı olanakları ve sonuçlarını gözardı etmeye bakıyorlar. Böylelikle, referanduma ilgi azaltılacak, kitlelerin etkin katılımı ve temel demokratik istemlerini ileriye sürmesi, geçici 4. maddeye karşı hareketin genel demokrasi hareketinin bir kolu durumuna gelmesi önlenecektir. Bunun sonucunda, kitlelerin politikleştirilmesi değil, iki eski politikacının durumunun gözden geçirilmesi söz konusu olacaktır. Öte yandan, işçi sınıfının, onun lideri temsilcilerinin ilgisiz kaldığı bir kampanyanın, tekelci çevrenin tek yönlü manipülasyonu sonucu, "beklenen" yanıtı vermesi, yani "hayır"la bitmesi hiç de sürpriz olmayacaktır. Bu da, Özal ekibinin ikinci amacının gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Kısacası, bu referandumun sonucunda hem kitleler pek etkinleştirilmeyecek, hem de tehlikeli rakiplerin bir süre daha uzak tutulması sağlanacaktır.

Ne var ki, 6 Eylül referandumunun anlamı ve kapsamı, sunduğu olanaklar hiç de yalnızca bu iki eski "önder"in değerlendirilmesiyle sınırlı değildir.

Sosyalizmi öbür tüm toplumsal-ekonomik yapılardan ayıran şey onun sömürüyü ve baskıyı tanımayan, insanın, toplumun ve ulusların özgürce gelişimine hiçbir engel koymayan niteliği ise ve sosyalizm, bilinen en demokratik anlayışı ve toplum biçimini simgeliyorsa, sosyalistlerin tüm insanlığın en demokratik öğeleri olmaları kaçınılmaz. Ve bu durumda, onların temel insan hak ve özgürlükleriyle çelişen uygulamaları benimsemeleri, bunlara karşı ilgisiz kalmaları düşünülemez. Düşünülemediği için de, *onların geçici 4. maddeye kökten karşı çıkmaları doğal ve zorunludur.* Yine de bu, işin yalnızca bir yanıdır.

Sorunun öbür boyutları nelerdir? Bütün bu boyutlar birbiriyle bağlantılı olduğundan bir ölçüde şematikliğe kaçma riskine karşın, yine de şöyle bir sıralama verilebilir:

6 Eylül referandumu, kitlelerin demokratik istemlerinin öne sürülmesi, depolitizasyon ortamının yıkılması ve işçi sınıfının politik/demokratik hareketliliğinin artırılması bakımından bir platform oluşturabilir.

Sol güçlerin birliğinin daha sıkı örülmesi, iş ve eylem birliği alanlarının genişletilmesi açısından böylesi bir ortam, varolan olanakları daha da artıracaktır.

Baştan aşağı sakat bir anlayışla, demokrasiyi ve temel insan hak ve özgürlüklerini dışlayan bir ruhla dolu olan Anayasa'nın tümden kaldırılması, baştan aşağı değiştirilmesi yolunda güçlü bir hareketin başlatılması için, geçici 4. madde bir başlangıç oluşturabilir. Böyle bir başlangıç yalnızca sol güçlerin değil, sosyal-demokrat, dindar, liberal ve başka muhalif çevrelerin de ortak gündem maddelerinde biraraya gelmesine katkı yapabilir.

Böyle bir kampanya geçici 4. maddenin kaldırılması olasılığını büyük ölçüde artıracağından, Özal ve çevresi üzerindeki kuşatmayı daraltacak, ANAP'daki iç çekişmeleri keskinleştirecek, tekelci çevreler içindeki, tekelci çevrelerle tekel dışı kesimler arasındaki "dengeleri" bozabilecektir. Bu ortamda, hükümetin işbaşında kalma olanakları daha zayıflayacaktır.

Referandumun kapsamlı bir kampanya durumuna getirilmesi ve geçici 4. maddenin kaldırılması güçlü bir halk hareketiyle koşut gelişeceğinden, ortaya çıkacak yeni durumda, erken seçim, genel af, anayasanın tümden değiştirilmesi, politik ve sendikal hak ve özgürlükler üzerindeki yasakların kaldırılması, ulusal varlığımızı tehlikeye sokan anlaşmaların halka açıklanması, tartışılması ve iptal edilmesi gibi bellibaşlı demokratik istemlerin daha güçlü biçimde öne sürülmesi ve daha geniş kesimlerce benimsenmesi mümkün olacak, sonuçta, hükümetin zaten zayıflamış olan istikrarı büsbütün bozulacaktır.

Böylesi yığınsal bir hareket sonucunda işçi sınıfının, sol güçlerin birliği daha da pekişirken, Özal yönetiminin uluslararası konumu daha da zayıflayacak, karşı karşıya kaldığı açmazlar onu genel seçime zorlayacaktır.

6 Eylül referandumunun böylesi bir bağlam içinde değerlendirilmesi, bu eylemin yalnızca bir Ecevit-Demirel sorunu olmadığını, böyle sunulmasının kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Sorunu dar bir çerçeveye hapsetmek, tam da Özal'ın istediği gibi, geniş demokratik kitleleri devre dışı bırakmak anlamına gelecektir. Ama öte yandan, "sorunun gerçek boyutlarına kavuşturulması" adına, referandumun nesnesini, yani geçici 4. maddenin demokrasiyle bağdaşır hiç bir yanı bulunmadığını göz ardı etmek de gerçekçi ve tutarlı olmayacak, üstelik, hatalı olacaktır.

Kısacası şunu demek gerekiyor: Geçici 4. madde mi? Bu ayakta durdukça demokrasiden söz etmek kuşkusuz olanaksızdır ve bunun hemen kaldırılması zorunludur. Ama, bu madde kalkınca da anayasa demokratikleşmiş olmayacaktır. Öyleyse, buradan hareketle, tüm antidemokratik yasak ve kısıtlamaların kaldırılması gerekiyor. Ve buna, geçici 4. maddenin kaldırılması için yığınları harekete geçirmekle, sol güçlerin birliğini pekiştirmekle, demokrasi güçlerinin biraz daha yakınlaşması için gerekli koşulları oluşturmakla başlamak mümkündür. ■

Celal A. Kanat

Asgari ücret: Kırk satır...

Asgari ücret, sosyal politika tarihinin önemli dönüm noktalarından birini oluşturur. Devletin çalışma hayatında ve toplumsal yaşamda, ekonomik bakımdan zayıf durumda olan çalışanları koruyucu yönde önlemler alması doğrultusundaki ilk talepler ve ilk kazanımlar, çalışma sürelerinin sınırlanmasının hemen ardından asgari ücret konusunda yoğunlaşmıştır. Ülkemizde de asgari ücretin başlangıcını, 2 Şaban 1226 (1806) tarihli bir padişah fermanına kadar dayandırmak mümkündür. Halen yürürlükteki uygulamanın ilk adımı da 1936 tarihli ilk İş Kanunu ile gerçekleştirilmiştir.

Böylesine köklü ve temel nitelikte bir kurum olan asgari ücret, son yıllarda diğer sosyal politika kazanımlarıyla birlikte çok ağır bazı saldırıların hedefi olmaktadır. Bu saldırıların kaynağı, mevcut dünya ekonomik bunalımının nedenlerini, asırlar sürmüş çileli mücadelelerin ürünü olan bazı sosyal politika kazanımlarına bağlama iddiasına dayalı bir teşhisi geçerli kılma çabası içinde olan, uluslararası mali güç merkezleridir. Kuramsal dayanaklarını Friedmanizmin veya monetarizmin sözde bilimsel açıklamalarında bulan bu saldırıların gerçek amacı, yeniden 19. yüzyılın vahşi kapitalizmini canlandırmaktan ibarettir.

Bu tür eğilimlerin ülkemizdeki temsilcileri bakımından da mevcut ekonomik sorunların kaynağını, çok cılız bir biçimde de olsa kazanılmış bazı sosyal adaletçi sosyal politika kurum ve önlemlerinde aramak gerekmektedir. Bu arada, sayın Devlet Bakanı Titiz'e göre, mevcut asgari ücret uygulamaları işsizliğin sebebidir (*Hürriyet*, 7.4.1986). Böyle bir anlayışa bağlı kalınınca, en uygun yolun, üstad Friedman'ın aklına uygun bir biçimde asgari ücret uygulamalarına son verilmesi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim, 1986 yılı programında istihdamı artırmak için uygulanması düşünülen önlemlerden biri, "belli alt sektörlerin asgari ücret dışına çıkarılması" olarak belirlenmiştir.

Gerçekte, fiilen izlenmekte olan ekonomik politika çerçevesinde asgari ücret anlamını tümden yitirmiştir. Bir süre önce asgari ücret net olarak (vergi ve sigorta primleri çıkarılarak) 49.094.-TL düzeyinde belirlenmiştir. Bu durumda, net asgari ücret artışı, görünüşte % 75 civarındadır. Oysa, fiyat artışlarındaki yükselme nazara alınarak yapılan bir hesaplama, asgari ücretteki gerçek artışın 1963'teki asgari ücret düzeyine ulaşmaya bile yetmediğini göstermektedir. 1980'den bu yana gerçek asgari ücret düzeyi hızla düşmektedir; yapılan sözde artışa rağmen gerçek asgari ücret düzeyi, 1980 öncesi düzeyin yarısı civarındadır. Önümüzdeki yıllarda devam edeceği besbelli olan fiat artışlarıyla bu erozyon büsbütün belirginleşecektir.

Yürürlükteki ekonomik modelin, çalışanları sefalet ücreti ile işsizlik arasında tercih yapmaya zorlayan temel mantığı, asgari ücret politikasında da yansımalarını göstermektedir. Buna, "kırk katır-kırk satır" politikası denilebilir. ■

Prof.Dr.Alpaslan Işıklı

	Gerçek asgari ücret endeksi	Genel geçinme endeksi
1963	100	100
1967	112,7	123,4
1971	113,4	168,9
1975	130,7	343,2
1979	164,1	1237,7
1980	79,1	2550,6
1984	105,7	8677,5
1986	72,6	14404,7
1987	95,3	19906,0

Kaynak: Günlük Asgari Ücret, Türk-İş Yayını Genel İndeks: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı 1963=100

Yavuz Can

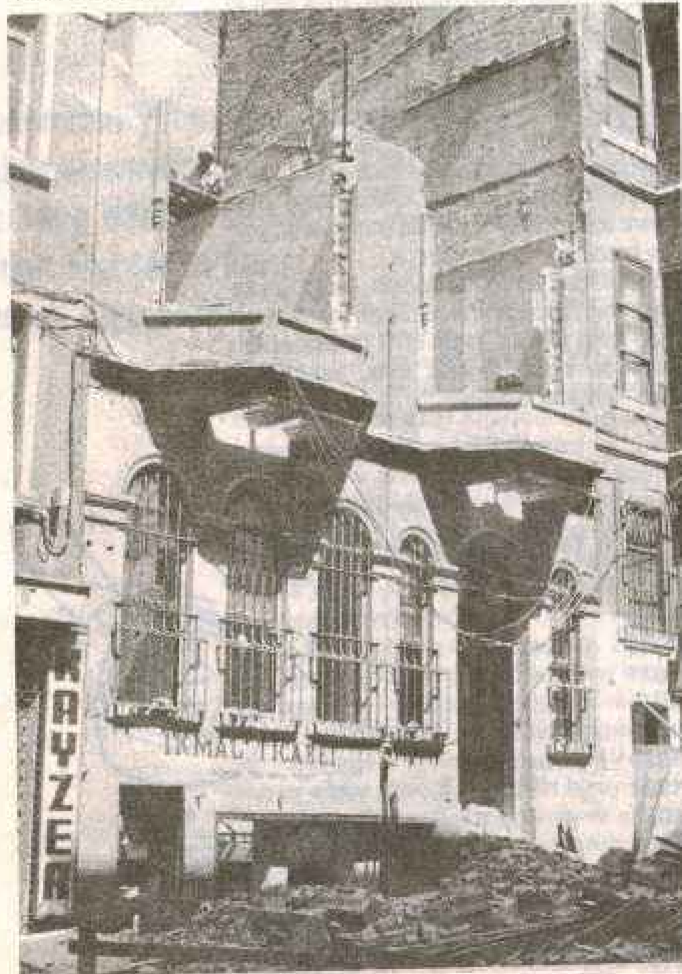
BİR ŞEHRİN HİKÂYESİ

Hikâyesini anlatacağımız kentin toprakları, spekülasyonunu yapanlar için şu sözcüklerle tanımlanabilir; Taşı toprağı altın şehir: İstanbul!

Charles Dickens "İki Şehrin Hikâyesi"nde bir Londralı avukatın gözüyle Fransız Devrimi'ni yaşayan Paris'i anlatır. Biz "Bir Şehrin Hikayesi"nde Türkiye'nin en büyük kentini, her on yurttaşımızdan birinin yaşadığı, "taşı-toprağı altın" şehri anlatacağız. Bir zamanlar bu sözler ekmek parası kazanma olanaklarının bu kentte bol bol bulunduğunu anlatmak için söylenmiş olmalı. Ama uzun yıllardan beri, hikayesini anlatacağımız kentin toprakları, spekülasyonunu yapanlar için de tam bu sözcüklerle tanımlanabilir. Taşı, toprağı altın şehir: İstanbul!

Kentsel planlama çalışmaları Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlamış, 1984'e kadar araştırma ve planlama için yurt dışından gelen dünyaca ünlü uzmanların sayısını ise kimse hatırlamıyor. İmar mevzuatı tamamen veya kısmen kaç kere değişmiş, hangi iktidar döneminde kentsel rantlar kimlerden, kimlere kaydırılmış? İrdelenmesi gereken sorular bunlar.

▼ *Tarlabaşı. Yerinde geniş yol olacak.*

1980'li yıllar yeni bir siyasal iktidar biçimlenişine tanık oldu. ANAP iktidarı ile birlikte belediye yönetimlerinin yetki ve büyük bütçelerle donatılması İstanbul tarihinin kaydettiği en büyük kent rantı yağmasını da beraberinde getirdi. Artık İstanbul bir "villakondu" olayı yaşamaya hazırlanmalıydı.

Gecekondudan villakonduya

Türkiye nüfusu 1950'li yıllarda hızla kentsel alanlara yöneldi. Bir gecekondu "patlamasıydı" artık yaşanan. İstanbul Mimarlar Odası Başkanı Yücel Gürsel bu süreci traktörün açığa çıkardığı, işsizleştirdiği kır insanlarının yetmeyen toprak ve nüfus artışı ile birlikte montaj sanayiinin ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü olarak büyük kentlere çekilmesi süreci olarak tanımlıyor; bu ucuz işgücü için yol, su, kanalizasyon ve elektrik gibi hiçbir altyapı zahmetine katlanılmadığını ve gecekondulaşmanın siyasi iktidarlarca desteklendiğini sözlerine ekliyor. 9 Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğretim üyesi Dr. Zerrin Toprak kırların iticiliğinin yanı sıra, kentlerin sağlık, eğitim ve kültür gibi şehirlere çekici özelliklerine dikkat çekiyor ve "başlangıçta bu tip ihtiyaçlarını gidermek amacıyla geçici olarak kente gelen nüfusun, kent yaşamının sağladığı diğer hizmetlerden de yararlanmak amacıyla şehirlere yerleşme eğilimine sahip olduğunu" anlatıyor. Kırsal alanların ihmali, kente göç edenlerin kendi kaderlerine terkedilmesi, yine Zerrin Toprak'ın sözleriyle "Yerleşimlerin daha doğuşunda belli bir düzenlemeden yoksun olması, nüfus artışları sonucu zorlamayla kurulan güçsüz belediyeler, kentsel gelişmeyi olumsuz yönde etkiledi." Evet, böyle bir etkiyle kurulan belediyelerin Ankara'ya bağımlı hareket etmeleri, burunlarının ucundaki sorunlara çare bulmalarını engelliyordu. Ortaya çıkan kent görünümleri ise sadece olumsuzluklardı. İktidarların veya onların uzantısı belediyelerin kente müdahalesi ise esas olarak "yıkım" şeklinde oluyordu. İstanbul birinci büyük yıkımı Menderes devrinde, ikinci büyük yıkımı ise Dalan devrinde yaşadı. Daha da yaşayacağa benzer.

Yasal ve parasal olanaklarla güçlendirilmiş "metropolitan" Belediye Başkanı Dalan Tarlabaşı bölgesinde yıkım kararı verirken iyi bir nedene dayandığını ileri sürüyordu: Bu bölgede sayıları 3200'ü bulan eski Rum evleri, içinde oturulamayacak kadar eski ve **değersiz.** Dalan böyle görüyordu ama İstanbullu genç Mimar Burak Boysan aynı fikirde değildi ve artık yapacak başka bir şey olmadığından "Tarlabaşı'nın Dolapdere'ye doğru

▲ *Yaşayanlar nerede? Tarlabaşı'nın yaşayan bir b*

▲ *Telefon hizmetleri. Sokak kazılmış, telefoncu b*

inen yamacında biraz dolaşmamız iyi olacak. Biraz bakımsız da olsalar Floransa'yı ya da Roma'yı andıran bu sokaklar önümüzdeki yıllarda birer birer yok olacağına göre, biraz dolaşalım oralarda. Dolaşalım ki, bu sefer 'eskiden daha mı iyiydi yani' dememiz zor olsun" diyordu.

Sağlıksız kentlerin sorumlusu sadece altyapı sorunlarıyla gelen gecekondular değildi. Uyumlu bir bütün olan İstanbul'un yerleşme dokusu korunarak, gerekli planlarla modern gelişme alanları yaratılabilir, kentin geleceği düzen altına alınabilirdi. Kim yapacaktı bunu? Yerel yönetim mi? Belediye mi? Oysa belediye, Mimar Aydın Boysan'ın deyimiyle "Kendi battal yapısını Saraçhanebaşı doruğuna, Şehzade Camii önüne yerleştirmekle en kötü örneği" vermişti.

Şimdi de Sayın Dalan'ın "Boğaziçi dünyanın en güzel yeri" sözü herkesi kara kara düşündürüyor. Dünyanın en güzel manzarasından istifade edebilsinler diye Boğazı gören tepelere 5000 m2'lik parsellerden küçük olmayan alanlara villalar yapılmasına izin verdi Dalan. Anayasa Mahkemesi bu kararı iptal etti ama, aması var. Yücel Gürsel'den dinliyoruz yine: "Gecekondu mantığıyla imar yasasına giren, hukuk mantığıyla komik derecede çelişen ve öngörünüme inşaat yapmaya olanak veren yasanın iptalinden sonra, Anayasa Mahkemesi'nin yazılı gerekçesi yayınlanana kadar müktesep hak olduğuna sığınılarak, 40-50 villalık kooperatiflere 1000'e yakın ruhsat verildi". Yani boğaz tepelerinde 40-50 bin villa yükselecek yakında. Üstelik 5000 m2'den küçük parseller bir işe yaramadığı için parası olanların bunları ucuza kapatması sağlanarak.

Benzer işlerin Menderes zamanında da yapıldığını Aydın Boysan'dan öğreniyorduk. Fırsatı eline geçiren Boğaziçi kıyılarına kazık çakarak, moloz dökerek, insanların önünde geniş yollu trafik duvarları oluşturuyordu. Florya-Sirkeci sahil yolu açılırken bile aynı mantıkla eski ahşap evler feda ediliyor, halkın denizle ilişkisi koparılıyordu.

...duğu gözönüne alınmıyor.

Altyapı ve sürprizler

İstanbul'un bitmeyen bir sorunu da altyapısıydı. Bitti bitecek derken, 'ne zamandır gündemde' diye sorduğumuzda yanıtlar Cumhuriyet öncesine kadar gidiyordu. O zamanların nüfusu ne ki, artıkları deniz ya da akarsuları kirletsin! Ama şimdi, 1987 yılında tehlike çanları çalmakta. Ne deniz, ne dereler altı milyonluk İstanbul'un pisliğini taşıyabilecek halde değil. Belediye, Haliç kanalizasyon kollektörünü ve bunu Marmara Denizi'nin 60 metre derinlikteki dip sularına püskürtecek tesisleri hızla yapıyor. Acaba bu model üzerinde yeterince araştırma yapıldı mı? İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı Ertuğrul Tığlay'ın yanıtından-Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi ölçümlerinin bile yeterince esas alınmadığını, özellikle Boğaz'ın dip profilinin yeterince incelenmediğini öğreniyoruz. Uzmanlara göre Marmara denizine dökülecek pis sular akıntıyla Karadeniz'e kadar gitmeyecek, Tarabya bölgesinde yüzeye çıkıp, yüzey akıntısıyla tekrar Marmara'ya dönecek. Yürürlükte olan projenin uzmanları ise bu olasılığa "belki" diyorlar. Belediyenin ise bir "belki" yüzünden projeye ek yaptırıp maliyetleri artırmaya niyeti yok.

...çalışıyor.

Otomobilin önlenemez yükselişi

Dev projelerle gerçekleştirilecek büyük kent yolları İstanbul trafiğine rahat nefes aldıracaktı. Üçüncü köprü ile tüp geçit bu projenin içinde yer alıyordu ve maliyeti 600 milyon dolardı. Dalan'ın 19 Temmuz tarihli gazete başlıklarından öğrendiğimiz bu müjdesi kente bakışın değişmediğini gösteriyordu. Ne içindi bu üçüncü, dördüncü köprüler, tarihi miras üstünden geçirilmek istenen yollar, viadükler?

Ulaşım konusunda yıllardır "özel ulaşım" desteklenmişti. Otomotiv sektörünün yönlen-

Yaz boz tahtası gibi...

▶ Bir Kadıköylü olarak çevrenizde gördüğünüz altyapı, özellikle sahil yolu çalışmaları için ne düşünüyorsunuz?

Sahile beton set yaptılar, sonra da yıkıldı. Tabii milyarlar gitti. Ne arayan var ne soran. Sahili düzenleyeceğiz diye bir şeyler yaptılar, plansız, programsız.... Ben mühendis değilim ama mühendis olmaya hacet yok, kepazeliği herkes görüyor, ortada. 84'ten beri uğraşıyorlar. Kaç defa yaz-boz yaptılar. Sonra bir ara gazetelerden birinde çıktı, efendim beklenmedik şiddetli lodos oldu, bu yüzden yıkıldı, diye, yalan, normal bir lodostu bu. Bakın bunlar neden oluyor? Belediyelerin şimdiye kadar ceplerinde 10 liraları yoktu. 10 lirası olmayan adama, birden bire on bin lira verince şaşırır, bilinçsizce sarfeder. Eminönü Belediyesi'ni görmediniz mi? İşte böyle plansız, programsız iş yaparlar, başlarında da kimse durmaz, sonuç böyle olur.

□□□

Tabii, tabii, çok iyi oluyor, özellikle de bu yeni rıhtımda ailecek hoplaya-rak, zıplayarak geziyoruz. Değişik bir manzara. Böyle yıkılmış kayalar, beton yığınları, herhalde dünyanın hiçbir yerinde böyle değişik bir görüntü yoktur. Trafiği de güzel yaptılar. Bir yerden bir yere ulaşmak için bol bol yürüyoruz.

▶ Galiba bu sizin için iyi bir spor oluyor.

Şimdi de gördüğünüz gibi, bu yağmur sularını da akıtırlarsa, (bir kanalizasyon döşüyorlar) bütün eğlencemiz gidecek.

▶ Efendim, mesleğiniz neydi?

Emekli albayım.

□□□

Efendim, İstanbul'un şehirleşmesinde belli bir program uygulanmamış. Belediyelerin yeni çalışmaları da birbirinden kopuk. Sonucun iyi olmasını tabii ki isteriz. Fakat, aynı sokağın defalarca kazılıp doldurulmasına bir anlam veremiyorum. Bir de brikete benzer taşlarla yollar ki, ancak bir kısmı nihayet yapılabildi, döşeniyor. Yine duyduğuma göre parke taş imal eden firma on yıl garanti vermiş. Sultanahmet'te ve bazı semtlerde gördüğümüz kesme taşlar kaç yıllıktır acaba? Ayrıca yine bildiğimiz kadarıyla eski Roma'nın taş yolları günümüze kadar gelmiş. Bu biraz düşündürücü değil mi?..

▶ Beyefendi mesleğiniz ve yaşınız lütfen.

Makina mühendisiyim, 34 yaşındayım. İsmimi de yazın lütfen, Ahmet Güneş...

□□□

Vallahi ne yapıldığını bilmiyorum, nasıl bir şey yapılmak istendiğini de... Sadece yapılanları görüyorum. Geçen sene yapıldı, bu sene tekrar yapılıyor. Daha önce tecrübeleri olsaydı, böyle olmazdı. Sorumluluğunu bilen insanlar başında dursalardı... Doğru dürüst bir plan uygulasalardı....

▶ Ama beyefendi, buraları yapan müteahhit firmalar daha büyük işlere giriyorlar, gökdelen projelerine falan, ülkenin önde gelen firmaları bunlar, herhalde belli tecrübeleri olması gerekir.

-Tabii ki işleri biliyorlar. Ama tekniğe riayet edilmiyor, bilim adamlarının görüşleri alınmıyor. Belki de başka bir takım çıkarlar sağladıkları için böyle davranıyorlar. Örneğin burası bir ihaleyle alınmış, diyelim iki milyar liraya yapılıyor. Burayı bir milyar liraya mâl ederse, bir milyar kazanç sağlayacak. Fakat işini doğru dürüst yapıp sekiz yüz bin liraya razı gelmiyor.

▶ Mesleğinizi ve isminizi öğrenebilir miyim?

Bir kamu işçisi emeklisiyim, Serhat Türk.

-Geçen sene buradaki vazifeli kimselere inşaat başlarken kocam kaç defa uyardı. Burada hatalı yapıyorsunuz, bu usule uygun değil. Kışın dalgalar bu inşaatı götürür dedi. Merak etmeyin yapacağız, ama siz mühendis misiniz dediler kocama. Evet dedi kocam da, bildiğim için söylüyorum, ikaz ediyorum sizi dedi, ben de liman ve mendirek yapıyorum dedi. Sonra da baharda, bir de geldik baktık ki, acınacak bir halde burası...

▶ Mesleğinizi ve adınızı öğrenebilir miyim?

Ev hanımıyım efendim. ■

dirilmesiyle alınmış yatırım kararları bu sektörün doymak bilmez iştahını daha da kamçılamıştı. Toplu taşım projeleri geciktiriliyor, otomobilin önlenemez yükselişi zavallı yayalara adım atacak yer bırakmıyordu. Kent merkezine otomobille gelişi sınırlayıp, çevredeki katlı otoparklarda tutarak, şehri otomobilin baskısından kurtaracağını savunan yerel yönetim, kentin ortasında birçok otopark inşaatını (Talimhane, Spor-Sergi, Mecidiyeköy) hızla sürdürerek kendi görüşleriyle çelişiyordu. İki boğaz köprüsü ve çevre yollarıyla kolayca ulaşılacak olan Dolapdere'de ise yapımı planlanan 30-40 katlı gökdelenlerden oluşan yeni iş merkezi kent ulaşımında oto payının artışında önemli bir etken oluyordu. Trafiği rahatlatmak amacıyla tarihi dokuyu yırtarcasına genişletilen Tarlabaşı ve sahil yolları gibi projelere yapılan harcamalar ise sınırlı kaynakları dengesiz bir şekilde özel ulaşım yararına yönlendirmekten başka bir şey değildi. Bu değerlendirmeleri borçlu olduğumuz Ulaşım Plancısı Erhan Öncü başka "müjdeler" de veriyor: Eminönü, Karaköy ve Sirkeci meydanları katlı kavşaklarla bezenecek, kent içi paralı yol projeleri Beşiktaş-Samatya arasını 40-50 m. yükseklikte viadükler ve tünellerle fanatik karayolcularını bile utandıracak çevre koşulları yaratacak.

▼ *Spekülasyona açık. Balat civarının küçük dükkânları önleri açılınca değer kazanmaya başladı.*

Peki, şimdi İstanbul Belediye Başkanı Sayın Dalan ne yapıyor? "Kulaklarımı tıkarım, Tarlabaşı'nı yıkarım" diyor. Yaptığının yasalara aykırı olduğu hatırlatılınca da "ceketimi satar, öderim" vecizesini dile getiriyor. Şimdi sormak lazım, Perşembepazarı yıkımları sırasında yine yasalara aykırı olarak Güzel İzmir Hanı'nı yerle bir ettikten sonra çarptırıldığı 155 milyonluk cezayı hangi ceketini satarak ödedi? Yoksa ceketini satanlar vergi yükü altında ezilen İstanbullular mı? Ama her şeye rağmen Sayın Dalan arada bir de doğru konuşuyordu: "İstanbul'da büyük işler dönüyor" gibi. Gerçekten de "büyük sermaye" İstanbul'u yeni baştan -kendilerine göre- yaratıyordu. Şantiyeler şehri İstanbul'da hep aynı tabelalar halkın karşısına çıkıyordu: ESKA, STFA, TEK-ART, URANSAN, KAYALAR, ÜÇEM, KASTEL İNŞAAT, DEMİRÖREN. Hele kaldırımcıları yediden yetmişe herkes biliyordu. Nasıl bilmesin, topu topu üç isim: Ümraniye Yapı Merkezi, Forstaş, Sınırtaş.

Şimdi soruluyor: Böyle giderse ne kalacak İstanbul'dan? Boğaziçi köprüleri, Boğaziçi villaları, Boğaziçi'ndeki kazıklı yollar, büyük otoparklar, sürekli yıkılıp yapılamayan Kadıköy-Bostancı rıhtım yolu şantiyesi, üstgeçitler, sık sık değiştirilen kaldırım taşları, havuzlu, fıskıyeli, şık lambalı, ağaçsız, tuvaletsiz yeşil çayırlar, pardon parklar, beş yıldızlı oteller, şık otomobillerle kitlenmiş bulvarlar, viadükler, en az Dalan kadar heybetli görünümlü gökdelenler... Ve taşlaşmış, yabancılaşmış bir kentte yaşamaya çabalayanlar...

Vatandaş olarak her gün görmek ve katlanmak zorunda kaldığımız bütün bu -sözde- insan için yapılan ürünlerin estetikle, özellikle insan gibi yaşama hakkımız ve zevkimizle uyumlu olup olmadığı sorusuna hakkımız olsa gerek. Asıl önemli olan ise bu hakkı nasıl kullanabileceğimizdir. ■

Kentsel toprak reformunun gerekliliği üzerine düşünceler

Kent arsalarının konut maliyetleri içindeki payı gittikçe artmaktadır. Batıkent ve benzeri projeleri ayrı tutarsak, arsanın konut maliyeti içindeki payı büyük kentlerimizde yüzde 70-80'lere kadar çıkmaktadır. Bu nedenle arsa etmeni, konut sorununun çözümünde özel bir ağırlık taşımaktadır. Toplu konut projelerinin başarılı olabilmesinde, girişimlere, kentlerin planlı gelişme düzeni içinde yerleri ve kullanma koşulları belli arsaların sağlanabilmesi temel koşuldur.

Türkiye'de kentsel arsa stokundaki artış, kentlerdeki nüfus artışını izleyen ve dolayısıyla arsa istemine yanıt veren bir gelişme gösterememiştir. Mevcut kent dokusu içinde yık-yap yoluyla yoğunlukların artması büyük ölçüde bu nedene bağlanabilir. Bu olgu kentsel standartlarda kötüleşmeye yol açmanın yanı sıra, arsaların maliyet içindeki payını da önemli ölçüde artırmaktadır.

Kent-Koop'un tahminlerine göre aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı arsaların konut maliyetleri içindeki ağırlığı giderek daha da önem kazanacaktır.

▶ Türkiye'de bugün kentlerde yaşayan nüfusa 20 milyon insan daha eklenecektir. Böylece 21. yüzyılın başında dört yurttaşımızın üçü kentlerde yaşıyor olacaktır.

▶ Bu nüfusun barındırılması için bir varsayıma göre kentlerde 5 milyon yeni konutun yapılması gerekmektedir. Bunun anlamı her yıl 400 bine yakın konutun üretime sokulması gerektiğidir.

▶ Gerek konut yapımı, gerekse öteki kentsel gereksinmelerin karşılanması için kentleşme sektörü, kent dışı kullanımından 13 yılda yaklaşık 3 milyar metrekare toprak talep edecektir.

Yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı giderek önem kazanacak kent arsalarının, konut maliyeti içerisindeki payının yanı sıra, Türkiye topoğrafyasının kullanılması açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir. Kent-Koop'un tahminlerine göre her yıl Türkiye'nin 25 bin hektarlık bir parçasını kentleşme için ayırmamız ve hazırlamamız gerekiyor. Bunu yaparken artık geçmiş yıllarda olduğu gibi üzerinde milyarlarca liralık tarımsal altyapı yatırımı bulunan yüksek değerli tarım topraklarımızı elden çıkarmamalıyız. Yeniden kirli körfezler, kirli kentler yaratmamalıyız.

Kentleşen Türkiye'nin yıllık 25 bin hektarlık gereksinmesi yalnızca fiziksel alanın kullanımı dikkate alınarak saptanmamalıdır. Sorunun en az onun kadar önem taşıyan bir başka yönü bu toprakların kamunun eline en düşük maliyetle geçmesini sağlamaktır.

Bu nedenle Türkiye'nin yapması gereken iki şey vardır:

▶ Kentsel toprak reformu:

Aslında, çeşitli siyasal iktidarlarca kırsal toprak reformunun yapılmaması nedeniyle, köyünü terk eden ve hiç olmazsa, kırsal emeğin özgürleşmesi anlamında kırsal toprak reformu ile ulaşılmak istenen amaca ulaşan halk, bu kez kentlerde yasa dışı yapılaşma ile, gecekondulaşma ile, fiilen kent topraklarını işgal etmeye başlamış, bir anlamda kentsel toprak reformuna girişmiştir.

Ancak bu sistem böyle süremez. Gecekondu yapımı her şeyden önce artık çok pahalı bir yöntemdir. Ayrıca kimseye barınma gereksinmesini yasa dışı yollardan karşılaması söylenemez. Bunun en büyük ızdırabını bizzat gecekondu halkı çekmektedir.

Kamulaştırılacak alanların ve imar koşullarının belirlenmesi, topoğrafyaya uygun yapılaşma, Kamulaştırma Ana Planı'nın hazırlanması, arsaların dağıtım ilke ve yöntemlerinin belirlenmesi ve bunlar için finansman kaynaklarının ayrılması gibi hazırlıkların yapılması anlamında Kentsel Toprak Reformu, gerek yerel yönetimlerimizin gerekse merkezi yönetimin bugün çözmek durumunda olduğu en önemli sorunlardan biridir.

▶ Bölgesel fiziki planlama:

Türkiye hem parasal kaynaklarını hem de toprak vb. doğal kaynaklarını, iktisadi ve toplumsal sektörlere dayanan bir planlama anlayışı uyarınca çeşitli amaçlar için tahsis etmektedir. Kısaca sektörel planlama diye adlandırabileceğimiz bu yaklaşımı, kendi iç sorunlarını bir yana bıraksak dahi, hem toplumumuzun Türkiye coğrafyasına düzenli bir biçimde yerleşmesini engellemekte hem de çok ciddi kaynak savurganlıklarına yol açmaktadır. Bu ve buna benzer sorunları gidermek ve o arada planlama çalışmalarına sivil toplumun da katılımını sağlayarak demokratlaşma sürecini hızlandırmak amacıyla bölgesel fiziki planlama çalışmaları hızla başlatılmalıdır. GAP, Türkiye'deki planlama yapısının değiştirilmesi için uygun bir başlangıç olarak alınabilir. ■

Murat Karayalçın
Kent-Koop Genel Başkanı

BÜYÜK SERMAYE KENTLERE GÖZ KIRPIYOR

Kentsel rantlar artık sadece küçük üreticilere bırakılmak istenmiyor. Büyük sermayenin de bundan pay almak istediği görülüyor.

Bizim neslimiz Türkiye'de II'nci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan hızlı kentleşme süreci içinde büyüdü. Kentleşme olgusuna bakış açımızı da büyük ölçüde bu deney belirledi. Kentleşme olgusu Türkiye'nin yaşadığı kapitalistleşme sürecine paralel olarak nitelik değiştiriyor. Kentin Türkiye kapitalizmi açısından işlevleri yeni boyutlar kazanıyor. Buna koşut olarak da bizim kentleşme olgusuna bakışımız değişiyor, kavrayışımız zenginleşiyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrasından 1980'li yıllara kadar uzanan 35 yıl içinde Türkiye kentleri belli türde bir büyüme gösterdi. Bu kentler çok yüksek yoğunluklu yağ lekesi biçiminde büyüyen, çevresi gecekondu halkalarıyla sarılmış, kamu hizmetleri açısından yetersiz, yeşil alanları bulunmayan yerleşmelerdi. Geçmişteki yıllarda kentlerin bu biçimde büyümesi **arsa spekülasyonu** ile açıklandı. Piyasa mekanizması içinde el değiştiren kentsel topraklar, hızla artan kentli nüfus dolayısıyla kıt bir kaynak haline geliyor, değerleri yükseliyordu. Bu değer artışı, toprak sahibinin hiçbir katkısı olmadan, bir taraftan kentin büyümesi diğer taraftan kentsel altyapının sağlanması dolayısıyla doğuyordu. Başka bir deyişle, toplum tarafından yaratılıyordu. Kentsel toprak sahipliği toplumun yarattığı bu değere el koymanın bir yolu haline geliyordu. Türkiye'de kent plancıları bu değer artışını hem bir sorun hem de bir fırsat olarak gördüler. Bu değer artışı başıboş bırakıldığında sağlıksız bir kent yapısı doğurmakla birlikte, bu değer artışına vergilendirme vb. yollarla kamu tarafından el konulabilirse sağlıklı bir kent yaratmakta kullanılabilecekti. Geçen süre içinde bu tür analizlerin tek başına yeterli olmadığı ortaya çıktı. Varolan siyasal etkileşim içinde bu değer artışına kamunun el koyması sağlanamıyordu. Bu, toplum içinde oldukça yaygın bir biçimde küçük ve orta mülk sahipleri ve girişimciler arasında paylaşılıyordu. Bu da değişimin gerçekleşmesini engelliyordu.

Bu analizlerin başarısızlığı sonucu Türkiye'de kentleşme olgusuna, sermaye birikiminin çok yönlü işlevleri açısından yaklaşan ele alışlar gelişti. Türkiye'de gelişen sanayi kapitali için bir yandan kolektif tüketime ayrılan kaynakların en aza indirilmesi öte yandan emeğin ucuzlatılması gerekiyordu. Gecekondu kuşaklarıyla çevrilen kent her iki işlevi de yerine getiriyordu. Böyle bir kentleşme sürerken büyük sermaye ile küçük sermaye arasında bir işbölümü ortaya çıktı. Büyük girişimcilik, dış ticaret, sanayi, büyük müteahhitlik gibi alanlara yönelirken, kentsel alan büyük ölçüde küçük girişimcilere kaldı. Bu işbölümü siyaset pratiğine de yansıdı. Yerel çıkarların yeniden dağıtılmasında önemli rolü olan yerel yönetimlerin meclisleri küçük girişimcilerin ilgi alanı oldu.

Küçük girişimcilere bırakılan kentte, konut sunumu için yapsatçı diye adlandırdığımız küçük girişimciler ortaya çıktı. Kent içi taşımacılık, dolmuşa, minibüse ve halk otobüslerine bırakıldı. Bu küçük girişimciler hem kentsel rantlardan yararlandılar hem de bu kentsel rantları bölüştüler. Yapsatçı hem küçük sermayesiyle iş yaparak belli bir birikim yarattı hem de kentteki toprak sahipleriyle, oluşan rantı bölüştü. Dolmuşçu, plaka rantını yolcuların uzun süre durakta beklemesi pahasına yaratırken, uzun saatler çalışarak kendi emeğini sömürdü. Böylece de yolculuk ücretlerinin düşük olmasını, dolayısıyla emeğin yeniden üretiminin ucuzlamasını sağladı.

Bu sistem gecekondusuyla, dolmuşuyla, minibüsüyle, yapsatçısıyla, işportacısıyla Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinde belli bir aşamaya kadar işlev gördü. 1980'li yıllardan sonra bu süreçte bir değişme ortaya çıkmaya başladı. Kentsel rantlar artık sadece küçük üreticilere bırakılmak istenmiyor. Büyük sermayenin de bundan pay almak istediği görülüyor. 1980'li yıllardan sonra Türkiye'de kentlerin daha önceki yüksek yoğunluklu yapısını parçalayacak, desantralize edecek bazı süreçlerin geliştiği görülmektedir. Bunlar kentiçi taşımada özel arabanın payının artması, kamu ve özel kesimde büyük kuruluşların çalışanlarına servis sağlaması, konut arzında yapsatçılıktan toplu konut biçimine geçiş, sanayi için yer seçiminde küçük sanayi siteleri ve organize sanayi bölgelerinin payının artışı, kamu hizmeti veren kuruluşların kampuslar oluşturarak kentten kopuşu olarak sayılabilir. Kentin artık tek tek yapıların eklenmesiyle değil de büyük parçalar halinde yapılanmaya başlaması hem büyük sermayeye ihtiyaç duyurmakta hem de ona fırsatlar hazırlamaktadır. Ama henüz büyük sermaye bu alana girmemiştir. Yukarda sayılan süreçler ya doğrudan doğruya devletin girişimiyle ya da devletin öncülüğünde küçük birikimlerin bir araya getirilmesiyle harekete geçirilmiştir. Kent merkezinden kopuk yapılanma olanakları, toprak değeri düşük alanları kentleşmeye açarak oluşacak kentsel ranta el koyma olanağını büyük sermayeye vermektedir. Bu küçük girişimcinin tek başına gerçekleştiremiyeceği bir fırsattır.

Özal döneminde büyük sermayenin kentsel alana girişini özendirecek adımlar atılmıştır. Toplu konut yasasında bu alana büyük sermayenin girmesi için özendirici bir çok öğe getirilmiştir. Ama henüz büyük sermaye bu alana yeterince girmemiştir. Boğazın batı yakasının kuzeyindeki ormanlık alanlarda bu tür bazı girişimlerin başladığı duyulmaktadır. Özal politikası sonucu sanayi yatırımlarının çok yavaşladığı bu dönemde büyük sermayenin bu alana girmesi beklenebilir.

Özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde altyapı yatırımlarının artışı, büyük müteahhitleri kentsel altyapı projelerine çekmiştir. Bu tür firmalar yalnız müteahhit olmakla kalmamakta, bu alanların planlanmasında aktif olarak yer almakta, bir yandan kentsel arsa stoklarını artırırken öte yandan planlar yapmaktadırlar.

Geçmişten farklı olarak önümüzdeki yıllarda kentsel toprak spekülasyonunda büyük sermayenin yönlendirici olacağı beklenebilir. Bu durumda kentlerimizde daha önceki dönemde alıştığımız kentleşme sorunlarından farklı başka sorunlarla karşılaşacağız demektir. ■

▼ ***Dolar hesabı.*** *STFA İstanbul'un imarına da el attı. İhale bedeli 30 küsur milyon dolar.*

"İCRAATÇILAR"IN TARİHİ, KENTLERİN ZAMANI

Firavunların, imparatorların mekâna bıraktıkları, anıtsal miraslar genellikle üç beş lafla anlatılıveren "icraat" biçimindedir. Kentin zamanı bütün yaraları iyileştirecek kadar geniştir.

Tarihi kendi yaşam sürelerine dekor yapmaya kalkışan kralların, firavunların, imparatorların, valilerin ve nice diğerlerinin, mekâna bıraktıkları anıtsal miraslar, genellikle üç beş lafla hemen anlatılıveren "icraat" biçimindedir. Roma imparatorları, kendi adlarına kent kurarken, ellerindeki asayı şöyle bir uzatıp, "Ana caddeler şurada kesişsin, sokaklar şu kadar aralıklarda onlara paralel olsun, surlar da bilmem kaç ölçü doğuya uzandıktan sonra dere boyundan kuzeye dönüp karşı tepede dik açı yaparak yine durduğum yerde bitsin", diyorlardı. Baron Hausmann, Paris'in ortasına dikilip, "Caddeler bu meydandan ışınsal olarak her yöne açılacak ki bir topçu bataryası bütün mahalleleri denetleyebilsin," derken kafasını kent yaşamı hakkında pek fazla yormuyordu. Yalın "icraat"ın en büyük erdemlerinden biri, her zaman kolaylıkla kesin emirlere dönüşebilmesi oldu.

▼ *Cibali'de volta. Böyle bir kıyı bantında halkın oynayacağı rol baştan belli. Yürümek, dönüp tekrar yürümek.*

İstanbul da, her önemli kent gibi bu tür icraattan payını almaktan geri kalmadı. Bizans imparatorları, maiyetlerini peşlerine takıp, sağ ellerinde süslü dizginleri, sol ellerinin işaret parmağı sürekli atlarının geçtiği yeri göstererek dere tepe demeden yürüyüp, büyüyen kentin yeni sınırlarını çizmiş; Osmanlı padişahları ise, kaftanlı kollarını uzatıp, "Paşa, şoraya bir kal'a yapıla", diye buyurmuşlardı. Sonradan kentin geliştirilmesi gerektiğinde de buyrukları aynı yalınlıktaydı: "Kefere takımı oradan kaldırıla, yerine yeni cami yapıla..."

O zamandan bu yana eli baltalı askerlerin yerini dozerler, lalaların yerini danışmanlar, kapıkullarının yerini ise şişkin ihale dosyalarını bekleyen müteahhitler aldı. Dört yıldan tarih yaratmaya çabalayan başbakanların, belediye başkanlarının emirleri ise yine üç beş lafa sığmak zorunda kaldı: "Yolla kıyı arasında kalan her şey yıkılacak, park olacak"; "şu sokağa kadar bütün yapı adaları kaldırılacak, cadde açılacak"; "şuradan başlayıp bütün kıyı doldurulup sahil yolu geçirilecek".

Haksız da değiller. Zaman gerçekten tüm bu icraatı tarihe dönüştürür. Ucuna polis takılıp kent yapılan adları unutulmaz, çevresini yarıp yükselen abideler, yüzyıllar sonra "vay, vay, o zaman bunu yapmışlar, ha!" diye hayranlıkla izlenir; o cascavlak cetvel düşüğü bulvarlar ise, kentin zamanla ve sabırla ördüğü yeni yaşam ağlarıyla yeşerip, canlanır ve mekânlaşır. Kentin zamanı bütün bu yaraları sineye çekip iyileştirecek kadar geniştir.

Bugün yapılanlar için de tasalanmayın. O kıvrak yollu kıyı çayırları elbette gidecek başka yeri olmayan kentlilerle doluşacak; bir yakasından diğerine ses duyurulamayan o geniş bulvarlar, kentten zaman çalmaya çalışan trafiğe dar bile gelecektir. Kıyılar halka açılacak, sahil yolu tamamlanacak, sağlıksız yapılar yıkılacak ve trafiğin akması sağlanacaktır. Yasalar, para akımını sürdürdükçe bu icraatın önüne geçecek hiçbir engel yoktur.

Ne var ki anıtların, abidelerin, tüm toptan götürü uygulamaların gerçek bedeli, halka ancak bir figüran güruhu rolü tanımalarıdır. Kilometrelerce uzanan ve aynı geometrik çimenlerle patikalardan oluşan bir kıyı bantında halkın oynayacağı rol baştan bellidir: Bir başından diğerine yürümek ve dönüp tekrar başladığı yere yeniden yürümek... Hep aynı anı ve mekânı yaşamaya mahkûm edilen bu kitlelerin yanından hep aynı yoğunlukta akan trafik ise insanlara ancak bu "boş" zamanı kazandırmakta. Telaşlarının tüm ödülü boş parklarda volta atmak, ya da boş bir televizyon ekranına yaşamlarını asmak.

Tarihin büyük isimlerinin yazıldığı bronz plaklar biraz kazınınca, genellikle altından pek hoşa gitmeyen hırslı, megaloman, hatta bazen biraz sapık bir kişilik ortaya çıkar. Adlarını o bronza yazdıran "hizmetleri" gerçekleştirmelerine engel olacak her şeyi ezip geçecek güçte kişilerdir, tarihin çoğu icraatçıları. Halkın gerçek gereksinimleri, istekleri onların ebedileşecek hizmet abidelerinin net ve etkileyici görüntüsünü bulandıracak kadar belirsiz ve karmaşıktır.

Oysa tarihte daha nice kişiler, kulaklarını kent halkının sesine kaptırdıkları için, göze görünmez, abideleşmez, tepesine anıt dikilmez hizmetlerin peşinde koşmuş ve adına hiçbir bronz plak kazdırmadan geçip gitmiş olmalıdır. Kentlerin zamanı ünle değil alçakgönüllülükle, savaşla değil birlikte yaşamla, fetihle değil işbirliğiyle, yönetilmekle değil dayanışmayla, icraatla değil gerçek hizmetle oluşmuştur.

Bunca paranın pompalandığı, icraat vitrinine dönüştürülen kentlerde belediyeden gerçek hizmet beklemek zordur. Para bir an önce acı meyvalarını vermeli, anıtsal sonuçlar herkesin gözü önüne serilmelidir. Halk bile adına yapılan bu hızlı icraatın önüne geçemez. Oysa gerçekte gereken, kıyı parkları, sahil yolları, trafik bulvarları ve yaya bölgelerinden önce, halkın hızla büyüyen İstanbul'un algılanmazlaşan boyutlarında kaybolmaması, kentine sahip çıkabilmesidir. Paranın anıtlarına yer açmak için bir kentin tarihini "gayrimüslim yapıları" diye halka hedef göstermek, bu yabancılaşmayı sadece hızlandırır. Her belediye başkanının kendi ilçesini icraata boğma yarışına kapılması kenti birbirinden habersiz kasabalar yığınına dönüştürür. Böylesine hızla ve rastgele dönüşen bir kent, sadece eski sakinlerinin anılarında değil, yeni gelenlerin geleceğinde de kaybolur.

Kapıkullarına sağlanan çıkarları soruşturmuyorum; sadece belediye başkanlarının kendilerini adları tarihe yazılacak hükümdarlar olarak görmekten vazgeçmelerini diliyorum. Anıt dikmek yerine halka eğilsinler; kendi kafalarındaki nereden geldiği belirsiz mamur kent imgeleri yerine, halkın gereksinimlerini dile getirebilmesini, çözümlere katılmasını gerçekleştirsinler, dozer yerine duyarlılıklarını kullansınlar. Kendi dört yıllarının telaşından vazgeçip halkın binyıllarına boyun eğsinler. Oyla seçilmenin en güzel tamamlayıcısı, hizmet süresi bittiğinde sessizce unutulabilmektir.

NE İÇİN PLANLAMA?

En yakın çevrede yaşayan ve çalışanların, çevrelerinin düzenlenmesinde söz hakları olmasının ve tartışma sürecine katılmalarının bir ön koşul olduğu göz ardı ediliyor.

Ne için Planlama? Daha iyi bir yaşama düzeyine kavuşmayı, en az gider, en az işle, en kısa sürede sağlayabilmek için... Kimin daha iyi bir yaşama düzeyine kavuşması için? Elbette önce insanların, önce toplumumuzun...

Ne için planlama? Daha demokratik, daha eşit bir kullanım için... Ortak kullanımların daha hakça paylaşılabilmesi için...

Kimlerce hakça paylaşılabilmesi için? Elbette insanlarca, önce de hangi yörede planlama yapılıyorsa orada yaşayan insanlarca...

Ne için planlama? Daha hakça bir düzenin kurulabilmesi için.

Kimler için? Elbette insanlar ve bizim insanlarımız için.

Ne için planlama? Daha sağlıklı bir yaşamı sağlamak için.

Kimin daha sağlıklı yaşamı?.. Elbette önce insanların!.. Taşın demirin değil ya!

Ne için planlama? "Yaşama Kültürü" düzeyini daha dengeli yükseltebilmek için. Kimlerin yaşama kültürü düzeyini?.. Elbette insanlarımızın, bizim insanlarımızın...

Ne için planlama? Daha sağlıklı, daha yaşanılır, daha insancıl bir çevre için... Kimlerin çevresi? Elbette insanların bizim insanlarımızın çevresi...

Bu sorular gereksiz, bıktırıcı; karşılıkları da, "ona ne şüphe" dedirtecek denli apaçık değil mi?

Peki gerçekten bu "apaçık karşılıklar" için mi planlıyoruz?..

Bir bakalım:

Bundan örneğin yüzyıl önceki evlerde planlama, önce içerde yaşayacak insanlar için yapılmış... Daracık sokakta karşı komşuya bakan yüz sağır tutulmuş... Ne o komşunun içine baksın, ne de komşu onun içine...

Oysa, örneğin Denizli'de eski evlerde doğan çocukların, üstelik büyük kentlerde öğrenim görüp de illerine geri döndükten sonra evlenip içine yerleştikleri apartmanlar sanki önce "konuklara gösteriş" düşünülerek planlanmış... Kendileri küçücük odalarda aralıklarda pineklerken, haftada bir gelecek konuklara üstelik yalnızca gösteriş için milyonlar döküp aldıkları mobilyalarla doldurdukları konuk odaları çocuklarına karşı kilitli duruyor. Birinin ikisinin değil hepsinin durumları böyle...

Eski evler bugün anladığımız anlamda planlama eğitimi görmeyenlerce üretilmiş; yenileri de, büyük kentlerde 4-5 yıl bu iş için öğrenim görmüş, bir uzmanlığın diplomasını almış kişilerce...

Birinci örnek için soralım: Ne için, kimin için planlama?

Karşılığımız şu olabilir ancak: Evin içinde oturanlar daha huzurlu daha sağlıklı yaşasınlar; ne onlar çevrede oturanları rahatsız etsinler, ne de çevrede oturanlar onları. Örneğin cephesi, "aman iyi bir mimarlık yapıtı olsun" diye planlanmamış. Odanın içine göre, insanın yaşamına göre planlanmış...

Peki... Denizli'deki (ya da başka kentlerimizdeki) apartmanlar neye göre, kimin için planlanmışlar?

Cepheleri, iyi satış yapsınlar, "bak bak" dedirtsinler, meslektaşlarına "aferin" dedirtsinler diye... Şöyle konukların "oh ne güzel" diyecekleri azıcık kıskanacakları bir salon olsun da, gerisi ne olursa olsun diye...

Kısacası başkaları için, hep başkaları için...

Ayrıntı gibi gözükebilecek bu örnekleri neden verdim diye düşünüyorsunuz belki de.

Anlayış çarpıklığı daha buralarda başlıyor da ondan... Örneğin koruma planlamamız (ne demekse) giderek kent planlarımız da böyle de ondan...

Antalya örneğini görelim isterseniz: Antalyalı'nın tek soluk aldığı, alabildiği yer kale içiydi, limandı... Konyaltı'nın o korkunç beton yığınlarında "daire" satın almış olan eski ailelerin çocukları "gösteriş" sonucu, "çarpık eğitim" sonucu yapmış oldukları yanlışı anlamışlar geri dönmek istiyorlardı buraya... Üç - beş yıl başka yerde yaşayınca ayrımına varmışlardı kale içinin...

Ama planlandı liman!

Ne için?

Turizm için?

Kimler için?

Yabancılar için?..

Artık limanın çevresinde Antalyalı yemek yiyemiyor... Bir çay bile içemiyor...

Henüz parayla kovulmadıkları yerlerde bizim insanımız için yapılmış wc ile turistler için yapılmış wc arasındaki ayrım, söylediklerimi apaçık kanıtlamıyor mu?

Şimdi gene sorabilir miyim, burada planlama kimin için yapılmış?

Antalyalı için mi, yoksa aynı Denizli'deki apartmanda olduğu gibi başkaları için mi?

Kendi insanımızı, onun dinlencesini düşünmeyen bir planlamanın ekonomi kurallarına aykırılığı da artık apaçık olmuş durumda...

İçinde yaşamakta olduğumuz bir başka örnek daha vereyim mi?

Haliç'in planlamasında bugüne dek ne yapılmış diye bir bakalım isterseniz...

Bu konuda sosyolog Ömer Erzeren'in kaleme aldığı bu rapordan bir bölümü aktaracağım:

"Özel bir sorunsalı irdelemek amacıyla yazılmış tek tük makaleler bir yana bırakılacak olursa, Haliç üzerine 3 kapsamlı yayın vardır.

1. 10-11 Aralık 1975 İTÜ Haliç Sempozyumu'na sunulan bildiriler (İTÜ 75),

2. Boğaziçi Üniversitesi'nin düzenlediği Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Sempozyumu 11-13 Şubat 1976 (BÜT 76),

3. Boğaziçi Üniversitesi'nin hazırladığı Haliç Master Plan ve Uygulama Programı Kesin Raporu, İstanbul 1977.

(Kesin rapor 77; Master Planın bir özeti ayrıca "Haliç ve Çevresi Düzenleme Çalışması adı altında yayınlanmış Özet 78)

▲ *WC ayrımı. Biri Antalyalı için yapılmış, diğeri turist için.*

Değişik sorunları ayrıntılı bir biçimde inceleyen bu kapsamlı çalışmaların genel kurgu ve yaklaşımlarında süreklilik ve benzerlik göze çarpmaktadır. Bu çalışmalara göre Haliç çevresinde saptanan sorunlar (sanayi ve depolama etkinliklerinin kıyı bandına yerleşmesi, çevre kirliliği, ulaşım aksaklıkları) fiziksel dokunun kullanım biçiminden kaynaklanmaktadır.

Mekânsal yapı ve bu yapının işlevsel dağı-

▲ *Antalyalı'yı düşünen yok. Nereye giderlerse gitsinler...*

lımındaki "bozukluklar", araştırmaların odak noktasını oluşturduğu için, yenileme önerileri de "fiziksel düzenleme" düzeyinde kalmaktadır. Mekânsal yapıların ve işlevlerin, toplumsal ilişkiler bütünü içinde varoluşu ve dolayısıyla her fiziksel düzenleme eyleminin, aynı zamanda toplumsal ilişkileri hedef aldığı sanki yadsınmaktadır. Yer yer sosyo-ekonomik yapı ile fiziksel yapı arasındaki ilişki vurgulanırken, bu ilişkinin somut araştırma gerçeğine nasıl yansıdığını izlemek mümkün değil.

En kapsamlı çalışma olan Master Plan böyle bir yaklaşımın örneğini sergiliyor. Önsözünde "Haliç'in iki kıyısında mevcut yerleşme ve kullanımın envanteri yapılmadan... Geleceğe dair bir planlama yapmanın gerçekçi olmayacağı" belirtiliyor (Kesin Rapor 77). Ayrıca "Korunması, temizlenmesi ve ihya edilmesi gereken tarihi, kültürel ve turistik merkezlerin envanteri yapılmış, master plan içinde bu merkezlerin nasıl korunacağına dair öneriler getirilmiştir" deniliyor. (Kesin Rapor 77, Önsöz).

Plancı nötron bombası gibi. Yapıları koruyor, süslüyor, püslüyor. Ya insanlar?

Ama yerleşme ve kullanım envanterinin içeriği 700'e yakın işyerini kapsayan "Haliç İş Yeri Anketi"nin sonuçları ile doldurulmuş. İşyerinin alanları, üretilen türleri, su, kömür, akaryakıt, elektrik giderleri, yük ulaşımı saptanırken ve ayrıntılı bir biçimde dökülürken, işyerinde çalışanlar üzerine (ki 32.600 kişi) hiçbir bilgi yok. Çalışanların konut-işyeri ilişkisi üzerine bir ipucu bile yok.

Yakın çevredeki konut yerleşimleri için aynı şey geçerli. Aynı biçimde tarihsel, kültürel ve turistik merkezlerin belirlenmesi yakın çevrede yaşayan ve/veya çalışan insanlar üzerine tek söz söylemeden belirleniyor. Dolayısıyla araştırma uygulamasında "yerleşme ve kullanım envanteri"nden anlaşılan, fiziksel doku ve kullanımın belirlenmesi (Örnek: "Sanayi yerleşimleri Haliç'i pisletiyor". "Fener kültürel bir merkezdir".) oluyor. "Yerleşme ve kullanım planlamasının" içeriğini de fiziksel dokuya müdahale oluşturuyor. (Örnek: Haliç Sanayi'den arandırılmalıdır, tarihi merkez ihya edilmelidir). " 'Yenileme', 'Sıhhileştirme' ve 'Yeniden Kullanıma Açma' eylemi olarak beliren bir planlama metodu tercih edildiği" belirtilen ve Haliç mekanının "Rehabilitasyonu" (Kesin Rapor 77, bölüm 9.2) diye kendini niteleyen çalışma, planlamayı ve fiziksel mekân düzenlemesini, sosyal dokudan soyutlayarak gerçekleştirmeyi öngörüyor. Sosyal formasyonun, plancıların kurgularından bağımsız olarak fiziksel mekâna işlevler yükleyip kendini yeniden ürettiği dikkate alınmıyor.

Böyle bir yaklaşımın bir uzantısı, "tarih" ve "kültür" kavramlarının günümüzde belli bir coğrafyayı işgal eden dondurulmuş bir kalıp olarak belirlenmesidir. "Altın Boynuz", "Lale Devri" konularına olumlu simgeler yüklenerek işlenirken, o günkü dönemin kimi yapıları, karşımıza alanı ve sınırları çizilmiş tarihi "anıtlar" olarak sunulmaktadır. Buna karşın Haliç'te, yakın geçmişteki gelişmeler, fiziksel mekânın bozulması çerçevesinde algılanıyor ve 30 yıl içinde kırsal kesimden göç sonucu buraya yerleşen nüfusun günlük yaşam düzenlemeleri "estetik" kaygılar olarak sorun ediniliyor. Ayrıca yakın geçmişteki toplumsal süreç Haliç çevresi içinde somutlaştırılmadan, "görünüm" ile ilgili genel sınıflandırmalar bulmak mümkün:

"Alibey ve Kağıthane dereleri zamanla ağız kısmının doldurulması ve bu gecekonduların çoğalması Haliç'e eski hüviyetini kaybettirmiştir. Artık turistler, altın boynuzun yerine gri bir çamur deryası seyretmektedirler... Gecekonduların Haliç'e en büyük zararı turizm yönündendir. Artık Haliç'in güzelliğini turistler tepelerden seyredememekte, oralarda dolaşamamaktadırlar." (Ömer Demirağ, BÜT 76, S.428)

"... dokusal özelliği olan tipik Haliç yerleşme örnekleri Cibali-Fener-Balat-Ayvansaray'da görülmektedir. Bu yerleşme bölgeleri tam anlamıyla birer gecekondu (slum) görünümündedir" (Özet 78, S.17)

Böylece Haliç'in kentsel ve toplumsal yaşamın gereklerine uygun bir biçimde yeni bir fiziki düzene kavuşturulması... bir zorunluluktur" (Özet 78, S.12) diyen Master Plan, hangi grubun kentsel ve toplumsal yaşamını fiziki düzene kavuşturmayı kastettiğini açıklığa kavuşturmamaktadır.

Haliç'in "Kültür, rekreasyon, turizm fonksiyonlarına tahsis edilmesi" (Cansever, BÜT 76, S. 444) ortak bir anlayış oluşturuyor. (Bkz. aynı şekilde Kesin Rapor 77).

Ancak **turistlerin dışında-herhangi bir sosyal grubun yapılanlardan nasıl etkileneceği söz konusu bile edilmiyor. Master Plan'da her ne kadar planlamanın insanlar için yapıldığı ifade ediliyorsa da, çalışmanın iç mantığı bunun tam tersini ortaya koyuyor.** Hiçbir hedef grup belirlemeden yapılan çalışmanın sonucundan ise, üstü kapalı olarak, Haliç'i, yerleşik nüfusundan arındırmak isteği kendini belli ediyor.

Kentsel planlamanın, hedeflenen grup sorusunu cevaplandırmadan nerelere varacağının güzel bir örneğini fiziki coğrafya profesörü Yalçınlar sergiliyor. İstanbul'un ana caddelerini doğudan batıya uzanan iş; kuzeyden güneye uzanan estetik eksenler diye ikiye ayıran Yalçınlar'a göre, "Haliç bölgesi yeniden planlanırken, büro, atelye, depo, imalathane, okul, diğer resmi daire, banka ve bunun gibi iş yerlerinin kabaca doğu-batı doğrultusuna uyacak eksenlerde, buna mukabil lokanta, kafeterya, çayhane, büfe, giyim ve dekorasyon eşyaları mağazaları ile tiyatro, sinema, gece klübü gibi bol renkli ışıklarıyla dikkati çeken ve insanların dinlenme, eğlence ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayan ve onların estetik duygularına hitap eden dükkân ve tesislerin, güney-kuzey doğrultusuna uyan estetik eksenlerde (ışıklı eksenlerde) toplanması, tabii faktörlere uymak bakımından, isabetli olacaktır. Bu eksenlere ait yerlerin tesbiti sırasında, topoğrafik özelliklerin de göz önünde tutulması, şüphesiz yerinde olacaktır. (Yalçınlar, BÜT 76, S. 409)

Hemen hemen tüm çalışmalarda Haliç mekânının turistik potansiyeli olduğu vurgulanmaktadır. "Tarihi Çevre", "Mimari Eserler", "Eyüp ve Fener'deki dinsel merkezler", turistik etkinlikleri geliştirmek için yeterli gerekçe olarak gösterilmektedir. İçine tarih dondurulmuş yapıların tanıtım olanaklarının olması, çalışmalarda yöreye yoğun bir biçimde turistik işlevler yüklenmesine yol açmaktadır. Bu konuda da işlev yüklemede fiziksel alan belirlenmesinin ötesine gidilmediği açık seçik belli olmaktadır. En azından, turizm etkinliklerinin var olan sosyal yaşama birimlerine eklemlenebilirliği ve eklemlenecekse ne türde olabileceği tartışılmalıydı.

Özetlenecek olursa, **Haliç üzerine var olan araştırmaların zayıf yanları, yapılan planlarda etkilenecek sosyal gruplara değinilmemesi, verilen çözüm önerileri ile dolaylı bir biçimde ortaya çıkması ve fiziksel alanın sosyal mekân ve işlevlerden koparılarak planlamaya çalışılmasıdır.** En yakın çevrede yaşayan ve çalışanların, çevrelerinin düzenlenmesi konusunda söz hakları olmasının ve tartışma sürecine katılmalarının, kentsel düzenlemelerde katılım uygulamasının bir ön koşul olduğu göz ardı edilmektedir.

İkinci bir ünlü örnek daha ister misiniz?

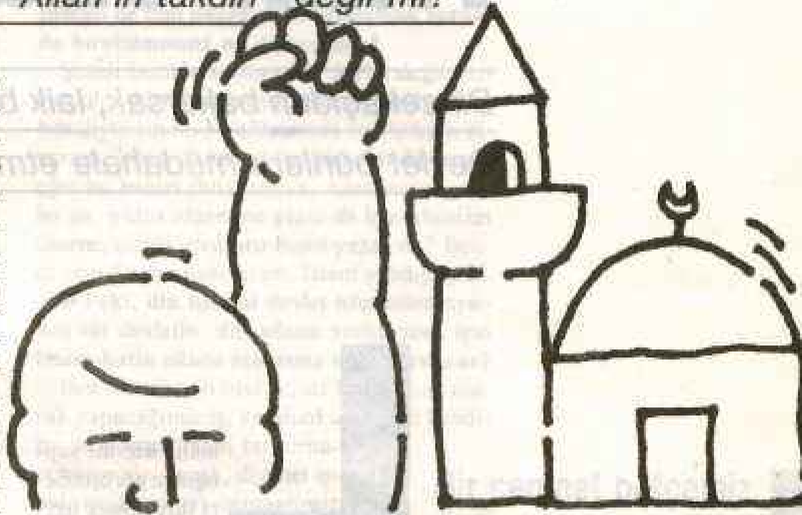
Daha önce Zeyrek'te büyük bir grupça yapılmış geçerli kavramlara göre ciddi bir çalışma sonunda, aşağı yukarı şöyle bir sonuca varıldığı özetlenebilir. "Bütün bu söylediklerimiz yapılırsa burada şimdi yaşayan insanlar artık burada kalamazlar..."

Ne olur?

Plancıya göre, buraya yakışmayan bu insanlar gider, plancının cicili bicili güzel çizgili planlarına uygun insanlar gelirler herhalde... Nötron bombası gibi plancı... Yapıları koruyor... Üstelik süslüyor püslüyor... Ya insanları? Nereye giderlerse gitsinler! Hayır! Lütfen hayır! Yüksek sesle sorunuz, kendi kendinize: NE İÇİN PLANLAMA? ■

DİNCİLERLE SOLCULAR

İslamcılar tüm dünyayı tehdit eden nükleer felakete karşı duyarlılık gösteriyorlar mı? "Hayır ve şer Allah'tan" olduğuna göre, nükleer şer de "Allah'ın takdiri" değil mi?

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

Bu yılın ilk yarısında İslami hareket kamoyunu yoğun olarak meşgul etti. Bundan böyle de edeceğe benzer. Bunun temel nedeni, burjuvazinin Türk-İslam sentezine yeşil ışık yakmasında aranmalı. Burjuvazi bunu yaparken kontrolu elinden kaçıracağından endişe etmiyor. Bunda da haklı. Çünkü İslami hareket, bir mülk sahibi sınıflar hareketi olarak, emperyalizmle bütünleşmiş Türkiye burjuvazisinin Anadolu'daki uzantısını oluşturuyor. Tekelci burjuvazi ise mülk karşıtı sınıf hareketini esas düşman belleme noktasında kader birliği içinde bulunuyor. Burjuvazi, İslamcılığın, kontrolu altında tutabileceği bir ideolojik harç olduğunu haklı olarak düşünüyor. Genç kuşakları bu harçla da düzene bağlamayı hesaplıyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın, radyo ve televizyonun İslamcılığa tahsis edilmesinin başka bir anlamı yok. Burjuvazi İslami hareketten endişe duymuyor dedik. Bunun en iyi ifadesi bir "iş adamının" ağzından Milliyet Gazetesi'nde yayınlandı: "Cami sayısının artmasıyla şeriat gelmez. Olsa olsa çimento tüketimi ile halı satışları artar".

Bu arada çizmeyi aşacak radikal İslamcılar türermiş. O zaman "laik devletin gücü" kullanılabilir. Hem, İslami radikalizmin marjinalde kalacağını çok iyi biliyor burjuvazi. Kapitalizm Türkiye'de bir hayli yol katetmiş çünkü.

İslami hareketin daha fazla ses getirir hale gelmesi solun bazı kesimlerinin de dikkatini çekmiş olmalı. Aslında İslamcılarla işbirliği yapılabileceği görüşü çok yeni de değil. 1960'larda ve 1970'lerde bu doğrultuda görüşler ortaya atılmıştı. Ama İslami harekete bir ittifak unsuru gözüyle bakılması yeni yeni sistematize ediliyor.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gericilik gerçekten de hilafeti ve padişahlığı geri getirmek isteyen dinci akımdan kaynaklanıyordu. Cumhuriyetin oturması ve geriye dönüş perspektifinin kapanması ile yeni rejimin sahibi burjuvazi, gericiliğin kaynağı haline geldi. Burjuvazi bir yandan dinci akıma tavizler verme-ye, dinin etkisini artırmaya çalışırken bir yandan da siyaset alanında ilericilik-gericilik karşıtlığını Kemalizm-İrtica karşıtlığı şeklinde diri tutmaya gayret ediyordu. Öyle ki 1960'lı yıllara kadar aydınlar yegâne "ilerici" misyonlarını Atatürk "devrimlerinin" bekçiliğinde buluyorlardı. Altmışlı yıllarda yavaşça, yetmişli yıllarda hızlanarak, ilericilik Kemalizmden kopmaya başladı. Kemalist olmayı ilericilik olarak algılamış, çember sakal takke ve tesbihle somutlanan "irtica"ya karşı mücadeleye gençlik günlerini adamış olan aydınların bir bölümü 12 Mart'ta Kemalizm'den koptu. Bu kopuş 12 Eylül ile daha da netleşti ve dini akımlara eskiden "haksızlık edenler" bu sefer ona biraz pişmanlık ve biraz şefkatle eğilmek zorunda hissettiler kendilerini. Üstelik 12 Eylül rejimi İslamcıları da mağdur ediyordu. Tüm mağdurlar demokrasi hedefi etrafında biraraya gelemezler miydi? Siyasal gelişmelerin sınıfsal temelleri olduğunu kavrayamayan, üstelik böyle bakışı "mekanik" bulan bazı aydınlar Türkiye'de demokrasinin önündeki en önemli engelin Kemalist "zinde güçler" olduğunu düşünüp, altmış yıldır Kemalistlerin elinden çekmediği kalmayan dinci hareketten daha sağlambir müttefik bulunamayacağı sonucuna vardılar.

Son zamanlarda İslamcılarla işbirliği ve ittifak konusunda bu aydınların yalnızlıktan kurtulduğu gözlemlenebiliyor. İslamcılara yumuşak ve sevecen yaklaşımı Kemalistlere de yumuşak ve sevecen bir yaklaşımla aynı anda gerçekleştirmeye çalışan "ironik" bir durum var ortada.

İşin, ne olursa olsun bir müttefik bulma boyutu ve geleneğini bu yazı kapsamı dışında bırakırsak, İslami akıma ittifak arama çabasıyla yaklaşmanın bir başka nedeni, kimi Hıristiyan din adamlarının barışı savunan bir rol üstlenmeleri, hatta Latin Amerika'da antiemperyalist mücadelelerde yer almaları, giderek işi Papa'nın tepesini attıran "Kurtuluş Teolojisi"ne kadar vardırmaları olmalı. O da din, bu da din. Hıristiyanlıkta olan Müslümanlıkta niye olmasın? Oysa unutuluyor; burjuva devrimleri Hıristiyan ülkelerde gerçekleşti, "Papaz cüppeleri, kral taçlarıyla birlikte yerlerde sürüklendi". Restorasyon çabalarının mağlup edilmesiyle dinin dünyevi iddiaları tekrar büyük ölçüde kırıldı. Ve dünyada, Vatikan hariç, bir Hıristiyan devleti ve Hıristiyan devleti kurma özleminin yaşadığı ülke kalmadı. Oysa dünyada bol bol İslami devlet ve İslami devlet hedefinin canlılığını sürdürdüğü pek çok ülke var. Dolayısıyla Hıristiyan ülkelerde, Hıristiyanlar radikalleştikçe toplumdaki radikal akımlara yaklaşıyorlar. Müslüman ülkelerde ise radikalleşen Müslümanlar, İslam devleti kurmayı hedefliyorlar. Hem unutulmasın, Hıristiyanlığın kökeninde yoksulların, kölelerin dini olma özelliği yatıyordu. Bütün bir erken Ortaçağ, onu zenginlerin dinine dönüştürme çabalarına tanıklık etti. Yine de onda "yoksulların yanında olma"dan bir şeyler kaldı. İslamiyet hem doğarken tüccarların dini olarak doğdu hem de eşlik ettiği İslami monarşiler burjuva devrimi silindirinin "düzeltici" işlevinden yoksun kalırken, bu silindire eşlik eden köylü "yabası" ile işçi "sopası"nın "eğitsel" işlevine uğramadı.

Ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın İslami akımla sol hareket arasında "kimi ortak noktalar" bulunamayacaktır. Bu ortak noktaları felsefi alanda aramak ise boş ve yanıltıcı bir çaba olacaktır.

Somut noktalara bakalım.

▶ Nihai amaçlarda anlaşma mümkün olmayacağına göre İslamcı akımla laik burjuva demokrasisi hedefinde birleşebilir miyiz?

▶ İslamcılar tüm dünyayı tehdit eden nükleer felakete karşı duyarlılık gösteriyorlar mı? "Hayır ve şer Allah'tan" olduğuna göre, nükleer şer de "Allah'ın takdiri" değil mi?

Sorulara olumlu yanıt veremiyorsak, bu dinci hareketin "kusuru"dur. Onlardaki kusuru gidermek başarabileceğimiz bir şey değil. Genel olarak din ve metafizik hakkındaki görüşlerimizi yumuşatmamız ise söz konusu bile olamaz.

Sol hareket şu an tüm toplum için demokrasi istiyor. Bu demokrasi elbette dinci çevrelerin tarikat kurma, istediği gibi giyinebilme özgürlüğünün tanındığı bir çerçevedir. Ama bu çerçevede gerçek bir laisizm, örneğin dini harcamaların kamu bütçesinden, dini eğitimin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan tamamiyle koparılması da vardır.

İşte şimdi dinci çevreler hakkında olumlu illüzyonlar yaratmadan söylemenin sırasıdır: Barış-demokrasi-antiemperyalizm konularında işbirliği yapacağımız İslami akım varsa buyursun, farklılıklarımızı koruyarak, bu farklar için asla "canım ne önemi var, mühim olan beraberliktir" demeden somut konularda yanyana gelelim.

Ama bu paragraftan da bir illüzyon çıkmasın. Varsa dedik, var demedik! ■

Zeynep Avcı

Profesör Yusuf Ziya Binatlı:

"LAİKLİK, SINIRSIZ FİKİR ÖZGÜRLÜĞÜDÜR"

Dinsel açıdan bakarsak, laik bir ülkede kişi ibadetinde, dini görüşlerinde, serbest olmalı. Devlet bunlara müdahale etmemeli. Ama kişi de devletin işine karışmamalı.

İslamiyetle laiklik bağdaşır mı? Bu olmaz, çünkü İslam memleketi İslam hukukuyla idare edilir. Kur'an-ı Kerim şahsın bütün sorunlarına ilişkin hükümler taşır. Böyle bir ortamda devleti dinden ayırmak mümkün değildir.

Laiklik üzerine yaptığımız görüşmeleri sürdürmek üzere bu kez Sayın Yusuf Ziya Binatlı'nın konuğuyum. Yusuf "Hoca", sözcüğün iki anlamında da "Hoca". Uzun yıllar cumhuriyet savcılığı görevini sürdürdükten sonra, Eskişehir İTİA'nın kuruluşuyla birlikte Profesör olarak atanmış. Eskişehir ve Bursa İTİA'da öğretim üyeliği ve yöneticilik görevlerini Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'ndan emekli olarak noktalamış. Çalışmalarını evinde sürdürüyor. İnançlı bir Müslüman, ama öğretim üyeliği sırasında "solcu" asistanlar yetiştirmiş olması da unutulmuyor. Geniş bir hoşgörü sahibi, düşünce özgürlüğünün ve laikliğin savunucusu.

▶ Sayın Binatlı, isterseniz görüşmemize laikliğin tanımıyla başlayalım.

Laikliğin değişik tarifleri var. Herkesin söylediği "din işlerinin devlet işlerinden ayrılması". Ama ben işi daha genel açıdan ele alıyorum. Bence laiklik kişinin her açıdan, yalnızca dinsel açıdan değil, her açıdan sınırsız fikir özgürlüğüdür. Kişilerin sınırsız fikir özgürlüğü karşısında devletin müdahalede bulunmaması keyfiyetidir.

▶ Laiklik fikir özgürlüğüyse, bunun içine sol fikir özgürlüğü de girer diyorsunuz.

Din de girer, siyasal görüşler de girer, sağ görüş, sol görüş, ilerici görüş, gerici görüş, hepsi girer. Elbette bu özgürlük demokratik bir ortam içinde gerçekleşebilir. Demek ki karşımıza iki unsur çıkıyor: Biri alabildiğine demokratik bir ortam, öbürü de alabildiğine özgür bir birey.

Bir de laikliğin dar anlamda tarifi var. Bu tarif kelimenin Latince kökünden kaynaklanıyor: Kilisenin dışında kalmış olan, kilisenin içinde olmayan, ruhban sınıfından olmayan. Eski Osmanlıca sözlüklerde laiklik karşılığı "lâruhbani", "lâdini", denmiş.

▶ Bu tarife göre Türkiye şu anda laik değil.

Efendim, şüphesiz laik değil. Bakınız, laikliğin benim anladığım ideal anlamı ne: Bir fikir özgürlüğü var. Ama eylemsiz fikir özgürlüğü. Kişi düşüncesini açıklayabilmeli, ibadetini yapabilmeli. Devlet karışmamalı. Devlet ne zaman karışacak? Eğer kişi devletin alanına karışmaya kalkışırsa devlet o zaman eyleme sınır koyacak. Gazetelerde okuyorsunuz, "falanca yerde tarikat mensupları yakalandı, filanca yerde kişi düşüncesinden ötürü yakalandı". Dinsel açıdan bakarsak, laik bir ülkede kişi ibadetinde, dini görüşlerinde, dini sohbetlerinde, toplantılarında, zikirde serbest olmalı. Devlet bunlara müdahale etmemeli. Ama kişi de devletin işine karışmamalı. Kişinin dini faaliyetleri devletin varlığı için tehlike oluşturuyorsa ancak, devlet müdahale etmeli.

▶ Devlet kişinin dinsel faaliyetlerine karışmasın, din işleriyle uğraşmasın, dinsiz olsun diyorsunuz.

Haaa, şimdi devlet dinsiz olsun, olmaz; dinli olsun, yine olmaz. Devlet bir tüzel kişidir. Fiziki varlığı yoktur. Bu yüzden inancı olamaz.

▶ Olsa olsa laik olur.

Mutlaka. Bakın size enteresan bir şey söyleyeyim. Konumuzla ilgili en doğru hükmü 1921 Anayasası'nda görüyorum. Bu anayasada "Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin dini, İslamdır" hükmü yok. 1924 Anayasası bu hükmü koydu, 1928 Anayasa değişikliğiyle kaldırıldı. Doğrusu buydu. 1937'de ise anayasaya laiklik ilkesi konuldu. Bu, tepki doğurdu. 1928'de "devletin dini, din-i İslamdır" hükmünün kaldırılması bile bu kadar tepki doğurmamıştı. Laikliğin tanımı da yapılmadı. "Devlet dini korur, ama kendisi mümin değildir, Müslüman olamaz" denseydi kimsenin başına dert gelmezdi.

▶ Devlet dini mi koruyacak, yoksa dinsel inancı mı?

Mümini koruyacak, inancı olanı koruyacak.

▶ O halde Müslümanı da, Hıristiyanı da, hatta ate'yi de koruyacak.

Efendim, biz ne dedik, ideal anlamda düşünce özgürlüğünü koruyacak. Şimdi, anayasadaki bu değişiklikler karışıklık yarattı. Anayasaya devletin dinini yazmanın anlamı yoktur. Devletin dini olamaz. Laiklik anayasaya girince, bazıları laikliğin "lâdini" karşılığına dayanarak laiklik dinsizliktir dediler. Temelde devletin laik olması gerek, başka türlü olamaz. Demokratik bir ülkede devlet laik olmak zorundadır.

Ama burada başka bir sorun çıkıyor ortaya: İslamiyetle laiklik bağdaşır mı? Yani bir memleket hem İslam memleketi olacak hem de laik olacak. Bu olmaz. Çünkü İslam memleketi İslam hukukuyla idare edilir. Kuran'ı Kerim şahsın bütün sorunlarına ilişkin hükümler taşır; aile, ceza, anayasa, miras hukuku, devletin teşkilatı, alım-satım işleri, erkek hukuku, kadın hukuku, vb. ile ilgili her şey hükme bağlanmıştır. Böyle bir ortamda devleti dinden ayırmak mümkün değildir. Biz ne yaptık? Laikiz dedik. Birbirine karışmış demir tozu ile kömür tozunu mıknatısla ayırır gibi din işlerini devlet işlerinden ayırırız sandık. Dünya güneşten kopmuş ama onun etrafında dönüyor, ayrılmıyor. Şimdi bunun gibi bir durum var.

▶ Bu durumda, Kuran'a dayanarak din devleti, teokratik bir devlet kurulması dinin gereğidir denilirse...

Olur mu efendim, mümkün mü? En doğru görüş, demokratik bir ortamda kişinin ibadetini yerine getirmesidir. Teokratik devlet kişiye özgürlük tanımaz. Doğrusu, kişinin demokratik bir ortamda dini inanç özgürlüğünü kullanmasıdır. Devletin de buna müdahale etmemesi gerekir.

İdeal açıdan bakarsak, kişi Cenab-ı Hakka ulaşmak için tarikat mensubu olur. Hak'ka ibadetle ulaşılır, politikayla değil. İbadetini yap, senin politikayla işin ne arkadaşım,

ne yırtınıyorsun, bırak sen onu, o devletin işi! Şeyh Sait isyanından, Kubilay olayına kadar görülen çeşitli olaylar yakın tarihe kadar hep dini politikaya alet etme yolunda yapılan hareketlerdir. Onun için devlet kuşkulu; birçok tecrübe geçirdi. Ama devletin bazı müdahalelerine bakıyorsunuz ki, mahkeme çok kişiye mahkûmiyet vermiş, üç-beş kişi bir odada zikrederken polis basıyor, alıp götürüyor. Şimdi olacak şey mi? Sen devleti yönet, ama onu da kontrol et, o başka. Eğer onun niyeti gerçekten devleti devirmekse o zaman devletin cezalandırma hakkı doğuyor.

▶ İyi bir Müslüman Kuran'ın bütün hükümlerine inanandır. Dolayısıyla egemenlik Tanrı'ya aittir diye de düşünür. Ama karşısına bir devlet çıkıyor, "egemenlik ulusundur" diyor. İyi Müslümanın da "hayır, efendim, egemenlik Tanrı'nındır" deyip karşı çıkması gerekmez mi? Eğer bu denmiyorsa, bu bir çeşit reform olmuyor mu?

Şimdi iki esas var İslamiyet'te: İmanın şartları ve İslam'ın şartları. Bu ikisi kişiyi ilgilendirir; devleti ilgilendirmez. Kişi burada imanın ve İslam'ın şartları gereği, rahat, özgür namaz kılıyor mu, kelime-i şehadet getiriyor mu, oruç tutuyor mu, zekâtını veriyor mu, devlet sınırlarını kapatmayıp Hacca imkân veriyor mu? Demek ki kişi tüm fonksiyonlarını yerine getiriyor. Ama örneğin Müslüman kişi diyor ki, faiz haramdır; devlet de diyor ki, hayır faiz alınır ve de satılır. Şimdi burada bir çatışma var. Fakat devlet hiçbir zaman ne faiz vermek ne de almak için kişinin boğazını sıkıyor. Şimdi birtakım "faizsiz bankalar" çıktı ortaya; üç ayda bir temettü dağıtıyor. Benim bildiğim bilanço yıl sonunda yapılan hesaplar sonunda ortaya çıkar, kâr-zarar hesaplanır, ona göre verilir. Neyse, o da ayrı bir sorun. Benzer şekilde Medeni Kanun da, Ceza Kanunu da İslami hukuka aykırı. Ama dikkat ederseniz, Sultan Abdülaziz, Sultan Abdülhamit, Sultan Abdülmecit, Sultan Murat, Sultan Reşat dönemlerinde bile ceza kanunları Batı'dan alınıp uygulanmış. Yani 1839'dan beri laik hukuk girmeye başlamış. Mahkeme usulü uygulanmış, şer-i mahkemeler ve nizami mahkemeler şeklinde. Bir de tabii, örf ve adet hukuku var. Yani Osmanlı döneminde dahi bir laik hukuk sisteminin geçerliliği görülmüş.

▶ Yani o zamanlar adı yazılı olarak konmasa da dini bir reform mu uygulanıyordu?

Hayır dinde reform olmaz. Bu reformu yapalım diyenler var, ama olamaz. Niçin? Cenab-ı Hakkın getirdiği hukuk sistemi var, kuralları o koymuş, bu kurallara saygılı olacaksın. Bu değişmez kuralları uygulamasan bile saygılı olacaksın. Yani İslam hukukunda da alternatif var. Örneğin adam öldürürsen bunun bir diyeti var. Diyelim ki diyet miktarı 40 deve, yani bir kolun kesilmesinin karşılığı bu miktar. Yani İslam devletinin laik olması söz konusu olamaz. Çünkü her açıdan din hukukunu uygulamak zorundasınız.

▶ O zaman, demokratik bir devlette, Müslümanların barınması mümkün, yani laik bir düzende kişi dindar olarak yaşayabilir.

Şimdi bakın ama dinle ilgili olarak kişi nasıl çatışıyor. Bir türban meselesi var. Türbanlı kızlarımızı üniversite kapılarında beklettiler. O zaman şu soru geliyor aklımıza: Laik bir devlette kişi, dini inançlarını serbestçe yerine getirme hakkına sahipse ve bu hakkı ana-

yasada belirtilmişse, niçin başörtüsüne müdahale ediliyor? İnanç sahibi bir kadın, başörtü başından çıktığı anda kendisini çırılçıplak görüyor, başını kapamanın doğru olduğuna inanıyor. Doğru veya yanlış, böyle inanıyor. Bu durumda sizin ne hakkınız var, başörtüsüne müdahale etmeye? Ancak bugüne kadar denmedi de, şimdi neden deniyor? Eğer burada bir dış müdahale söz konusuysa, bu daha açıklanmadı. Devletin varlığının tehlikeye girmesi karşısında, devlet kendini korumak mecburiyetinde hissettiyse....bunun için müdahale ettiyse bilemiyorum. Herhalde tehlike çanları çalmış olmalı ki müdahale etti diyorum, başka türlü akıl erdiremiyorum.

▶ Peki, acaba Batı'ya açılma Batı'yla işbirliği çabasında olan sermaye sahibi çevrelerimiz sizce irtacaya izin verirler mi?

Hayır efendim. Onlardan önce gericiliğe millet izin vermez. Onlar da belki kendi çıkarları açısından karşı gelecek ama bu duruma milletin kendisi karşı gelir.

▶ O halde bugün Türkiye'de suni bir gericilik havası yaratılıyor.

Demokratik bir ülkede ferdin, dilediğini yapabilme özgürlüğüne sahip olması keyfiyeti vardır. Diyelim ki, şapka kanunu kalktı. Ben tasavvur bile edemiyorum ki sokaklar kırmızı feslerle dolsun. Mümkün değil, köylü gidip de o fesi başına taksın, kaskete alıştı bir defa. Tek tük takan olmaz mı? Olur. Ama kanaatimce yüzde doksan dokuz, kimse giymez o fesi. Demek ki, gericiliğin o manada, topu, tüfeği ile, her şeyi ile geri gelmesi mümkün değil. Şimdi dini inancıma müdahale olduğu taktirde ben de tepki gösteriyorum. Bakınız bugün, türbanlı kızlarımızı üniversitelere sokmuyorlar. Şimdi ister misiniz, yarın herhangi bir devlet dairesinin kapısına yazılsın, "Türbanlı kadınlar içeri giremez" diye veya "Bu lokantaya türbanlı giremez" diye. Şimdi bunlara halktan bir tepki gelirse, bu gericiliğin bir işareti değil, dini inancın bir neticesidir.

▶ Yalnız kafama şöyle bir şey takılıyor, 14 yaşındaki genç bir kızın, kendi özgür iradesi ile türban giydiğini ya da bordo bir çarşafla dolaşabildiğini düşünebiliyor musunuz?

Efendim, tabii şimdi çocuk 18 yaşına kadar anasının, babasının velayeti altında ve kanunen de ana ve baba, çocuklarının terbiyelerinden mükellef. Burada ana ve baba çocuklarının kendi görüşleri doğrultusunda yetişmesini ister, taa ki 18 yaşını bitirene kadar. Sonra da bu kişide eski alışkanlığın devam ettiğini görüyoruz. Bu itibarla, bir tazyik, bir baskı unsuru var mı, diye düşündüğüm zaman, bunu toplum yaşantısı, toplumun baskısı olarak görüyorum.

▶ Peki, Türk toplumu içerisinde Müslüman ana-babadan doğmuş bir çocuğun Müslüman olması kadar doğal bir şey olamayacağına göre, nüfus cüzdanında da bunun yazılması ile dini düşüncesini açıklamak zorunda bırakılmasına ne diyorsunuz?

Şimdi burada sorun olan devlet değil, sorun olan kişinin kendisi, nüfus kâğıdı. Yani ben diyorum ki, Müslümanım ve Türküm diyorum, ispatı da işte nüfus kâğıdım diyorum, eğer bu benim ihtiyacımsa. Ama sorun galiba şu, nüfus idaresine gidip de ben ateistim desem, nüfus memuru bunu yazar mı? Bence onu da yazması lazım, İslam yazdığı gibi.

▶ Peki, din işlerini devlet işlerinden ayırmış bir devletin, din adamı yetiştirmek için imam-hatip okulu açmasına ne diyorsunuz?

Ben Müslüman olarak, siz Müslüman olarak yapacağımız iş, kendi okulumuzu kendimizin açması. Yani bir cemaat bütçemiz olacak, diyanet işleri başkanımızı cemaatimiz seçecek, imamı yine cemaat seçecek ve maaşları da cemaat verecek. Devletin bütçesinden herhangi bir para talep etmeyeceğim. Böylece kimse ibadetine, tarikatına ayinine karışmayacak. Ama ben ayinimde devletin düzenine ilişkin görüşler ileri sürmeye başlarsam -Humeyni gibi- o zaman devlet kendi varlığını korumak zorundadır. Yani ben o zaman teokratik bir devlet istiyorum demektir. Teokratik devlette ise demokrasi söz konusu olamayacaktır.■

Bir cemaat bütçemiz olacak, diyanet işleri başkanımızı, imamı cemaatimiz seçecek ve maaşları da cemaat verecek. Devletten para talep etmeyeceğim.

◀ *Binatlı. Demokratik ülkede fert dilediğini yapabilmeli.*

Prof.Dr.
A.Ülkü Azrak

Kamu personeli ağır tehdit altında

Çağdaş köleler

Türkiye'de bürokrasinin tümünü siyasal açıdan etkileme çabası görülüyor. Özellikle güvenlik soruşturmaları, memurluk mesleğini siyasal etkilere açık bırakıyor.

Kamu personelinin son yıllarda içine düşürüldüğü durum, oldukça ciddi ve düşündürücü boyutlar kazandı. Özellikle, memur statüsünde bulunan kamu görevlileri, mesleki güvence, hak arama ve iktisadi ve sosyal sorunlarının çözümü bakımından sürekli bir gerileme süreci içersine girdi, çaresizlik ve umutsuzluğa sürüklendi. Bunun memurlar üzerinde yaygın bir biçimde yarattığı olumsuz etkilerden en önemlisi, kuşku yok ki hevessizlik, verim düşmesi ve halka fena muamele gibi şeyler. Oysa bugün içine girilmeye pek heves duyulan uygar ve gelişmiş ülkeler topluluğunda yer alan devletlerde, bürokrasinin tümüyle bir iktisadi işletme niteliği taşıdığı, onun başarılı ve verimli olması için gerekli koşulların geleneksel otoriter devlet yaklaşımıyla değil, ancak çağdaş iktisat, işletme, sosyoloji, sosyal psikoloji ve yönetim biliminin esaslarına uyulmakla yaratılabileceği apaçık bir gerçek olarak kabul edilir ve bunun gereklerine uygun önlemlere başvurulur. Türkiye'de ise ekonomiye ve iyi işletmecilik ilkelerine çok önem verdiği izlenimini yaratmış olan siyasal iktidar, henüz bu çağdaş bürokrasi anlayışı ve yaklaşımından çok uzakta ve tümüyle habersiz görünüyor.

Siyasal etkileme

Memurların bilgi ve yeteneklerine göre belli bir düzeydeki göreve atanarak memurluk mesleği içinde hizmet süreleri ve başarı derecelerine göre yükseltilmeleri ve meslek dışından atamalarla önlerinin kapatılmaması anlamına gelen ''kariyer ilkesi'' son yıllarda büyük ölçüde zayıfladı. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülen ve çok esnek bir yoruma açık bulunan ''sözleşmeli personel'' istihdamı. Sözü geçen maddedeki düzenleme sağlam bir ölçüt getirmediği için, sözleşmeli personel uygulaması sınırı belli olmayan ve keyfiliğe açık bir nitelik kazandı. Bu hizmetlere atananların yönetimle olan hukuki ilişkisi, siyasal etkilerin ağır bastığı ve yönetimin tek yanlı iradesi ve takdiri ile ortadan kaldırılabilen bir sözleşme (idari hizmet sözleşmesi) niteliğinde olduğundan, bu statüdeki kamu personeli memurluk güvencesinden büyük ölçüde yoksun bulunmakta. Ayrıca sözleşmeli personele ödenen aylık ve ödeneklerin, öteki memurlara ödenenlerin çok üstünde olması, ücrette birlik ilkesini de zedeliyor.

Devlet Memurları Kanunu'nda öngörülen ''istisnai devlet memurluğu'' da kariyer ilkesinin zayıflamasına önemli bir katkıda bulunuyor. Bu kategorinin uygulanma alanı belirsiz olduğu gibi, istisnai görev olarak görülen üst kademe yöneticiliğini siyasal baskılara açık tutuyor, bu kadrolarda bulunan memurların başarısını siyasal yatkınlıklarına göre değerlendirmeye olanak sağlıyor. Bu yüzden denebilir ki, gerek 1982 Anayasası'nın üst kademe yöneticiliğinin özel surette düzenlenmesini öngören 128. maddesinin son fıkrası, gerekse Devlet Memurları Kanunu'nun 59. maddesi Türkiye'de bürokrasinin tümünü siyasal açıdan etkileme çabasının bir ürünüdür.

Kariyer ilkesinin en sağlam güvencelerinden biri, memurluk statüsünün yasayla düzenlenmesidir. Bu nedenle, 1961 Anayasası gibi, 1982 Anayasası da 128. maddesinde ''memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir'' hükmünü içerir. Buna karşılık, birçok hususun kanun hükmünde kararname, yönetmelik ve bakanlar kurulu kararlarıyla düzenlenmesi eğilimi giderek güç kazanıyor. Kadroların alınması ya da kaldırılması işlemlerinin bakanlar kurulu kararıyla yapılması memurların mesleki güvencesini zedeleyen en önemli etkenlerden biridir. Başka bir örnek, bazı üst kademe görevlilerinin ödeneklerini ''eşit işe eşit ücret'' kuralını da çiğneyerek belirleyen kanun hükmünde kararnamedir. Bu düzenleme memur ödeneklerinin yasayla düzenlenmesi yolundaki Anayasa hükmünün yok sayılmasının tipik bir örneğidir.

Demokles'in kılıcı

Kamu personelinin göreve alınması, sınıf değiştirerek yükselmesi gibi hallerde uygulanmak üzere hiçbir yasa hükmüne dayanılmadan çıkarılan bakanlar kurulu kararına göre yapılan güvenlik soruşturmaları, memurluk mesleğini siyasal etkilere en ziyade maruz bırakan ve kasıtlı ve dayanaksız suçlamaları içeren ihbarlarda memurları keyfi kararların kurbanı haline getiren bir uygulama niteliği taşıyor. Bu uygulama, haksızlığa uğrayan memurların açtıkları çok sayıda dava yüzünden idari yargı mercilerinin de yükünün artmasına yol açmakta. Günümüzde oldukça çekingen ve ihtiyatlı davranan idari yargı mercilerinin dahi bu konuda açılan davaların hemen hepsinde sözü edilen soruşturma işlemlerinin hukuka aykırılığını saptayarak iptal kararı vermesi, sözü edilen uygulamaların kamu hizmetlerinin gereklerinden çok, siyasal çıkar düşüncesine dayandığını açıkça ortaya koyuyor.

Hak aranamıyor

Gerek 1982 Anayasası, gerek başka mevzuat hükümleri memurların hak arama yollarına başvurmasına ciddi kısıntılar getirdi. Bunlardan biri disiplin cezalarına ilişkin olanıdır. Şöyle ki, Anayasa'nın 129. maddesindeki yasa koyucuya uyarma ve kınama cezalarına karşı yargı yolunu kapatma yetkisi veren düzenlemeden önce, Devlet Memurları Kanunu'nun 135. maddesinde yapılan değişiklik bu tür cezalara karşı sadece idari itiraz yolunu açık tutuyor. Bu tür cezaların bir komisyonca değil de sicil amirince verildiği ve sicile de işlendiği göz önünde tutulursa; memurun ne denli ağır bir tehdit altında bulundurulduğu kolayca anlaşılır.

Diğer bir yargısal başvuru kısıntısı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 33. maddesinde yer alıyor. Buna göre, kamu görevlilerinin atanması ve nakilleriyle ilgili davalarda yetkili mahkeme, kamu görevlilerinin yeni görev yeri idare mahkemesidir. Yani, memur özellik-

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

le haksız yer değiştirme işlemi karşısında kalsa bile, yürütmeyi durdurma ve iptal kararları elde edebilmek için eski görev yerindeki değil, naklen atandığı yerdeki mahkemeye başvurmak zorunda. Bunun dava açmada ne denli güçlük yarattığını anlamak hiç de güç değil. Bu yüzden, bu düzenlemede Türkiye'de hemen her siyasal iktidarın kamu hizmeti gereği değil de, bir çeşit ceza olarak uyguladığı yer değiştirme kararları karşısında memuru savunmasız bırakma amacı egemen oldu.

Önemli bir yargı kısıntısı da 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu'nun 2. maddesini değiştiren kanunla getirildi. Buna göre, "sıkıyönetim komutanlarının bölgelerinde genel güvenlik, asayiş veya kamu düzeni açısından çalışmaları sakıncalı görülen veya hizmetleri yararlı olmayan kamu personelinin statülerine göre atanması veya işine son verilmesi .... hakkındaki işlemleri ilgili kurum ve organlarca derhal yerine getirilir." Bu hükümden anlaşılan sıkıyönetim komutanlarının bu konudaki kararlarının ilgili kurumlar için bağlayıcı ve kesin sonuç yaratan bir idari ön-karar niteliğinde olduğudur. Ayrıca bu olgu, Türk kamu personeli rejiminde çoktan kayıplara karışmış ve yerini memurluktan çıkarma disiplin cezasına terketmiş olan "idareten azil" kurumunun devlet personeline ilişkin mevzuat dışındaki bir yasada boy göstermesidir. Üstelik buna karşı yargı yolu da kapalı tutulma koşuluyla... Bununla beraber hukuk devleti ilkesine, "Anayasa'nın hiçbir hükmü Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz" yolunda bir düzenlemeyi içeren 1982 Anayasası'nın 14. maddesinin son fıkrasına aykırı bu düzenleme, hiçbir İdare Hukuku kitabında bugüne kadar ele alınıp incelenmiş değildir. Ayrıca Ceza Hukuku'nda da "memuriyetten mahrumiyet", adliye mahkemelerince verilebilecek bir ceza olarak öngörüldüğü halde Sıkıyönetim Yasası'nın bununla çelişen yukarki düzenlemesinin hiçbir ceza hukuku kitabında da ele alınarak incelenmiş olduğunu görebilmiş değiliz. Böylece Türkiye'de hukuk biliminin ülke hukukuna katkısı da daha iyi beliriyor.

Ülkemizde mesleki çıkarlarını korumak ve isteklerini dile getirmek için örgütlenme, işçiler de dahil tüm meslek gruplarına tanınmış bir anayasal hak olmasına karşılık Devlet Memurları Kanunu'na tabi kamu personeli için böyle bir örgütlenme söz konusu değil. Gerçekten 1982 Anayasası, sendika kurma hakkını işveren ve işçilere hasrettiği gibi, kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurma haklarının sınırlanmasını da kabul eder. Böylece memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri, sessiz bir kalabalık niteliğine büründürülür. Bunun en etkili sonucu memurların iktisadi ve sosyal haklarını dile getirecek bir örgütten yoksun kalmalarıdır.

İktisadi ve sosyal haklarını savunamamak doğal olarak verilenle yetinme sonucunu yaratıyor. Memurların iktisadi durumunun özellikle 1980'den bu yana sürekli bir gerileme süreci içerisinde bulunmasının en belirgin nedeni bu. Memur maaşlarının katsayısının her yıl belirlenmesinde enflasyona ve dolayısıyla fiyat artışları oranına bağlı kalınması ilkesini ifade eden "esnek skala" (echelle mobile) sistemi uygulanacak yerde, siyasal iktidarın tek yanlı takdirine göre yapılan katsayı artırımları, devletin kendi çalışanlarından özel kesime sürekli kaynak aktarımı düşüncesinin etkisiyle hareket ettiğini açıkça gösteriyor. Bu yılın mart ayında hazırlandığı müjdelenen "Kamu Görevlilerinin Mali Durumlarının İyileştirilmesine dair Kanun Tasarısı" rafa kaldırıldı, onun yerine az sayıda üst kademe mensuplarına birer ulufe gibi verilmesi öngörülen ek ödenekler bir kanun hükmünde kararnameyle düzenlendi. Üstelik bugünlerde memurların aylıklarından eski MEYAK uygulamasından da beter bir tasarruf fonuna katılım kesintisi yapılması planlanıyor. Açıklanan biçimiyle bu, kamu kesiminden özel kesime çok açık bir kaynak aktarılması niteliğini taşıyor. ■

Büyükdedem(iz) Karl Marx

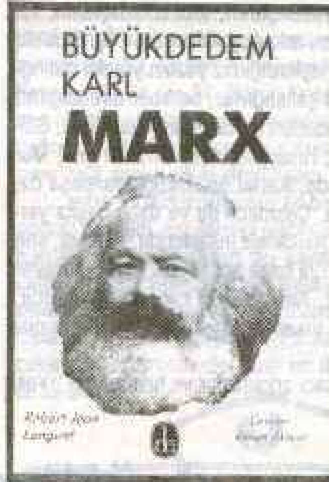
Bir insan dedesini ne kadar tanıyabilir? Ya büyükdedesini? Belki solmuş bir fotoğrafı bulunur evde. Bir iki anı kalmıştır torunun çocuğuna aktarılan. Büyükdede çok ünlüyse torunun işi biraz daha kolaylaşır. Ama ne olursa olsun bu tanıma kan bağı çerçevesiyle sınırlı kalır. Oysa Marx gibi bir büyükdedeyi iyi tanımak için onunla kan bağı ilişkisi de gerekmez. Bilimin büyük "dede"sini, bugün yerküre üzerinde milyonlarca torunu olan Karl Marx'ı tanımanın en doğrudan yolu, onun insanlığa sağladığı manivela ile dünyayı dönüştürme sürecine katılmaktan doğan ortak sınıfsal ilişkide aranmalıdır.

Ama Robert-Jean Longuet, Marx'ın torununun oğlu olarak hem onunla akrabalık bağına, dolayısıyla aileden aktarılan anılara hem de Marx'ı tanımanın *doğrudan yoluna* sahip olan bir insan. Kitabı "Büyük Dedem Marx" bu yüzden bir anılar derlemesi değil. Bizi hem insan Marx'a hem devrimler çağının büyük kuramcısına ve eylemcisine götürüyor. Ve bunu, Heineler, Bauerler, Feuerbachlar, Proudhon, Bakunin, Blanquilerle renklenen çağın yakın bir tanıklığıyla beceriyor. Büyük bir sefalet, çocuklarını yitirmenin acıları, o sınırdan bu sınıra sürülmeler ve tüm bunların ortasında gerçekleşen korkunç bir çalışma gücü, mücadele yeteneği. Ve Friedrich Engels. Sanki Marx'ın soyadıymış gibi onunla bütünleşmiş bir devrimci. Lenin bu bütünleşmeyi şöyle tanımlıyor:

"Eskiçağ efsanelerinde dokunaklı dostluk örnekleri anlatılır. Avrupa proletaryası, bilimini geliştiren iki bilgin ve mücadele adamı arasındaki ilişkilerin, eskilerin insani dostluk üzerine en dokunaklı öykülerini geride bıraktığını söyleyebilir."

Düşünsel dedelerini, kendi kişisel dedesinde çok iyi anlattığı için Marx'ın tüm torunları Robert-Jean Longuet'ye teşekkür borçlular. ■

(Büyükdedem Karl Marx, Robert-Jean Longuet; Çev. Renan Akman, De Yayınevi)

Sendikal Mücadelede Yeni Boyut: Tüketici boykotları

12 Eylül rejiminin sendikal hakları ortadan kaldırması sonucu geleneksel mücadele araçlarıyla ekonomik ve sosyal hak mücadelesi yapmak büyük ölçüde olanaksızlaştı. Grev yapmanın adeta imkânsız hale getirildiği, buna karşılık lokavt yapmanın çok kolay olduğu bir ülkede Toprak-Holding'e bağlı Toprak Seramik A.Ş. işyerinde Kristal-İş sendikasına üye olmak isteyen 200 işçinin işine son verildi.

Yasalarda işçiyi ve işçi haklarını koruyucu hiçbir hükmün bulunmayışı Kristal-İş Sendikası'nı yeni mücadele yolları bulma arayışına yöneltti. Tüketici boykotları işte bu yollardan biri olarak ortaya çıktı. Kristal-İş Sendikası'nın tüketicileri Toprak markası taşıyan malları boykot etmeye çağıran duyurusu şöyle:

"Toprak Holding'e bağlı Toprak Seramik A.Ş. işyerinde 200 üyemiz sendikalaşma haklarını kullandıkları için işten çıkarılmışlardır. Toprak Seramik A.Ş. işyerinde yoğun baskı ve işten atmalar devam etmektedir.

Vitrinlerde gördüğümüz renk renk çeşit çeşit seramikleri üretenler işsizdir. İşverenlerin kara listesine alınmışlardır.

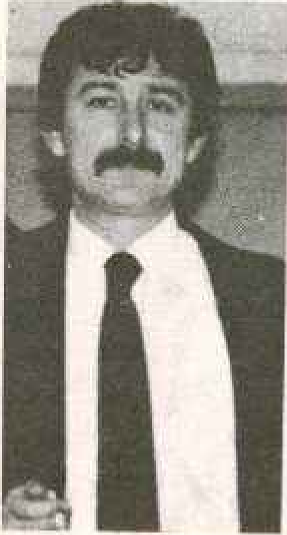
Keyfi işten çıkarmalara, işveren baskılarına dur demek için TÜKETİMDEN GELEN GÜCÜMÜZÜ DE KULLANALIM! TOPRAK markasını taşıyan malları almayalım. TOPRAK KAĞIT-TOPRAK GIDA ve TOPRAK SERAMİK mamullerini satın almayalım.

Toprak Holding'e ve Toprak İşverenleri Sendikası'na protesto telgrafları çekelim." ■

▼ **Babasını işten çıkardılar.** *O da "Toprak Kâğıt'ın mallarını satın almayın" diyor.*

Ülkemden ayrı, Alpagut'tan uzak

Kızımın adı Ülkem, Dostlar. Oğluma ise, Alpagut kömür madeni işçilerinin 1960'lı yıllarda verdikleri savaşımdan esinlenerek Alpagut adını verdim. Ülkem'i de, Türkiyemiz'i de; Alpagut'u da, Alpagut işçilerini de çok seviyorum. "Milli" Güvenlik Kurulu'nun hakkımdaki kararı beni, şimdilik, sevdiklerimden ayrı yaşamaya mecbur ediyor. Benim onlara aitliğimi, onların bana aitliğini, bu karar değiştirebilir mi? Beni Türkiyeli yapan; çocukluğumun siyah önlüklü, beyaz yakalı heyecanıdır. Gizli gizli Bafra cigarası içmeye başladığım deli-dolu yıllarım, sevda sırlarımızla birlikte ilk devrimci düşüncelerimizi paylaştığımız mahalle arkadaşlarım, okul arkadaşlarım, asker arkadaşlarım, arkadaşlıklarımdır. "İş, Ekmek, Hürriyet" diye haykırdığımız yüzbin yürekli mitinglerimiz, beraber çalıştığımız, beraber direndiğimiz Profilo işçisi kardeşlerim, Kâğıthane deresinde, Gültepe sırtlarında, Hisarüstü'nde, Derbent'te, 1 Mayıs Mahallesi'nde, Kartal'da, Gaziosmanpaşa'da, Bayrampaşa'da, Çekmece'de ve daha başka yerlerde tanıdığım mücadele insanlarıdır. Evlerini, sofralarını, yüreklerini bana açan, faşizmden saklayan Kürt, Türk, Laz, Alevi, Sünni can yoldaşlarımdır. Beni, "Türkiyeli İnsan" yapan, "ben" yapan bunlar işte.

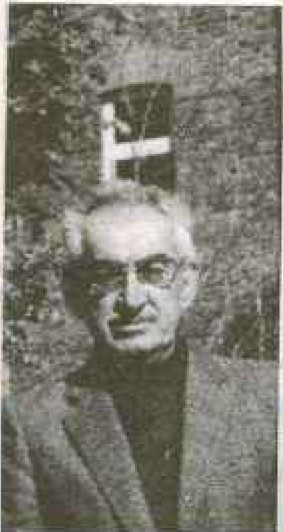
Başka sendikacı arkadaşlar ve benim için "Yurda Dön" çağrısı yapıldığı zaman da çağrıya uymadığım için vatandaşlıktan çıkarılmam kararını aldıkları zaman da, Türkiye'de idim. Suçum DİSK'in İstanbul 13. Bölge Temsilcisi olmaktı. Silah zoruyla işbaşına gelmiş, anti-demokratik ve işçi düşmanı bir yönetimin şantaj ve tehdidine boyun eğmedim ve teslim olmadım. (Elbette ki buradan kalkarak, başka şekilde davranan ama poliste, işkencede, hapiste, mahkemede demokratik düşünce ve inançlarını, siyasal-sendikal çalışmalarını ve örgütlerini savunan arkadaşları suçlamak istediğim kanısına varılmamalıdır.)

1978 yılında, Profilo işyeri baştemsilcisi iken, patron işime son vermişti. O gün fabrika önünde biriken arkadaşlarıma söylediklerimi hatırlıyorum: "Kardeşlerim, bugün patronlar, şu güzelim hayatı bize zindan edebiliyorlar. Bizi, birbirimizden ve mücadeleden ayırmak için olmadık baskılar uyguluyorlar, ekmeğimizle oynuyorlar. Ama bir gün gelecek, önünde sık sık acılarla ve kederlerle toplanmak zorunda kaldığımız şu fabrika kapısından düğün alaylarımızın neşesi ile geçeceğiz. O günlere mutlaka erişeceğiz..."

Düğün alaylarımızda, yakında buluşmak üzere Dostlar. ■

Salih Taner Serin

Reagan değilim ki...

Devletlerin, silahlı bir güç olan orduları ile iç ve dış güvenliğine yönelecek başka bir devletin tehditlerine karşı koruma tedbirleri almaları görevleridir. Yani, bir devletin iç ve dış güvenliğini örgütlü bir güç olan silahlı güçler tehdit edebilir. Ben bir devlet değilim ve pek tabii elimde de güvenliği tehdit edecek silahlı bir gücüm yok. Regan değilim ki, emrimdeki donanmayı, uçakları gönderip kendi ülkemin iç ve dış güvenliğini tehdit etmiş olayım. Aynı zamanda devlet yetkilisi de değilim ki, kendi devletimin iç ve dış güvenliğini tehdit edecek anlaşmalara imza atayım. Üstelik güvenlikleri tehdit altında olan, ceza evlerinde, emniyet müdürlüklerinde, karakollarda sürdürülen, işkencelerle öldürülen, sakat bırakılan devletin kendi insanlarıdır, yurtseverleridir. Çünkü, örgütü güç devletin elinde ve emrindedir.

12 Eylül'den hemen sonra, Bursa Emniyet Müdürlüğü'nde işkenceden geçirilip öldürülen ve 4'üncü kattan atılan sendikamız avukatı Ahmet Fevzioğlu'nun gazete manşetlerine yansıyan ölüm haberi, yakalanıp emniyete götürülürken kaçarken vuruldu denilip kurşunlanan ve hakkında yayın yasağı konan DİSK'e bağlı Deri-İş Sendikası'nın Genel Başkanı R.Budak'ın öldürülmesi olayları, DİSK yöneticilerine, hanım temsilcilerimize yapılan insanlık adına utanç verici baskı ve işkenceler, (bir hanım temsilcimiz aylar boyu konuşma yeteneğini kaybetti) üyelerimizin topluca işten atılmaları baskı ve terörün gece gündüz sürdürülmesi bizleri yurt dışına gitmeye zorlayan en büyük nedendi.

Çünkü, "güvenlik" altına alınma adı ile acımasız gerçek uygulamanın nemenem bir güvenlik olduğu tüm açıklığı ile dünyanın gözleri önündeydi. Yüzbinlerce demokrat, yurtsever hapishanelere doldurulmuştu ve en yetkili ağızlardan suçluluğumuz ilan ediliyor, aşağılanıyorduk. Süngünün sivri ucunun işçi sınıfına, liderlerine, tüm demokrasi güçlerine yöneldiğini biliyorduk ama süngünün tepesinde çok kalınamayacağının da bilincindeydik.

1982 Anayasası'nın 66'ncı maddesi ile "Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz" der. Bugün kendilerini vatanın tek sahibi zannedenler, doğuşumuzla kazandığımız vatandaşlık hakkını bizden aldılar. Bunun insanlık tarihinde, kanuna, kitaba uydurulacak bir yanı yoktur. Vatana bağlılık, vatanı savaş cehennemine çevirmek isteklerine karşı çıkmak, barışı savunmaktır. Vatana bağlılık, demokrasiye, insan hak ve özgürlükleri ile Türkiye işçi sınıfının alınteri, kanı ve canı pahasına kazandığı sendikal hak ve özgürlüklere sorumluca sahip çıkmaktır. Vatana bağlılık, baskısız, sömürüsüz, savaşsız, işkencesiz hukukun üstünlüğü prensibinin egemen olduğu bir yönetime kavuşmak için savaşım vermektir.

Hollanda'da yaşıyorum. Burada bulunan iki büyük işçi konfederasyonu yetkilileri ile, sorumluluğumuz, görevimiz gereği ülkemdeki demokrasi, sendikal hak ve özgürlükler konusunda onları dayanışmaya çekmek için çalışmak, Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhine eylem sayılıyorsa, başta bugünkü muhalefet partilerine, eylem kararı almak zorunda kalan Türk-İş yöneticilerine, işçi ve aydınlara, yasaklı liderlere kadar uzanan uzun yolda, bizim gibi vatandaşlıktan atılacak yüzbinlerce kişi var demektir. Çünkü, onlar da aynı şeyi istiyor ve savunuyor. ■

İlhan Geçit
DİSK Bank-Sen
Yürütme Kurulu Üyesi

Tarih karar verecek

12 Eylül 1980 sonrasında devletin iç ve dış güvenliğini tehdit etmek gibi bir gerekçeyle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkarıldım. Yüzlerce demokrat, ilerici ve yurtsever de aynı ya da benzer gerekçelerle vatandaşlık haklarını yitirdiler.

"Devletin iç ve dış güvenliği" gibi bir kavrama anayasa ve ilgili yasalarda, Cumhuriyet tarihi boyunca hep özel bir yer verilmiştir. Kavramın neyi içerdiği, devletin iç ve dış güvenliğinden ne anlaşılması gerektiği -herhalde özellikle- iyi tanımlanmadığı için de kavram günümüze kadar rastgele ve keyfi uygulamalara olanak sağlayacak bir biçimde tutulmuştur. Böylece resmi ideolojiden bağımsız sıradan bir düşüncenin, çok doğal bir hak arama eyleminin, en küçük demokratik bir kıpırdanışın bile devletin iç ve dış güvenliğini tehdit ettiği rahatlıkla ileri sürülebilmiştir.

12 Eylül 1980'den sonraysa devletin iç ve dış güvenliğini tehdit etmek gibi bir suçlama, ilan edilmemiş bir iç savaş mantığıyla kullanılmıştır. 12 Eylül'e karşı olan, insan haklarını savunan, barış ve demokrasiden yana olan herkes, hatta önceleri rejime destek veren, daha sonra giderek rejime karşı çıkmaya başlayan güçler bile, devletin iç ve dış güvenliğini tehdit etmek, ya da bu konuda sorumsuz davranmakla suçlanmışlardır. 12 Eylül sonrasında hakkında dava açılan tek bir kişi ya da kurum yoktur ki böyle bir suçlamayla karşı karşıya kalmamış olsun.

Nasıl ki işkence işlemedikleri bir suçu zorla kabul etmeleri için insanlara yapılan fiziki bir eziyetse, vatandaşlıktan çıkarma da aynı amaçlarla insanlara yapılan manevi bir eziyet ve işkenceden başka bir şey değildir. Vatandaşlıktan çıkarmanın başta gelen amacı, vatandaşlıktan çıkarılanları, vatan haini gibi göstererek, onları demokrasi savaşımında yığınların desteğinden soyutlamak, yalnızlığa ve giderek de yokolmaya mahkum etmektir. 12 Eylül yönetimi elindeki tüm olanakları kullanarak bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Özgürlük ve demokrasi için mücadele edenlerin yurtseverlik duyguları, hiç kimsenin yok edemeyeceği kadar güçlüdür. Vatandaşlıktan çıkardım demekle bu ateşli bağlılığı yok etmeye olanak yoktur. Kimlerin vatan haini olup olmadığına da elbette halkın yanılmaz sağduyusu ve en tarafsız yargıç olan tarih karar verecektir. ■

Recep Orduseven
DİSK Bank-Sen
Yürütme Kurulu Üyesi

Dr. Özen Aşut
Halk Sağlığı Uzmanı

Genel Sağlık Sigortası çözüm değil

GSS bir sağlık örgütlenmesi biçimi değil, bir finansman biçimi, dar gelirli halka ek vergi yüküdür.

Ankara Tabip Odası, 1977 yılında, "Genel Sağlık Sigortası'na Hayır!" adıyla bir broşür yayımladığında, kimi ilerici kişiler bile bu belgiyi yadırgamışlardı. Öyle ya, "herkese sağlık sigortası" öngören bir yasa tasarısına Ankara Tabip Odası neden karşı çıkıyordu? Gerçekten de, halktan yana kişi ve kuruluşlara durumu açıklamak kolay olmadı. Ama Ankara Tabip Odası, öteki tabip odaları ve Türk Tabipleri Birliği, yoğun bir çalışma sonunda, güç olanı başardılar. Demokrasi güçleri, tabip odalarının niçin "sağlık sigortası" tasarısına karşı çıktığını anladılar ve konunun daha geniş kesimlerce benimsenmesine yardımcı oldular. Bu gelişmeler, izleyen yıllarda CHP'nin programına da yansıyarak, sağlık alanında daha olumlu çizgiler içermesini sağladı. Nitekim, CHP'nin 1973'te **"Ak Günlere"** adıyla yayımlanan Seçim Bildirgesi'nde açıkça "sağlık sigortası" savunulurken, daha sonraki programda "sigorta" yerine "sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesi" ilkesine yer verildi. Bütün bu olumlu gelişmeler karşısında, siyasal iktidar, söz konusu tasarıyı yasalaştıramadı.

1980'lere gelindiğinde, toplumun her kesiminde olduğu gibi, sağlık kesiminde de köprülerin altından çok sular akmış; esen yeller, kimi "ilkesel" doğruları da yer yer alıp götürmüştü. Geçmişte "Genel Sağlık Sigortası'na Hayır!" diyen kimi uzmanların görüşleri, yaklaşımları "olağanüstü dönem"de değişmişti ama, dünyada **GSS** kavramı değişmemişti. Üstelik, sağ siyasal iktidarlar, "Genel Sağlık Sigortası"nı, dün olduğu gibi bugün de gündemlerinde tutuyorlar. 15 Mayıs 1987 günlü Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Sağlık Hizmetleri Temel Yasası", bu yolda atılmış "ilk somut adım" olarak değerlendirilebilir. Yasa'da açıkça belirtildiği gibi, asıl ve son amaç, "Genel Sağlık Sigortası"dır. Başka bir deyişle, eşit ve daha nitelikli sağlık hizmetine ulaşma yönteminin GSS olduğu ileri sürülüyor. Acaba bu sav doğru mudur? GSS, "herkese daha iyi sağlık hizmeti"nin bir adımı olabilir mi? Bu soruya yanıt verebilmek için, GSS'nin gerçek durumunu irdelemek gerekiyor.

"Genel Sağlık Sigortası" (GSS), her şeyden önce bir finansman biçimidir; başka bir deyişle, dar gelirli halka ek bir vergi yüküdür. (Ve de, bugünkü siyasal iktidarın ekonomik siyasasına son derece uygun düşüyor.)

GSS, bir sağlık örgütlenmesi biçimi değildir. Bu kurum, halkın sağlığına katkıda bulunacak, sorunlara çözüm olacak hiçbir yenilik getirmiyor. Tersine, zaten bozuk olan sağlık sistemini büsbütün işlemez kılacak özellikler içeriyor.

GSS ile ilgili ilkesel ve kuramsal düzeyde bir değerlendirme, bizi genelde şu sonuçlara götürür:

► GSS, devletin görevi olan "herkese sağlık hizmeti" için "sigorta" adı altında halktan ek para toplamak demektir. Yani, halkın sağlığını koruma yükümlülüğünden devletin sıyrılmasıdır.

► GSS düşüncesi, günümüz ekonomi siyasasının doğal bir gereği olarak değerlendirilebilir. "Her şeyin satılık" olduğu, kamu kaynaklarının özel girişimcilere aktarıldığı, KIT'lerin özelleştirildiği, tütün tekelinin kaldırıldığı, topraklarımızın -Anayasa Mahkemesi kararları da çiğnenerek- yabancılara satılabildiği bir dönemde, sağlık hizmetlerinin devlet eliyle yürütülmesi zaten beklenemez. Çünkü, sermaye düzeninde her şey gibi sağlık da alınıp satılabilen bir "meta"dır.

► Pazar ekonomisinin en belirgin özelliği, hizmetin, en çok kazanç getirecek yerde verilmesidir. Herkesin sigortalı olacağını varsayarak gerçekleşecek bir GSS, "sağlıklı insangücü" ve öteki kaynakların büyük merkezlerde yoğunlaşmasını daha da artıracaktır. Sağlık hizmetine duyulan istem, gelişmiş yörelerde daha büyük olduğundan, GSS bu bölgelerdeki istemi kamçılayarak, insangücü, ilaç, araç-gereç vb. bakımlardan kaynak savurganlığına yol açacaktır.

► Sağlık hizmetinden yararlanamayanların durumunda, GSS ile bir değişiklik olmayacaktır. Kırsal kesimdeki ve kentlerdeki dar gelirli emekçi halkın -vergisini ödese bile- sağlık sigortasından yararlanması ya hiç söz konusu olmayacak ya da çok sınırlı kalacaktır. Yani GSS'nin "genel" olması, gerçekte olanaksızdır. Vergiyi tüm halk ödeyecek, hizmetten yararlanan ise bir "azınlık kesim" olacaktır.

► "Hekim seçme hakkı"yla gelecek bir GSS, sağlık alanında tekelleşmeyi hızlandıracak, sağlık sömürüsünü yoğunlaştıracak, "ücretli hekimler"in artışı büyük bir ivme kazanacaktır. Bu arada, az sayıdaki "büyük" ve "ünlü" hekim, kârdan aslan payını alacaktır. (Bunların bir bölümü, bugün zaten sağlık alanındaki tekellerin patronu olma yolundadır. GSS, bu gelişime hız kazandıracaktır.) GSS, kimilerinin sandığı gibi, hekimlerin çıkarını koruyan bir uygulama da değildir. Bu model, özel hekimlerin küçük bir kesimi dışında, büyük hekim kitlesinin yoksullaşmasına yol açan sonuçlar doğuracaktır.

GSS kavramı, dünyadaki uygulamaları, ülkemizde daha önceki hükümetlerce hazırlanan yasa tasarıları ve konuya ilişkin tartışmalar, 1975-1977 yıllarında tabip odaları yayınlarında ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Özetlemek gerekirse, bu belgelerde GSS'ye ilişkin olarak ortaya konulan görüş ve eleştiriler, günümüzde de tümüyle geçerlidir. Ülkemizde Sosyal Sigortalar Kurumu'nun durumu ve kimi ülkelerde sağlık sigortası uygulamaları (örneğin ABD, Federal Almanya, İtalya, Finlandiya), bu eleştirilerin haklılığını gösteren kanıtlardır. "Ülkelerin, var olan sigortaları tasfiye ettiği bir çağda", 20. Yüzyıl'ın son çeyreğinde, ne yazık ki hâlâ 19. yüzyıl sigortacılığına sarılma kolaycılığına kaçanlar çıkabilmektedir. Gene ne yazık ki, tabip odalarının üst örgütü Türk Tabipleri Birliği bile son yıllarda GSS tuzağına düşmekten kendini kurtaramamıştır. Bu konunun ayrıntılı eleştirisi, ayrı bir yazı çerçevesinde gündeme getirilebilir. Biz burada, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi'nin 33. ve 34. Büyük Kongre'lerinde konunun ele alınış biçimini anımsatmakla yetineceğiz. Örneğin, 33. Büyük Kongre'ye sunulan "Çalışma Raporu"nda aynen şöyle denilmiştir:

"...bizim de düşündüğümüz tip bir Genel Sağlık Sigortası'nın pilot uygulaması olabileceği düşüncesi ile Konseyimiz, **Bakanlığın bu kararını desteklediğini** ve gerçekleşmesi için **katkıda bulunmak dileğinde olduğunu** (altını biz çizdik-Ö.A.) bir mektupla Sayın Bakan'a iletmiş, bu arada kendisi ile gerçekleşen görüşmemizde sözle de ifade edilmiştir." (s.33-34)

Hükümetler gelir geçer, iktidarlar değişir, ama ilkesel doğrular değişmez. 8-10 yıl önce geçerli olan temel görüşleri, bugün olsa olsa daha ileri görüşler, düşünceler ve önerilerle geliştirmek söz konusudur. İnsanların yaratıcı yetenekleri, her gün yenilikler üretebilir. Bu yenilenme sürecinde zaman, hep ileriye doğru akar, insan düşüncesi de...

Sağlık alanında 8-10 yıl önce ilerici kamuoyunun ve meslek örgütlerinin mahkûm ettiği önerileri bugün yeniden piyasaya sürmenin ne "yeni" bir yanı vardır, ne de böylesi davranışları "ilericilik"le bağdaştırmak olanaklıdır. Temel doğrular ve ilkesel durumlar, koşullara ve dönemlere göre değişmez. Kimi ilkelerden ve doğrulardan ise, koşullar ne olursa olsun vazgeçilemez. Her alanda çağdaşlığı savunan hekimler ve hekim örgütleri, dün olduğu gibi bugün de **Genel Sağlık Sigortası'na Hayır!** demek zorundadırlar. ■

Arslan Başer Kafaoğlu

KÖRFEZİN SULARI ÇIRPINTILI...

Reagan neden bir bunalım yarattı? Çünkü Irak'ın savaşı yitirmesini Amerika istemiyor. Kuveyt gemileri maskesiyle Irak'ın savaş malzemeleri sağlanırsa yenilgiden kaçınılabilirdi.

Biz "Basra Körfezi" diyoruz. Ama petrol dünyasında sadece "Gulf" denir. Yani "Gulf = Körfez" deyimi petrol literatüründe belli bir deyimdir, bilinen ve ne olduğunu ilgililerin anladığı bir bölgenin adıdır. Aslında öyle Florida Körfezi gibi, Tonkin Körfezi gibi çok büyük bir körfez de değil "Gulf", ama önemi çok büyük. Çevresindeki topraklarda dünya petrol rezervlerinin üçte ikisi yatıyor.

Dünya petrol literatüründe "Gulf = Körfez", her hesabın temelini oluşturur. "Afişe petrol fiyatları" petrol dünyasının adeta organı sayılan "Platt's News Oilgram" dergisinde "Körfez" esas alınarak ilan olunur. Ham petrol fiyatı varilde 18 dolar denince, bu fiyat "Körfez"deki fiyattır. Yani Körfez'deki "fob" (fob: Free on Board, navlun ücreti müşteriye ait) fiyattır. Her ülkenin petrol fiyatı, "Körfez"den ülkesine kadar olan navlun "Affra" denilen tarifeyle hesaplanarak ve fob fiyata eklenerek bulunur.

Türkiye'nin gelecekte Körfez savaşına katılma, ona itilme riski yok mu? Bu risk bugün görülmüyor.

Bu neden böyledir? Çünkü, Basra Körfezi dünyada her yöne sevk olunan petrolün kaynağını oluşturan ülkelerle çevrilidir. Bazı ülkeler de Körfez içinde yer almış bir adadır. Birleşik Amerika'nın dışardan getirdiği petrolün aşağı yukarı % 30'u, Avrupa ülkelerinin satın aldığı petrolün % 70'i ve Japonya'nın ithal ettiği petrolün % 60'ı Körfez ülkelerinden kaynaklanır. Her yıl aşağı yukarı yarım milyar ton petrol, Hürmüz Boğazı yoluyla Körfez'den okyanuslara açılan irili ufaklı tankerlerle dünyanın çeşitli yönlerine taşınır. Ülkemiz de her yıl en az 12 milyon ton petrol satın alır "Körfez" ülkelerinden.

1980 yılında İran-Irak savaşı başladı. Böylece yakın tarihin en sakin, savaşsız denizi "Körfez"in ateş ve kana boyanacağı günler de gelmişti. İran ve Irak uçakları hiçbir özür dilemeden, yıllarca Basra Körfezi'ndeki ticari gemileri bombaladılar. Türk ticaret filosu da bu Körfez'de gemiler ve gemiciler yitirdi. Bizim hükümetimizin verdiği notalar da İran ve Irak tarafından yanıtsız bırakıldı ya da elverişli yanıt verilmeden geçiştirildi.

Ama bu gibi olaylar olağan sayılırken geçen aylarda olağan sayılamayacak bir olay ortalığı karıştırdı. Bir Irak uçağı kendi topraklarından kalkmış, 200 mil katederek **Stark** adlı Amerikan savaş gemisine 3 mil yaklaşmış, ünlü Fransız yapımı Exocet füzelerini savurmuştu. Füzeler deniz üzerinde kayarak gelip vurmuştu Stark'ı. Hayrete düşülmesinin nedeni şuydu: Amerikan ve Suudi Arabistan radarları Irak uçağını üssünden kalkmasından başlayarak izlemişlerdi ve bir önlem almamışlardı. Irak uçağı gemiye 3 mil kalınca aniden 180 derecelik dönüş yapmıştı, dönüşü yaparken savurduğu iki füzenin geç farkına varılınca da füzelerden kaçma olanağı kalmamıştı.

Irak, uçağın Amerikan gemisini yanlışlıkla vurduğunu belirtiyor, Amerika'dan özür diliyor ve her türlü zararı ödemeyi kabul ediyordu. Gariplikler son derece keskin ve fazlaydı. Bir kez bir uçak nasıl oluyordu da kaza ile kalkıyordu? Sonra nasıl kaza ile 200 mil katediyordu? Kaza ile tam yerinde ve nasıl nişan alarak torpil yollayabiliyordu? Bu kadar kaza Irak'a ait. Amerikalılar'a gelince: Nasıl oluyordu da Irak uçağı gelirken oradaki güçlü Amerikan armadası uçak kaldırıp onun geliş nedenini sormuyordu? Nasıl olup torpil atılınca görüp de manevra yapamıyordu Stark? Bunları anlamak zordu.

Kaş yapayım derken...

Ama daha sonraki gelişmeleri anlamak daha zor oldu. Reagan yönetimi gemilerini torpilleyen sanki Irak değil de İran imiş gibi tepki gösteriyordu. Beyaz Saray'da bir basın toplantısı düzenleyen Reagan Irak'a değil de İran'a ateş püskürüyordu.

"Şu noktanın altını çizin. İran Körfezi'nin yaşamsal su yollarının kullanılması İran tarafından zorlanan koşullarla olmayacaktır. Bu yolların Sovyetler Birliği'nin kontroluna geçmesi düşünülemez. (Hoppala!.. Sovyetler Birliği de nereden çıkmıştı?) İran Körfezi bütün dünya gemilerinin seyretmesine açık kalacaktır". Reagan 29 Mayıs Cumartesi günü böyle diyerek bir yeni öneri getiriyordu: "Körfez'de seyreden Kuveyt tankerlerini Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin korumasına almak gerekiyordu. Bu maksatla, Kuveyt tankerleri Amerikan bandırasına geçirilecek, Amerikan kaptanlarla yönetilecek ve Amerikan uçak gemilerinin eşliğinde seyredecekti.

Reagan'ın önerilerindeki acayiplikler hem Amerikan Kongresi ve hem de Amerikan askeri çevrelerince pek soğuk karşılandı. Öyle

▲ **Körfez'de toz duman.** *Ticari gemiler yıllardır bombalanıyor.*

ya, saldırı İran tarafından yapılmadığı halde suçlanan İran ve onun arkasında varsayılan Sovyetler Birliği idi. Hadi Irak saldırdığı halde İran'a yanıt verilip suçlama ona yapıldı, peki Sovyetler Birliği'nin İran'ın arkasında "oynadığı" nasıl bir bağlantıyla iddia olunuyordu? Humeyni İranı'nın Sovyetler Birliği'nin kuklası olduğunu, hatta yakınlık gösterdiğini kimse savunamazdı. Humeyni özellikle Afganistan'daki tutumu dolayısıyla Sovyetler Birliği'ni "Allahın günü" saldırganlıkla suçlamıyor muydu? Sonra Humeyni, Sovyetler'in "kartını oynayan" başta Tudeh olmak üzere siyasal güçlere darbe üstüne darbe indirmemiş miydi?

Aslında (!) Reagan işin içine Sovyetler Birliği'nin parmağını sokmakla kaş yapayım derken göz çıkarmıştı. Özellikle askeri çevreler soruyordu: İşin içinde Sovyetler varsa o vakit "eşlik eden" savaş gemilerine açık ve kesin bir talimat verilecek miydi? Verilmezse, bir saldırı halinde, yani,

▶Tankerlere saldırı halinde ya da,

▶Savaş gemilerine saldırı halinde,

Amerikan silahlı güçlerinin davranışı ne olacaktı? Bu sorulara kesin yanıt gelmeyince, önce bu bayrak değiştirme işi de dahil planın uygulanması ertelendi.

Ertelemeden sonra da Reagan yönetiminin ipliğini pazara çıkartan bazı şeyler öğrenildi. Reagan yine hukuk değil orman yasası uygulamış ve arı kovanına çomak sokmuştu. Güya "Körfez"deki akaryakıt trafiğini güvenceye almak için, ona daha fazla yetkiler verilirse durum nereye varırdı? Evet, bunu düşünüyordu Amerikan yasa koyucuları. Bakın Reagan silahlı güçlere neler yaptırmıştı gizlice!..

Körfez'e yığınak

Aslında uykusuz geceler geçirme niyetinde olmayan Amerikan Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri, demeçlerinde Amerikan filosunun oralardan çekilmesini bile söylüyorlardı. Demokrat Senatör James Sasser böyle bir öneride bulunurken, Cumhuriyetçi İndiana Senatörü Richard Tugor da "İran Körfezi'nde bulunan donanmamızın çevresi, deniz piyadelerinin vaktiyle Beyrut'ta bulundukları kadar tehlikeli," diyordu. (Bilindiği gibi Amerika deniz piyadelerini Beyrut'tan çekmişti.) Ama asıl feryatlar, Amerikan savaş filosunun iki kez - biri 1987 Şubat'ında, öteki 1987 Mayıs'ında - Kuveyt gemilerine koruma eşliği yaptığı öğrenildiği zaman koptu. Her iki yolculukta da Kuveyt gemileri Bahreyn'e 60 "M 60" tankı ve diğer savaş malzemesi taşımıştı. Ve İran'ın sadece Irak'a değil, Irak'ın yandaşları olan Körfez ülkelerine - Suudi, Kuveyt, Bahreyn ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne - savaş malzemesi taşıyan gemilere silahla karşı koyacağını bildirmesinin üstünden yıllar geçmişti. İran bu kararlılığını birkaç kez ilan etmişti.

Reagan'ın bu faullü girişimi sonucu Amerikan Kongresi'nde öyle bir kıyamet koptu ki, Reagan sözlerini unutmayı tercih etti. Yönetim adına konuşan Genel Kurmay Başkanı ile Ulusal Güvenlik Danışmanı, Körfez'deki askeri politikayı şöyle anlattılar:

▶Körfez'deki Amerikan deniz gücü arttırılacaktır,

▶Bu artış, oraya yeni frigatlar, kruvazör ve destroyerler gönderilerek sağlanacaktır,

▶Böylece savaş teknesi sayısı 6'dan 9'a çıkacaktır,

▶Gemilerin hepsinde füze bulunacaktır,

▶Gemilere kadar istihbaratı, Suudi Arabistan'da kurulu üslerdeki AWACS ve Yemen'deki P. 3 C Orion araçlarıyla sağlanacaktır.

▶Gemilerin gerek duyacağı uçak eşliği ve koruması, Basra Körfezi dışında dolaşacak uçak gemilerinden sağlanacaktır.

Ama yönetim bu gemilerin ne yapacağını -saldırı halinde- ve nasıl davranacağını Kongre'ye açıklamadı. Reagan kamuoyuna: "Biz peşin açıklayacağımıza, İranlılar merak edip korksunlar" diyordu. Bazı asker kişilerin ağzında ise Reagan'ın bir saldırı halinde İran uçaklarını kovalamak ve düşürmek yetkisini vermediği, ancak **yine de Libya'dakine benzer bir operasyon için kendi emriyle hareket edebilme serbestliğine sahip olduğu** sözleri dolaşıyor.

Görüldüğü gibi, gücünü yitiren Reagan "Körfez"de bir bunalım yaratacak durumda değildir. "Irangate" ile ve hele son zamanlarda soruşturma ifadeleriyle yıpranan prestijiyle, Irak'tan gelen kışkırtma ile İran'a karşı daha büyük bir zorlamaya gitme gücünü bulamadı. Ama yine de akla şu soru geliyor: Reagan durup dururken neden bir bunalım yarattı, ya da yaratma başlangıcına girdi. Çünkü, Irak'ın savaşı yitirmesini Amerika katiyyen istemiyor. Kuveyt gemileri maskesiyle Irak'ın savaş malzemesi alması sağlanırsa, Irak yengi kazanamasa bile açık bir "yenilgi" durumundan kaçınabilirdi. Bula bula bu formül bulunmuş, hatta uygulanarak doğruluğu saptanmıştı. Amerikan Savunma Bakanı Armitage "biz kazanan olmasın isterken, Irak'ın yenilgisini de istemiyoruz. Çünkü bu takdirde Marakeş'ten Bengaldeş'e kadar bütün güç dengeleri altüst olur" diyordu. İran çetin ceviz çıkmıştı. Aslında Amerikan silahlı güçlerinin başka hevesleri vardı. İran'ın güçlü bir hava filosu yoktu. Bu nedenle uçak eşliği olmadan da Kuveyt gemileri sadece savaş gemileri eşliğinde güvenlikle seyredebilirdi. Asıl korkulacak şey iki taneydi:

▶Basra Körfezi'nin ağzındaki dar Hürmüz Boğazı'nın İran tarafından mayınla kapatılması (İran doğrusu bunu denemedi değil, ama teknolojisi yetmedi).

▶İran'ın Çin Halk Cumhuriyeti'nden aldığı "ipek böceği" -kıyıdan sahile- üç füze bataryası. Bu bataryalardan 50 mil kadar uzağa isabetli biçimde 1100 kilo -yani Exocet füzelerinin iki misli ağırlığında- füze gönderilebilir. Pentagon bunların tam nerede bulunduğunu bilmiyor -Newsweek Dergisi, 8 Haziran sayısı-. Biri Bender Abbas Limanı'nda, ikincisi Hürmüz Boğazı'ndaki Çeşm Adası'nda, üçüncüsü de Körfez'in kuzeyinde Al-Faw Adası'nda olabilir. Ve bu üç batarya doğrusu Körfez'i trafiğe kapayabilir.

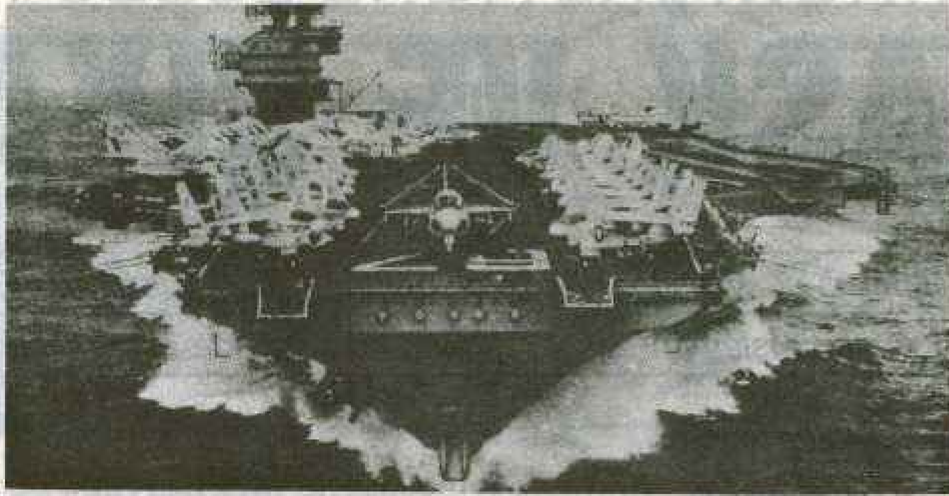
Reagan'ın asıl istediği, bunalımı tırmandırmak ve sonuçta bu üç füze bataryasını havadan tahrip etmekti. Gerek Humeyni'nin lafı bol ama icraatta zayıf durumu gerekse oralara toplanan ve Aden, Seyşel Adaları gibi yakın üslerden gelen Sovyet açık deniz filosu ve bir gözlemci gibi oraya giren Çin Halk Cumhuriyeti savaş gemileri, Amerikan kamuoyuna ve Amerika'nın Avrupa'daki yandaş ülkeler kamuoyuna durumun öyle altından kolay kalkılacak halde olmadığını anlatmış olmalı.

Asya denizlerinde, özellikle Hint Okyanusu'nda Aden gibi güçlü bir üsse sahip Sovyet açık deniz filosunun hesaba katılması gereken bir güç olduğu ilk kez de olsa akla gelmiş olabilir.

Peki ne olacak? Bir şey olacağı yok. Eğer İran ipek böceği füze bataryalarını iyi çalıştırırsa belki bir bunalım tırmanışı olabilir. Bir kişi Amerikan Başkanı da olsa, Reagan gibi savaş özlemcisi de olsa, gerçeğin sert duvarlarına kafasını vurmayı göze alamaz. Ne kendi ülkesinin ne de NATO'daki yandaşlarının kamuoyunu inandıramayan Reagan, bugün için yaya kalmıştır. Reagan, tırnakları ve dişleri törpülenmiş, Irangate ile gücünü yitirmiş bir kaplandır. Bir gerçek daha ortaya çıkıyor: Dünyada en büyük güç, onurlu bir hukuk devleti olmak ve haklarını bunlara dayanarak onur ve hukukla savunmaktır.

Peki, Türkiye'nin gelecekte Körfez savaşına katılma, ona itilme riski yok mu? Bu risk bugün görünmüyor. O kadar evhamlı olup da gölgelerle uğraşırsak, gerçek tehlike halinde halkımızı doğrulara da inandıramayız. ■

(Not) Dergimizin baskıya verildiği sıralarda Kuveyt tankerleri Amerikan savaş gemileri eşliğinde Körfez'e girdi. Ancak İran bu durumda sessiz kalmayı tercih etti ve saldırının İran'dan gelmeyeceği açıklandı.

◀ *ABD'nin gücü. Körfez'de bir savaşa yol açacak mı?*

Her yıl yarım milyar ton petrol, Hürmüz Boğazı yoluyla Körfez'den okyanuslara açılan irili ufaklı tankerlerle dünyanın çeşitli yörelerine taşınır.

AŞK VE SİYASET

Türkiyeli sosyalistler "kadın" sorununu ele alışlarında, yüzyıllardır toplumumuzun dokusuna işlemiş "erkek" kültürünü aşmakta elle tutulur adımlar atamadılar.

"Eğer, etraflıca düşündükten sonra, hareketten çekilip seninle birlikte gözden uzak bir köşede huzur içinde yaşamakla, dünyayı yerinden oynatıp ve fakat seninle ıstırap içinde yaşamak zorunda kalırsam, bunlardan birincisini yeğlerim."

Rosa Luxemburg

Yaşamı boyunca ve tam da umduğu gibi eylem içinde olmuş, ölümüyle siyasetin her zaman göbeğinde yer almış Rosa Luxemburg'un mücadeleci, tutarlı ve inatçı siyasetçi kimliğinden kuşku duymak hangimizin aklına gelir? Ama aynı Rosa'ya, onbeş yıl fırtınalı bir aşk yaşadığı sevgilisi, kavga arkadaşı ve çok yetenekli bir teşkilatçı olan Leo Jogiches'e, aşklarının kritik dönüm noktalarından birinde "hareketten çekilmek"ten, hatta hareketten çekildiği bir yaşamda "huzur içinde olmak"tan söz eden bir mektup yazdıracak kadar etkili bir yaşam ögesi olan aşkın gücü karşısında hangimiz duyarsız kalabiliriz?

Sevgiliyi başka her şeyden çok sevmek, sevgiliyle birlikte olmayı başka her şeyden çok istemek, sevgiliyle birlikte yaşamaya ve uyumlu bir paylaşıma başka her şeyden çok önem vermek...

Öncelikle bir kavga insanıydı Rosa. Sosyalist kimliğini salt siyaset alanına özgü görmeyen, bağımsız, özgürlükçü ve ne istediğini bilen, hırslı bireysel niteliklerini özel yaşamına da taşımasını bilen, siyasal düşünceleriyle kişisel yaşamı uyum içinde olan bir kişiliğe sahipti. Rosa'nın yaşamı üstüne bilgi sahibi olup da onun yaşama bakışındaki mantığı gerçekten anlamış bir insan için, aşkla siyasal yaşamın bu denli boy ölçüşmesinde çelişki bulmak mümkün değildir. Öte yandan, yine Rosa'nın "başka her şeyi yadsıyan bir sonuç (siz "siyasal başarı ya da doyum" diye okuyun) elde etme isteğinin ve beklentisinin güdümünde yaşanmış" biçiminde tanımladığı türden bir siyasal ortama çok benzeyen 70'li yılları anımsayalım. O dönemde çok sık rastlanan "bacı" safsatası ve cinselliğin yadsınması, vb. gibi "zırh"larla içiçe yoğrularak gelişmiş sosyalist bireylerin çoğunluğu oluşturduğu bir kuşağa sahip Türkiye'de, güçlü ve tutkulu bir aşkın sosyalist insanın yaşamı ve bireysel etkinliği içindeki bu yoğun yerini anlamak, kavramak ve pratik yaşamda doğrulayan örnekler göstermek aynı derecede mümkün olmamıştır.

Gerçekten de, bugüne kadar Türkiye solunun yarattığı "ortalama" sosyalist tipinin sergilediği aile anlayışı muhafazakâr yanları ağır basan bir karakter taşıdı. Ne yazık, Türkiyeli sosyalistler "kadın" sorununu ele alışlarında ve yaklaşımlarında siyasal düşüncelerinin özündeki bağımsızlıkçı ve özgürlükçü erdemleri yaşatmaktan uzak kaldılar; bir bütün olarak yüzyıllardır toplumumuzun dokusuna işlemiş "erkek" kültürünü aşmakta elle tutulur görkemli adımlar atamadılar. Sosyalist kimliklerine hiç uygun düşmeyen ve yakışmayan bu muhafazakârlık, sosyalist kesimin kadın-erkek ilişkilerinin egemen tablosunda ve pratik yaşamda gösterdikleri beraberlik örneklerinde, sosyalist ilkelerden çok feodal ve burjuva motiflerin açık üstünlüğüyle belirlenmekte. Dolayısıyla, Türkiye solunu oluşturan bireylerin ve bütün bir birikimin, tek tek kimi örnekler dışında, yaşayan kadın-erkek ilişkilerinin sunduğu manzaranın, 19. yüzyıl ütopyasının öngördüğü anlayışın hayli uzağında olduğunu ileri sürmek, pek iddialı bir sav olmayacak. Özel yaşamını, duygularını ve komple bir ahlâk anlayışını geliştirmeyi küçümsemiş bir kesimin, "insanın, en bireysel varlığı içinde, aynı zamanda ne ölçüde toplumsal bir varlık olduğunun göründüğü" kadın-erkek ilişkisini bu derinliği ile yaşadığı söylenemez.

Önemli olan, aşk mı siyaset mi gibi bir soruya genelgeçer kesinlikte bir cevap aramak da değil. Toplumsal yaşamın zenginliği ve çok renkliliği içinde böyle bir soruyu kendi kendine soran ve herhangi birine "evet" cevabını veren sayısız insan olduğu ve olabileceği gibi, her ikisini de doya doya yaşayarak birleştirmeyi hedefleyen birçok insan vardır.

Özellikle donmuş kalıplara tutsak olmayan sosyalist bireyler söz konusu olduğunda bu ikilem daha çok teoriktir. Kendi yaşamını kendisi düzenleme kararlılığında olan bir insan, yaşamının herhangi bir alanı adına öbür alanlarından ödün vermek, ya da öbür alanları yok saymak durumunda değildir. Bunun yanısıra, insan çok yönlü etkinlikleriyle bütünsel bir varlık olduğuna göre, sevgiye ve sevdiğine başka her şeyden çok önem vermek, gerçek yaşamda karşılık bulabilen, ama yine de soyutlama dozu daha fazla, öncelikle soyutlama dünyasına ait bir olgudur. Diyelim bir Rosa örneğinde, bir sosyalistin sevgisi ve sevgilisi uğruna sosyalistliğinden vazgeçmesi, yaşamını tek bir alanda sınırlaması ve sırf kendi dünyasına hapsolması, böylece siyasal bilinçlilik üzerinde yükselen kişiliğini aşındırması düşünülemezdi.

Bence altı çizilmesi gereken, sosyalist insanın kişiliğini belirleyen temel öge ile birlikte, sevgiliye başka her şeyden çok önem vermek gibi insan olmanın hazzına vardıran ve yaşamını aydınlatan bir duygunun hissedilmesidir. Sevgiliyi başka her şeyden çok sevmek, mücadeleci ve teşkilat insanı bir kişilikle bağdaşır mı bağdaşmaz mı; bu bence, artık aşılmış olması gereken, biraz boş ve anlamsız bir soru-cevap arayışıdır.

Kaldı ki sosyalistler için aşk ve siyaset ikiliği gibi bir durum da geçerli olmamalıdır. Çünkü Engels'in kullandığı deyimle cinsel aşkın birleşimindeki gerçek bir insan sevgisi ve yoğun tutku, karşılıklı aşk ilişkisine dönüştüğünde sağlam bir dostluk temelinde görünür. Bu dostluk, ilişkinin tek bir alanda sınırlanmasını dışladığı gibi, tam tersine, yaşamın tüm alanlarını ve böylece siyasal alanı da ilişkinin bütünlüğü içinde yoğun bir şekilde paylaşmaya maddi zemin oluşturur. Siyaset dahil yaşamın her alanını kapsayan bir karşılıklı alıp-verme olayı olarak görmek gereken aşk ilişkisinin çekirdeği sevgidir. Ama sevgi, ilişkinin biricik unsuru olamaz ve tek başına ilişkinin kalıcılığını sağlayan yeterlikte bir faktör değildir. Rosa'nın mektuplarını yayıma hazırlayan Ettinger de, Rosa ile Leo'nun aşklarının trajik bitişini, "Ayrıldıklarında hâlâ birbirlerini seviyorlardı yalnızca yenilgiyi kabul ettiler" diye yorumlarken salt tek bir faktörün yetersizliğine işaret ediyor, bizi doğası alışılmış olandan çok daha karmaşık, çok daha özgül olan aşk ilişkisinin iki aktörü, sosyalist olsun olmasın, eşler arasında birbirini bağlayan sonsuz sayıdaki tuşların tılsımını çözmeye kışkırtıyordu.

Rosa, sevdiği insanla olan beraberliğinin geleceğini başka her şeyden önemli görmekten söz ediyorsa, bu, Rosa'nın siyasetçi kişiliğinin zaaflı olmasından değil, tutkulu aşkların doğasındaki çekim kuvvetinden, tutkulu aşıkların aşkları için dünyayı gözlerinden sildirecek denli güçlü karakterinden dolayıdır. Engels de, "..cinsel aşkın, sevişenlere birbirine sahip olamama ve birbirinden ayrılmayı, ağır felaketlerin en büyüğü değilse bile, büyük bir felaket gibi gösteren bir yeğinlik ve süresi vardır; birbirine sahip olabilmek için, sevişenler her şeyi yapar, hatta ölüme bile giderler" derken, yine sosyalist olsun olmasın, tutkulu bir aşkın doğasındaki özelliği ve aşkın gücünü ortaya koymuyorsa, başka neyi vurguluyordu ki?.. ■

Zafer Üskül

—Efendiler! Celse-i hafiyeyi küşat ediyorum.

BUZ GİBİ İÇKİ DURURKEN...

Ülkemiz Müslüman ülkesidir, işrete düşkünlük göstermez. Fakat Men-i Müskirat Kanunu'nu uygulayan memurların çoğunluğu işrete düşkün olduğundan uygulama eksik kalacaktır.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1920-1923 yılları arasındaki açık ve gizli oturumlarında akla gelebilecek her türlü konuyu tartıştı. GÖRÜŞ'ün önceki sayılarında bunun çeşitli örneklerini sunmaya çalıştım. Ordu'nun harekâtından idarenin yolsuzluklarına, milletvekillerinin yolluklarından uluslararası antlaşmalara, bakanların tutumundan, basına kadar tartışılmayan konu kalmadı. Bu dönem milletvekillerinin düşüncelerini sınırsız bir özgürlükle dile getirdikleri görülüyor. İnceleme konumuzu oluşturan gizli oturumlar, TBMM çalışmalarında önemli bir yer oluşturuyor. Üç yıl süren bu birinci dönemde 179 gizli oturumda 3000'e yakın konuşma yapılmış. Bu konuşmaların tutanağı, T. İş Bankası'nca yayınlanan büyük boy kitapta 3000 sayfa yer tutuyor.

İkinci ve onu izleyen dönemlerde, gizli oturumların sayısı çok azalıyor ve önemli tartışmalara da rastlanmıyor. 1924-1927 döneminde 21 oturumda yapılan 200 dolayında konuşma 250 sayfa yer kaplıyor. Gizli ve önemli kararların Meclis dışında, başka yerlerde alındığı anlaşılıyor.

Bu sayıda, Men-i Müskirat Kanunu'nun (İçki Yasağı Kanunu) işgal altındaki İstanbul'da uygulanmasının ertelenmesi önerisi üzerine yapılan görüşmeleri özetleyerek bu diziyi noktalamak istiyorum.

1920 yılında TBMM, üyelerinin küçük bir çoğunluğuyla İçki Yasağı Kanunu'nu kabul etmişti. İstanbul'un ulusal yönetime katılmasını izleyen 1 Mart 1923 tarihinden itibaren, TBMM yasalarının İstanbul'da da uygulanması gerekiyor. Ancak İstanbul işgal altındadır. Hükümet, işgal altındaki İstanbul'da içki yasağının uygulanması olanağının bulunmadığını, bu yüzden işgal kalkıncaya kadar bu yasağın İstanbul'da uygulanmamasını, ancak bunun bir yasa değişikliğiyle değil, Meclis'in bir kararıyla sağlanmasını istiyor. 24 Mart 1923'de yapılan gizli oturumun gündemi, Hükümet'in bu önerisi.

*"**Hasan Fehmi Bey** (Maliye Bakanı): İşgal devam ettiği sürece Men-i Müskirat Kanunu'nun uygulanmasına maddeten imkan olmuyor... Tamamen uygulamak için mutlaka olay çıkarmak gerekiyor. Elbette buna ne zabıtamız ne genel güvenliğimiz yetmeyeceği gibi gereğinde belki askerle de müdahale etmek gerekecek. Bunu da uygun görmedik... Düşündük ki Yüce Meclis yürütme yetkisini kullanarak bir karar alabilir. (s. 196). Bunu uygun bulursanız, o zaman vergi meselesini söz konusu edeceğim. Ve şimdiden uygun görürseniz ikibuçuk üç milyonluk bir geliri bırakmayız. Bir taraftan Kanun uygulanmasın, öbür taraftan da vergi alınmasın bu doğru değildir. Eğer Men-i Müskirat Kanunu'nu her ne pahasına olursa olsun uygulayalım dersek korkarım ki bize pahalıya malolmasın (Gürültüler) (s. 201)."*

*"**Necati Efendi** (Lazistan): Men-i Müskirat Kanunu'nun işgal süresince İstanbul'da uygulanmaması demek Yüce Meclis'in haysiyet, şeref ve kutsallığını kaldırıp bir tarafa atmak demektir... İdare ne demektir? Mülkü, memleketi adalet içinde yaşatmak demektir. Herhalde ufacık bir zorlukla karşılaşırsak öteden beri yürürlüğe koyduğumuz ve büyük yararlarını gördüğümüz bu Kanun'u bu günden itibaren kaldıracak olursak Meclis'in şerefi, Meclis'in haysiyeti, dışarıya verdiği etki yoktur. Onun için işgal sürdükçe buna başka bir önlem bulunur. Meyhaneler kapatılır (Olmaz) (Olur sesleri, gürültüler) (s. 197)."*

*"**Fahrettin Bey** (Kars): Patırtı çıkar."*

*"**Necati Efendi** (Lazistan): Ne çıkarsa çıksın, artık patırtı gürültü diye böyle korkak bir tavır alırsak vücudumuzun sebeb-i hikmeti nedir?" (s. 197).*

*"**Ali Şükrü Bey** (Trabzon): Efendiler, zannediyorum ki bireylerin hayatında olduğu gibi ulusların hayatında da idarei maslahat pek çirkin bir şeydir (s. 197)"*

"Efendiler şurada size söylüyorum. Benim oturduğum evin yanında bir lokanta vardır. Herkese meyhanedir. Jandarma dairesi meydandadır. Polis idaresi meydandadır (Yasasın polis sesleri): Efendiler, rica ederim merkez kıraathanesinin yanındaki dükkân meyhanedir. Ondan sonra Paşa Hazretleri'nin oturduğu evin ötesinde bir ev vardır. İki senedir meyhanedir. Ben bunu ihbar ettiğim halde hiçbir şey yapılmamıştır. Biz daima deriz ki efendiler; inkılapları taklit edelim, gayet doğrudur. Amerika İnkılabı gayet büyüktür. Fransız İnkılabı gayet büyüktür. Fakat efendiler, o inkılabı yapanların ruhlarıyla donanmış olmaklığımız gerekir...

"Efendiler, biz öyle şeyler yapıyoruz ki kendimiz çiğnediğimiz bir kanun için- hangi kanunsuzluktan şikayet etmiş oluyoruz?..

"Ankara'da Dahiliye Vekâleti'nin şunun, bunun, polisin gözünün önünde meyhane işler, bunun hakkında da hiçbir şey yapılmaz. Şimdiye kadar Ankara'da rakı içtiği veyahut sattığı için kim cezalandırılmıştır?. İstanbul'da bu kanun uygulanamazmış, sebebi: İşgal var imiş. Ben kendi hesabıma bunu kabul etmiyorum." (s. 198).

*"**Mustafa Taki Efendi** (Sivas): İstanbul'da dört buçuk yabancı askeri var diye bir buçuk, üç milyon nüfusu bu kanunun uygulaması dışında bırakmak doğru değildir." (s. 199).*

*"**Atıf Bey** (Bayazıt): Meyhanelerin hepsi incelenecek olursa Rumların olduğu anlaşılır. Bütün meyhaneleri inceleyecek olursak yüzde doksanı Rumlarındır. Fakat tabiiyetimizde bulunan Rumlardır... Bu nedenle, bu kanunu uygulamaktan başka yapacak bir hareketimiz yoktur." (s. 202).*

*"**Doktor Mazhar Bey** (Aydın): Ülkemiz müslüman ülkesidir ve öteden beri işrete düşkünlük göstermez. Bu noktadan uygulanabilir. Fakat bunun uygulama aracı olan memurlar tabakasının çoğunluğu işrete düşkün olduğundan uygulama yönü eksik kalacaktır. Şu halde bu kanun ne tümüyle uygulanabilir ne de uygulanamaz niteliktedir." (s. 203).*

*"**Osman Bey** (Kayseri): Buz gibi içki dururken biz Men-i Müskirat Kanunu'nu uyguladığımız sırada Antalya'da İtalyanlar vardı ve işgal kuvvetleri oldukça güçlüydü. Nihayet Antalya'da yaptığınız kadar İstanbul'da Türk tebaası hakkında uygulayabilirsiniz... Men-i Müskirat Kanunu yeni Türk İnkılabı ve mücadelesiyle beraber doğmuştur ve mücadelenin ürünüdür." (s. 204).*

Tartışmaların sonucunda, Kanun'un İstanbul'da da uygulanması doğrultusunda bir karar alındı.

MÜZAKERATIMIZ SONA ERMİŞTİR. CELSE-İ HAFIYEYİ KAPATIYORUM.■

Alıntılar: TBMM Gizli Celse Zabıtları, T. İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, C. 4.

Süreyya Örgen

POLİTİK MÜCADELEYİ KÜÇÜMSEME ELİTÇİLİĞİ

Politikadan kaçan, politikayı küçümseyen, bunu aydın olmanın, "elit olmanın" gereği, bir erdemlilik düzeyi, bir "entelektüel ermişlik mertebesi" sananlar var.

Günlük yaşantımızda birtakım tiplere rastlarız; politikayla "hiç ilgilenmediklerini" söylerler, üstelik bunu marifet de sanırlar, bir övünme, böbürlenme vesilesi yaparlar.

Böyleleri belli çevreler için özellikle yedi yıldır çok iyi vatandaşlardan sayılır oldular. Politika yapmayı kendi tekellerine alanlar, başkalarına politikayı yasaklayınca politikayla ilgilenmemek resmi politika tarafından erdem ilan edildi. Politika görünürde sadece partilere ve siyasilere yasaklanmıştı ama politik yasağa asıl maruz kalan emekçi halkın kendisiydi. Evet, yasak sırf politikacılara ve politik partilere konulmuş gibi gösterildi, kitlelerin politikayla ilgilenmemesi "eskiyi unutması" buyruldu. Bu buyruğun Türkçesi halkın tek bir politikaya, resmi ve merkezi politikaya itaat etmesiydi. Derken, politikaya "izin verildi", politikayı izne tabi bir şey olarak görüp, yasakla birlikte onu tatil etmiş olanlar, yukarıdan izin çıkınca yeniden siyasete başladılar. Ne var ki, emirle kaldırılan ve izinle başlatılan politika ancak bu kadar olabilirdi; çünkü kendisine itaat edilen bir makam vardı ortada, sınırları o çizmiş, kuralları da gene o koymuştu.

Bütün bu politik emirler ve yasaklar, depolitizasyon için yapılan propagandalarla birlikte yürütüldü. Gerçekte depolitizasyonun asıl aracı "zor"du, yasaktı, baskıydı, sindirme ve yıldırmaydı, bunlara bir de gemi azıya alıp giden rüşvet, irtikâp, iş bitiricilik ve "maaile politikacılık" eklenince depolitizasyon gayretlerinin şampiyonları işleri yürütebildiler. Hele hele depolitizasyonun kültürel dejenerasyon ortamına uygun düşmesiyle toplumda topluluk ruhunun iyice köreltilip, bireyciliğin, köşeyi dönmeciliğin dört bir yandan teşvik edilmesiyle, "gemisini kurtaran kaptan" zihniyeti başını aldı, gitti. Ve nihayet ortada tutarlı, inandırıcı bir demokratik muhalefet de olmayınca politikadan soğuma -ümitsizlik karamsarlık ve neme lazımcılık'la birlikte- daha da arttı.

Yukarıda saydıklarımız hepimizin 1987 Türkiyesi'nde gözlemlediği politik bir olguyu meydana getiriyorlar. Ne ki, bu depolitizasyonun kimi aydın kesimleri, hatta kimi eski sol kadroları da etkisi altına aldığı görülüyor. Kimileri "bu millet adam olmaz" tekerlemesini sık sık tekrar edip duruyorlar, oysa bu söz, kendi egosuna kapanmış ve her şeyi küçümser olmuş umutsuz, karamsar ve üstelik de çağından, ülkesinden, toplumundan kopmuş bir tutumun mazeretinden başka bir şey olmadığı gibi, yeni olan bir tarafı da yok. Hem, kendi fildişi kulesinden topluma bakanlar politik mücadeleyi küçümserlerken ve ondan uzak dururlarken, demokrasi ve özgürlük için, solun siyasal ve toplumsal başarısı için sürdürülmekte olan politik uğraştan daha önemli bir şey mi yapıyorlar? Hayır. Olsa olsa, en önemli sosyal, siyasal ya da kültürel konuları içki sofralarına meze yapıyorlar, onlar da o masalarda çok çabuk tükendiğinden bol bol dedikodu yapıyorlar, kendi yaptıkları esprilere kendileri gülüyorlar. Ve aslında alabildiğine bunalıyorlar. Ama buna rağmen politik mücadeleyi küçümsemekten, yadsımaktan kendilerine pay çıkarmayı da elden bırakmıyorlar.

Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan çok kötü bir dönemden geçtiğimize şüphe yok. Bütün bunların korkunç bir toplumsal ve ahlaki çürümeyle birlikte yürüdüğüne de şüphe yok.

Ne ki, söz konusu olumsuzluklara karşı mücadele etmek ancak o olguları görenlerin ve onların olumsuzluk olduğunu, bir çöküş olduğunu bilenlerin işi olmalıdır. O olumsuzluklara karşı mücadele vermenin kuşkusuz ki, çeşitli alanları vardır, fakat asıl mücadele de politik alandan verilmektedir. Çünkü bir toplumun ve dolayısıyla o toplumdaki bireylerin gelişmesi ancak ve ancak özgürlük ortamında mümkündür; şayet böyle bir ortam yoksa, hiçbir şeyin iyiye gitmesine olanak yoktur. Kaldı ki, yaşanmakta olan felaketin bertaraf edilmesi sınıfsal mücadeleden geçilerek sağlanabilir, sınıfsal mücadelenin de belirleyici alanı politikadır. Ve nihayet, kapitalist bir ülkede sınıf mücadelesi toplumsal hayatın kendisidir, sosyal grupların ya da kesimlerin bu mücadelenin dışında durmasına olanak yoktur. Böyle olunca da şu veya bu sosyal zümrenin politikadan kaçmasına olanak yoktur. Hele sözünü ettiğimiz kimse politik bilinç düzeyi bakımından gelişkin bir kesime mensupsa, ülkede, toplumda yaşanılmakta olan gerçekleri görüp de onlara gözünü kapaması, olsa olsa o kişiye bunalım getirecek, buna karşılık ne çoğul ne tekil ve kişisel sorunlarını çözmeye yetecek bir kaçıştır. Söz konusu kişi kaçmakla ne toplumdan kurtulabilecektir, ne sorunların daha da yoğunlaşmasından, dolayısıyla ne de politikadan. Örneğin, fiyatlar astronomik bir şekilde artarken, o kişinin geliri kaplumbağa hızıyla ilerleyecektir; hatta belki gün gelecek içki bile içmesi ekonomik nedenlerden dolayı güçleşecektir. Ya da örneğin, dinsel gericilik o kadar azıtabilecektir ki, kara kalabalıklar yeni yeni yapmağa başladıkları gibi oruç tutmayanlara, içki içenlere saldırır olacaklardır.

Politikadan kaçan politikayı küçümseyen ve bunu da aydın olmanın, "elit olmanın" gereği sayarak bir erdemlilik düzeyi, bir "entelektüel ermişlik mertebesi" sanan kişi acaba bu durumda ne yapacaktır?

Oysa çağdaş aydın olmak, her şeyden önce birtakım değer yargılarına, düşüncelere, kabullere sahip olmak demektir. Şayet aydının içinde yaşadığı toplumda ve hatta bizzat kendi çevresinde o değerlere habire saldırılıyorsa, o düşünceler yasaklanıyorsa, o kabuller yok edilip yerlerine olumsuzluklar ikame ediliyorsa ve bütün bunlar sömürünün artması, ezilenlerin daha çok sömürülüp ezilmesi için yapılıyorsa, aydının o ortamda soluk almasına, rahat etmesine olanak yoktur.

Her türlü zorluğa, sosyal, siyasal, kültürel tüm olumsuzluklara rağmen umutsuzluğa, karamsarlığa kapılmayıp, kaçış'a sığınmayıp, o koşullara karşı mücadele edenler ne cesaret gösterisi yapmaktadırlar, ne de erdemlilik. Onlar sadece kendi değerlerine sahip çıkmaktadırlar, kendi öz benliklerine olan saygılarını korumaktadırlar, doğru için mücadele etmek gerektiğini ve bu mücadelenin de toplu bir mücadele olduğunu bilmektedirler. Onlar ne serdengeçtidirler, ne derviştirler, ne de solu ve sosyalizmi "din haline" getirmişlerdir. Onlar her şeyden önce kendi değerleriyle, düşünceleriyle, erdemleriyle, inançlarıyla tutarlı olmaya çalışmakta, çağa karşı sorumluluklarına layık olmanın gereklerini yerine getirmeye uğraşmaktadırlar. ■

3 0 G Ü N Ü N İ Ç İ N D E N

İŞÇİ SORUNLARI

16 HAZİRAN Deri-İş Sendikası 3500 üyesinin çalıştığı Kazlıçeşme'de 124 işyeri için aldığı grev kararını kademeli olarak uygulamaya başladı.

18 HAZİRAN Sudesan AŞ.'de Türk-İş'e bağlı Tümtis tarafından uygulanan grev beşinci gününde mahkeme kararıyla yasadışı bulunarak kaldırıldı.

24 HAZİRAN Asgari Ücret Tesbit Komisyonu, taban ücretini sanayi ve hizmet kesimi için Türkiye genelinde % 79.34 artışla 74.250 TL. olarak belirledi. Net tutar, 49.094 TL.

▶ Türk-İş'e bağlı Deri-İş Sendikası Kazlıçeşme'deki 124 işyerinden 33'ünde 1500 işçiyle greve başladı.

25 HAZİRAN Tarım Kesimi Asgari Ücret Tesbit Komisyonu işçi üyelerin muhalefetine rağmen 16 yaşından büyük tarım işçileri için asgari ücreti brüt 65.700 (Net, 43.614) olarak saptadı.

27 HAZİRAN Katsayı 66'dan 70'e çıktı.

2 TEMMUZ Belediye-İş Sendikası Beyoğlu Bölge Başkanı Hıdır Bal'ı döven Sarıyer Belediye Başkanı Ali Sandıkçı'yı protesto etmek için iki günlük açlık grevine başlayan sendikanın İstanbul şube başkanları polis tarafından gözaltına alındılar.

3 TEMMUZ Türk-İş, referandumda "evet" diyeceklerini açıkladı.

6 TEMMUZ DMO İstanbul Matbaası'nın 200 işçisi grev kararı aldı. Greve hazırlanan demiryolu işçileri öğle yemeklerini grevdeki deri işçilerine sundular.

12 TEMMUZ Başbakan Özal, greve giden Seydişehir Aliminyum Fabrikası işçilerini, greve son vermezlerse fabrikayı kapatırım diyerek tehdit etti.

13 TEMMUZ Halkapınar Lokomotif Bakım Atölyesi'nin yaklaşık bin işçisi Başbakan'ın tehditini protesto için yemek boykotu yaptılar.

14 TEMMUZ Shell, iletişim olanaklarındaki gelişmeler nedeniyle 60 işçiyi işten çıkardı.

İNSAN HAKLARI-BASKILAR

18 HAZİRAN Robert Lisesi'nde görevli 34 yıllık edebiyat öğretmeni Rükzan Günaysu, öğrencilerine boş bir derste Ruhi Su dinlettiği için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevden alındı.

22 HAZİRAN Faaliyetleri 12 Eylül'le birlikte durdurulan Halkevleri, Ankara 3. Sulh Mahkemesi kararıyla yeniden açılıyor.

29 HAZİRAN Kızlarına Melis ismini koyan aile "kültür, örf ve ananelerimize aykırı isim koymak" suçundan yargılanacaklar.

▶ 1980-84 arası sıkıyönetim askeri mahkemelerinde yargılanan her dört sanıktan biri için idam ya da ömür boyu hapis cezası istendiği, son elli yıllık dönemde idam edilen 415 kişiden 28'inin ise 80-84 arasında infaz edildiği belirlendi.

30 HAZİRAN Uluslararası Af Örgütü'nce yapılan açıklamada, Türkiye'nin, 25 Haziran'da yürürlüğe giren "İşkence, kötü ve insanlık dışı muamele ile mücadele" sözleşmesini imzalamadığı belirtildi.

9 TEMMUZ İzinsiz genel kurul toplantısı yaptıkları ve izinsiz bildiri dağıttıkları gerekçesiyle yargılanan İstanbul Tabipler Odası eski yönetim kurulu üyeleri beraat etti.

DÜNYADAN

17 HAZİRAN Güney Afrika'da 1976 Soweto olaylarının yıldönümü gösterileri kapsamında bütün ülkede genel grev yapılıyor. ANC lideri Oliver Tambo, halkı genel grevin sürmesi ve silahlı mücadeleye çağırdı.

23 HAZİRAN Dört gün sürecek olan Dünya Kadınlar Kongresi Moskova'da toplandı.

24 HAZİRAN Tayvan'da 38 yıllık sıkıyönetim kaldırılıyor.

▶ Güney Kore'de göz hapsinde tutulan muhalefet lideri Kim Dae Yung serbest bırakıldı.

26 HAZİRAN Güney Kore'nin 22 kentinde düzenlenen "Barış Yürüyüşü"nde polis göstericilere saldırdı, yüzlerce kişinin tutuklandığı belirtiliyor.

29 HAZİRAN Arjantin Komünist Partisi Genel Sekreteri Oswaldo Villanveva başkentin 10 km dışında ölü olarak bulundu.

1 TEMMUZ Brezilya'da otobüs biletlerine yapılan % 50 zammı protesto eden halk polisle çatıştı, 30 kişi yaralandı.

2 TEMMUZ Haiti'de genel grevle başlayan olaylarda öldürülenlerin sayısı 10 kişiye yükseldi.

3 TEMMUZ Lyon Kasabı olarak bilinen eski Gestapo şefi Klaus Barbi ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.

4 TEMMUZ Güney Kore'deki gösteriler, demokratik reformların kabulünden sonra genel af istemiyle tekrar başladı.

▶ Haiti'de genel grevin dördüncü gününde, ölü sayısı 22, yaralı sayısı 80'e ulaştı.

6 TEMMUZ Güney Kore'de tutuklananlardan 117 kişi serbest bırakıldı. Salıvermelerin süreceği açıklandı.

7 TEMMUZ Sihler 72 Hindu'yu kurşuna dizdi, 30 kişi de yaralandı.

9 TEMMUZ Güney Kore'de 2335 siyasi tutuklu serbest bırakıldı.

10 TEMMUZ Güney Kore Devlet Başkanı Chun, parti başkanlığından istifa etti.

ÇEŞİTLİ

17 HAZİRAN Yasa gücündeki bir kararname ile Başbakan'ın kamu kuruluşlarıyla, işçi ve işveren kuruluşları, vakıf, dernek ve kooperatifler üzerindeki denetim yetkisi artırıldı.

18 HAZİRAN AT Danışma Organı "1915 Ermeni Tehciri" olayını bir soykırım olarak tanımladı ve bu soykırımı Türk Hükümeti'nin resmen tanımasını istedi.

1 TEMMUZ Şanlıurfa'da besicilik yapan yurttaşların barındığı mağaraların kiraları Maliye Bakanlığı tarafından 30 kat artırıldı.

5 TEMMUZ Avusturya polisi, Viyana'da bulunan Alparslan Türkeş'ten ülkeyi hemen terketmesini istedi.

12 TEMMUZ 34 süreli yayının yetkilileri Hür Dağıtım ve Gameda'nın dağıtımlarını yasakladığı 66 aylık derginin üzerindeki yasağın kalkmasını istediler.

DOĞU-GÜNEYDOĞU

21 HAZİRAN Asker elbiseli 40 kadar PKK'lı Pınarcık köyünde 30 kişiyi öldürdü.

29 HAZİRAN PKK, Mardin'in Dibek, Dağiçi ve Üçyol köylerine baskın yaptı. Köylerde korucu bulunmaması nedeniyle silah kullanmayan PKK'lılar megafonla propaganda yapıp, muhtarın telsizini alarak kaçtılar.

30 HAZİRAN Pülümür'ün iki köyüne baskın yapan PKK biri muhtar iki kişiyi öldürdü.

3 TEMMUZ PKK, Hakkâri'nin Kırmızı Yayla mezrasını basarak 15 köylüyü kaçırdı.

9 TEMMUZ Özal'ın, Mardin'de PKK'ya yaptığı teslimol çağrısından birkaç saat sonra 4 ayrı yere yapılan saldırılarda 31 kişi öldürüldü.

10 TEMMUZ Bakanlar Kurulu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne Koordinatör Vali atanmasını kararlaştırdı. Vali, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Tunceli, Siirt ve Van'da görev yapacak.

ÖĞRENCİ OLAYLARI

18 HAZİRAN Üniversitelerden atılmayı ve YÖK'ü protesto etmek amacıyla İstanbul Üniversitesi'nin önüne siyah tabut bırakan öğrencilerden 10'u gözaltına alındı.

19 HAZİRAN Tabut bırakma eyleminde gözaltına alınan 10 öğrenciden 5'i tutuklandı.

1 TEMMUZ İTÜ Ayazağa Kampüsü'nde öğrenciler atılmaları protesto için yemek boykotu yaptılar.

EKONOMİ

22 HAZİRAN Toplam konsolide mevduat yılın ilk beş aylık döneminde reel anlamda % 7.8 oranında azaldı. Toplam mevduatta Mayıs ayı sonu itibariyle % 8.61'lik bir artış olmasına rağmen enflasyonun alım gücünde yaptığı tahribat sonucu bankalardaki her 100 liralık mevduat 5 ay sonra 108 lira 61 kuruşa yükselirken reel anlamda 92 lira 20 kuruşa inmiş oldu.

22 HAZİRAN Senet protestoları yılın ilk beş aylık dönem itibariyle değer olarak yarım triyon liraya ulaştı.

▶ Hazine yılın ilk yarısında ihaleli bono ve tahvil satışı yoluyla 2 trilyon 27 milyar lira içborçlanma gerçekleştirdi.

30 HAZİRAN Dünya Bankası'nın verilerine göre kişi başına milli geliri 1977'de 1100 dolardan 195'te 1080 dolara düştüğü açıklanan Türkiye'nin hazırlanan yoksulluk listesinde 8 basamak daha aşağı indiği belirtildi.

1 TEMMUZ Yasaklı endekslerden İTO'nun açıklamasına göre fiyatlar % 2.7 artarken, DİE % 0.1 azaldığını açıkladı.

▼*Kazlıçeşme'de grev. Deri işçileri 33 işyerinde grev pankartı astı.*

